Daadlooze droomen (onder ps. Ada Gerlo)

Annie Salomons

bron
Ada Gerlo, *Daadlooze droomen*. Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam 1919

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/salo001daad02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

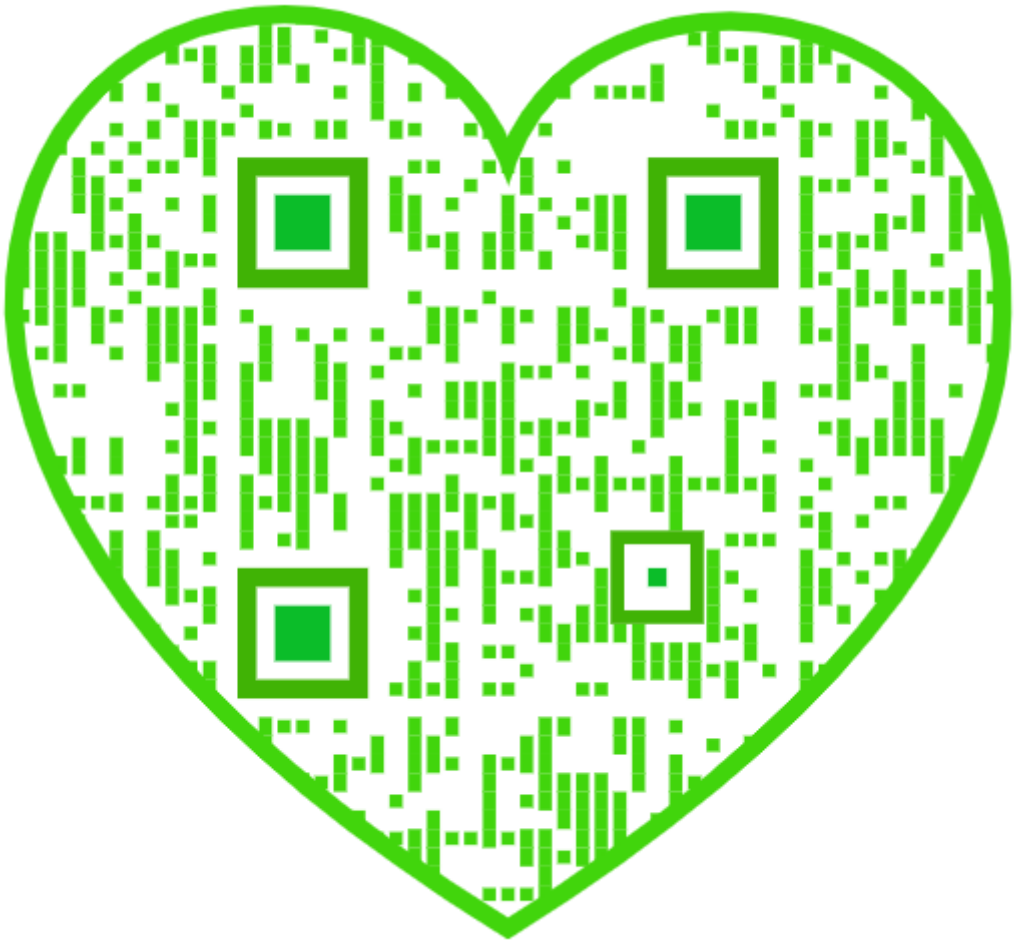

In de lente
I

DAT er na zóó'n winter zóó'n lente volgen kon, zoo'n lente om met beide handen je hart vast te houden, en al maar met je oogen den blauwen hemel in te staren, omdat je bang was voor de vonken, die er uit schieten, en die andere oogen zouden kunnen treffen, die ook lichtend en stralend zijn. Zoo'n lente, dat je weer vreugde beleeft aan je eigen losse haar en je eigen sterke handen; dat je vreugde beleeft aan alles, alles, wat jong is. En de winter was toch zoo eindeloos van ernst en plicht en goeden wil geweest. Als een kleurloos wezen, altijd een beetje moe, maar altijd heel wijs, vast van overtuiging, en ‘overal-inzittend’, overal-een-meening-over-hebbend, overal-voor-voelend, was ze de donkere maanden doorgehaast; al die dagen, dat 't eigenlijk niet licht werd, voortdurend levend boven haar kracht, zelf geroerd over haar doorzettingsvermogen, - ze werd

toch nog een flinke vrouw; - soms heelemaal, maar steeds bijna, ziek, met een eindelooze lijst op haar agenda van allerlei nuttige dingen, die ze iederen dag moest doen, en aldoor meer achterop rakend met haar vele plichten...

En dat er dan toch weer een ochtend komen kon, dat je dat alles van je af liet vallen, dat je niet meer oud en ernstig en nuttig, maar jong en stralend en van uittartende overbodigheid was, en niets diepers dacht, dan dat je grijze zijden schoentjes telkens zoo genoegelijk wentelden, bij het snelle neertrappen der pedalen, en dat het een zaligheid was, na al die maanden van zware kleeren, den wind weer te voelen streelen over je schouders en je recht-gestrekten rug. Zoo net hoog genoeg boven de wereld uit te zitten, om je triomfantelijk te voelen; en toch er heelemaal bij te behooren, bloeiend tusschen den bloei van alle dingen.

'Vind je me stil?' vroeg ze, opeens zich herinnerend, dat ze, nadat ze weggereden waren, eigenlijk nog geen woord had gezegd. 'Het is zoo heerlijk, zoo maar te genieten, als een bloem, als een boom, die ook niets vinden óver de dingen...'

Hij glimlachte rustig, zoodat ze onmiddellijk

wist, dat haar apologie overbodig was geweest. ‘Vandaag kun je niets origineelers zeggen, dan dat de lente het liefste jaargetijde is, en dat de herlevende natuur altijd een wonder is, dat toch altijd weer terugkomt; en met al die afgesleten dooddoeners zeg je dan toch stuk voor stuk diepe wijsheden.’

‘Dat kan me soms zoo deprimeeren, als ik buiten ben met m'n club van 't volkshuis’, zei ze vaag, op haar eigen gedachten doorgaand, ‘dat ik dan altijd iets nieuws, iets boeiends, iets bijzonders voor de kinderen moet bedenken. Dat ik leiding moet geven, hun leeren het mooie te voelen. En de angst vooruit, óf ik 't wel goed zal doen, maakt, dat ik eigenlijk niets van de heerlijkheid onderga als ik erin ben. En dan praat ik erover van buitenaf, verkeerd en oneerbiedig; terwijl de anderen, de harmonischen, die 't toch heusch niet dieper voelen dan ik, zelf een prettigen dag hebben en 't voor de jongens ook een feest maken.’

‘Je houdt toch van je werk?’ vroeg hij nuchter er tegenin; maar toen dadelijk warmer, (want hij had even opzij gekeken en gezien, hoe ze als een fel, jong raspaardje, rechtop en kordaat, naast hem zat, de ronde, kinderlijke

mond los en de oogen zwaar en donker in de verte): ‘Om je de waarheid te zeggen kan ik me jou nog niet goed voorstellen tusschen al dat ethisch gedoe. En me dunkt: je moet er ook leelijk afsteken bij de anderen. Pikt niet iedereen je er dadelijk uit, en zeggen ze niet: ‘Jij bent geen echte! Jij hebt geen ethisch haar en geen ethische bewegingen; je hoort nog eer thuis in de prairieën, dan op 'n zondagsschool.’

‘Ik stéék af,’ zei ze strak, ‘maar door innerlijke, niet door uiterlijke afwijkingen. Ik ben veel meer egocentrisch, veel onrustiger dan de anderen. 't Is voor mij dikwijls opoffering, zelfverloochening, als ik me met onze menschen bezig houd; ik doe 't voor hún plezier, en om eens iets erg nobels en moeilijks te doen; en als je 't zoo voelt, is 't natuurlijk eigenlijk al mis... Ja, dat verbaast je, je denkt, dat die ‘ethische juffrouwen,’ zooals jij ze noemt, zich juist al maar loopen op te offeren, en stoffen op die deugd, met een lijdzaam gezicht, en veel berustende zuchten. Maar ik verzeker je, dat het de blijmoedigste schepsels van de wereld zijn die goed doen, omdat hun hart 't hun ingeeft... Zij zijn de incarnatie van de moderne leer, dat de mensch ‘van nature goed’ is, en

dan ben ik er tusschen als een oud-testamentisch anachronisme: geneigd tot àlle kwaad, en al maar in strubbeling met mezelf.'

'Maar dat is natuurlijk, omdat je iets wilt, waarvoor je niet bent aangelegd. Dat is, omdat je voortdurend je wezen geweld aandoet. Jij bent van die menschen, die eenvoudig maar hebben te *zijn,* om zich gelukkig te voelen en gelukkig te maken. En nu verbeeld je je dat je trachten moet een *werk*heilige van jezelf te maken, terwijl je voor artiste in de wieg gelegd bent. - Nee, ik meen nu nog niet eens je versjes... Ik meen: 'levensartiste.'

'Jawel', zei ze bitter, 'wat jullie dááronder verstaat, ken ik. Emotie op emotie; bevlieging op bevlieging, een toomeloos grijpen en mistasten, - en onmiddellijk weer grijpen, - en mistasten; - tot je uit wanhoop je eigen hart grijpt en wegwerpt.'

De stilte viel als een slag tusschen hen in; beiden wisten waarop ze gedoeld had. En met weerzin moest nu ook hij aan iets oud-testamentisch' denken, de vervloeking, dat de zonden der vaderen aan de kinderen worden bezocht... Hoe anders had hij haar gekend, als jong, emotioneel, fel en spontaan kind, in het

bohème-huishouden van haar ouders, waar ze bij behoorde, als een teerder, fijner uitloopertje bij een uitbundig-bloeienden boom. Vrijheid was er het eenig parool geweest, vrijheid voor de ouders; vrijheid voor 't eenige kind, dat geliefd, en verliefd, door haar jonge vrienden werd aangehaald en verwend; een mengsel van zachtheid en heftigheid, schuchtere aanhankelijkheid en grillig verweer, altijd eindeloos bekoorlijk en levend en onberekenbaar... En opeens herinnerde hij zich dien avond, dat ze hem haar verzen had voorgelezen; - een avond, waaraan hij in jaren niet had gedacht; hij herinnerde zich het felkleurig japonnetje, dat ze droeg, en de kralenband door haar haren, (hoeveel soberder waren nu haar kapsel en haar kleedij), en hoe ze een klein beetje theatraal, en toch eigenlijk zoo innig naïef, op haar divan had gezeten, met een Oostersche lamp boven haar hoofd, en hem al die wilde wanhoops- en geluksliederen had voorgelezen, zooals een kind ze schrijft, dat alles meent te weten, en eigenlijk nog niets begrijpt... Met trouwhartige eerlijkheid had ze 'm ook verteld, voor wie de verzen waren, voor enkele van de huisvrienden, - voor een meneer, dien ze eens op straat had ge-

zien, - voor een ontmoeting op een boot, - en bij een paar had ze lang geweifeld en verlegen geglimlacht, tot ze tenslotte had bekend: ‘Ze wáren voor jou, Johnny; maar nu is 't heusch weer over; het is al een heele tijd geleden; vóórdat ik Herman kende...’ En toen had hij, beer van een kerel, met zijn stomme verstandigheid, haar gezegd, dat de verzen hem heel goed leken, maar dat hij het jammer vond, dat er in ontbrak, het vluchtige van het sentiment, de lichtheid van het snel-veranderen; van de ‘kurzer Stunden Lust’ zonder meer... Toen waren haar oogen, die wonderlijke, donkerlichtende oogen naar hem toegekomen in zóó'n hoogmoedige verbazing, dat hij zijn misslag al voelde, voordat ze nog iéts had gezegd. ‘Maar zoolánge 't er is, dènk je toch altijd dat 't “voor eeuwig” is; anders zou je 't toch nooit beginnen; anders zou je toch nóóit gelukkig kunnen zijn.’ Een wonderlijk kind was ze geweest, van het begin af aan; met dieper afkeer van het bewust frivole dan de meest puriteinsche kwaker; en toch in dien eersten, ondoordachten tijd, zoo snel wisselend van affecties, zoo zonder schijn van trouw of bezonkenheid, dat zelfs in hun loslevend en weinig veroordeelend groepje

dat gefladder nauwelijks meer au sérieux werd genomen. En toch - een enkelen keer, als ze pas weer gebroken en pas weer nieuw gebonden had; als ze, met dat kinderlijke, dat haar ondanks alle groote woorden bij haar liefdesuitingen bijbleef, haar sterke, dunne handen, fanatiek om een mannehand gekneld hield, omdat ze hier alle heil verwachtte, en met haar diepe oogen in de verte staarde, zoo vertwijfeld verlangend, alsof ze maar liever sterven wilde, als dit niet de vervulling van al haar wenschen was, - dan had hij even vermoed, dat deze meisjes-grilligheid tenslotte niets anders was dan een verwoede jacht naar een onbereikbaar, onbegrepen geluk, en dat zij, in schijn behoorend bij haar beminnelijk-goedmoedig en beminnelijk-oppervlakkig milieu, verborgen krachten in zich droeg, die haar apart zetten van alles wat vlot en pleizierig en onbezorgd was.

In hoeverre ze ooit iets begrepen had van de levensopvattingen van haar ouders, terwijl ze er tusschenin was, in hoeverre ze had gezien, wat de jonge vrouwen, die successievelijk veel bij hen aan huis kwamen, in het leven van haar vader beteekenden, - haar vader, die op zijn gemakkelijke, lieve manier bezorgd en teeder

voor haar was geweest, - en waarom de man, die met haar moeder samen was, haar altijd met voorzichtige égards bejegende, wist hij niet; maar te rekenen naar den geweldigen omkeer in haar heele wezen, toen de débâcle kwam, geloofde hij niet, dat ze er zich ooit te voren mee had bezig gehouden. Het scheen vanzelfsprekend, dat ieder zijn eigen weg ging; er was nooit twist, er waren geen verwijten. Ieder had zijn eigen kring; en ieder scheen voldaan over zichzelf en de anderen; - tot dien gruwelijken avond, toen haar zwakke vader, in een aanval van nerveuse overprikkeling en melancholie, een aanslag pleegde op de vrouw, die zijn vriendin was, en zich zelven. Het laatste schot was niet doodelijk geweest; de zaak had niet gesust kunnen worden, - en al de modder, die toen omhoog gewoeld was, in de lange getuigenverhooren, in de verklaringen van den beschuldigde, in de commentaren van vrienden... Het verbijsterde kind, - ze was toen negentien jaar, - was als een aangeschoten beest weggevlucht naar een oude tante, ergens in een afgelegen dorp; en toen de ouders kort na elkaar stierven, had een van den ouden vriendenkring haar ontdekt, bij een soort zondagsschooljuffrouw, voor

wie ze de boeken bijhield, en statistiekjes moest maken over den invloed van alcoholisme, krankzinnigheid, epilepsie op het nageslacht, enz., met de familiestamboomen van haar discipelen als materiaal. Een droevig-gekortwiekt, hulpeloos vogeltje was ze geweest, met oogen, hol van verwijt, en een klank van onwil in haar stem... En hij herinnerde zich, dat hij haar gevraagd had, of ze niets had geschreven in den laatsten tijd; dat ze dat talent toch vooral niet moest verwaarloozen, omdat het voor anderen en haarzelf zoo'n genot zou kunnen zijn... Hij had het eigenlijk alleen geopperd, omdat 't hem noodzakelijk toescheen, dat ze een uitingsmogelijkheid had in haar verlaten ellende, een manier om met zichzelf tot klaarheid te komen, zij, gesloten voor iedereen, en inzichzelf teruggehuiverd, als een nachtbeest... Maar ze had hem geantwoord, dat ze niet schrijven wilde, vóórdat ze het ànders kon; dat ze nóóit meer zou willen schrijven, zooals ze vroeger gedaan had... En hij had niets meer van haar werk te zien gekregen, ook niet in de jaren, die volgden, toen ze weer sterker en blijer scheen te worden, al hield ze zich halsstarrig in den kring van philanthropische, vanzelfsprekend-brave, en zonder-strijd-

blijmoedige lieden, die, door generaties lang het bittere conflict tusschen neiging en wil te verdoezelen, tenslotte een oppervlakkig optimisme hadden bereikt, dat als een koel licht over hun omgeving uitstraalde. En *zij* daarnaar strevende, *zij* dat zoekende, die de donkerste gloeden en de rijkste verrukkingen droeg in haar eigen hart...

Ze waren een laantje ingereden, dat zilverig schemerde van de jonge berkestammetjes, en, terwijl haar onrustige neusvleugels trilden, ontviel haar een verrukt: ‘wat ruikt 't hier zalig’; en ze rekte even de armen van genot.

‘Zóó moest je de jongens van je volkshuis de natuur laten zien. Alleen tegen hun zeggen: “ruik je wel? zie je wel? zalig hè!” - dan zouden ze 't allicht beter begrijpen dan door een diepzinnig college over: ‘dit zijn berken, en ginds begint eikenhakhout, en de zon staat in het zuiden, in het teeken van...’

Ze lachte, en die lach streek de harde lijnen weg van haar gezicht. ‘O, zoo'n geur-maniak als ik moet er nog geboren worden. Ik herinner me van toen ik nog heel klein was af, dat ik altijd moeder's juchtleeren portemonnaie wilde hebben, omdat die zoo lekker rook; en op school,

toen we eens vier kenmerkende eigenschappen van bloemen moesten opnoemen, zette ik dadelijk “den geur” als no. 1. “Maar hoe zou je dien nu willen omschrijven, dat je er wezenlijk een bloem aan herkennen kon?” vroeg de juffrouw... Mijn hemel, ik zou er heele romans over kunnen schrijven. Elke geur suggereert je iets volkomen verschillends; elke geur is een herinnering, God, na jaren soms nog zoo fel...’

‘En vinden de kinders het mooi, als je hun daarover vertelt?’ begon hij opnieuw, om de somberheid, die in haar oogen opkwam, te verdrijven.

‘Maar daar kan ik immers nooit in die omgeving over spreken. Daar zijn 't allemaal menschen zonder zintuigen.’

‘En je sneedt er daar net nog over op, dat ze zoo aardig zijn?’

‘Ja natuurlijk; en juist daaròm. Wat zijn onze zintuigen anders, dan naar geen rede luisterende kwajongens, die als we juist meenen alles ten beste geschikt te hebben, ons op het alleronverwachtst de heele regeling in de war sturen? Als we onberekenbaar, ongelijkmatig, onmogelijk zijn, komt 't toch juist dóór onze zintuigen. - God, die beschamende nederlagen

vroeger, als ik meende mijn geluk-voor-het-leven, mijn wonder-droom gevonden te hebben; en hij boog zich over me heen, en zei: ‘hou je van me?’... en als ik dan inplaats van den verwachten drang tot overgave te voelen, mijn hoofd afwenden moest; en ik ‘o nee’ zuchtte, al klemde ik m'n tanden op elkaar, al zei ik tegen mezelf, dat ik toch niet, om een luchtje... dan wàs het al mis; en ik schaamde me zoo, dat m'n groote liefde zoo waardeloos bleek, dat ik niet eens,... dat m'n heele zielsspanning afhing van een fleschje parfum.’

‘Ja, nu moet je niet lachen...’, verweerde ze zich, omdat hij op z'n snor knabbelde, om niet uit te barsten. ‘Menschen, die dat niet kennen, vermoeden niet, hoe 'n tragedie er wezenlijk achter steekt. Het lijkt onbelangrijk, maar 't is moordend... En nu nog - na al de jaren, dat ik me als 't ware heb getraind, vieze luchtjes te verdragen, - ben ik zóó eindeloos gevoelig voor 't tegenovergestelde, dat een zoete geur opeens al m'n goede plannen kan verlammen. God, als alles rustig en vlot loopt; als m'n werk lukt en ik voel me sterk; ik lijk wel vergeten te zijn, dat er nog iets anders bestaat, dan deze vrede, - dan kan, als ik een tram binnenkom, een be-

dwelmend parfum opeens de afgesloten wereld weer voor me openrukken; dan weet ik weer, dat naast mijn vlakke ernst heel dat andere, genuanceerde leven al maar doorgaat van genieten en gestreeld worden, en schoonheid, en zooveel, zooveel onbereikbaars...'

'Alleen onbereikbaar, omdat je het andere hebt willen kiezen,' wierp hij verwijtend tegen, 'omdat je als een middeleeuwsche non je allerlei onnoodige verstervingen oplegt; de ascese verheerlijkt, en het gezonde, volle leven den rug toedraait... Als je dat nu 's overliet aan je lieve dames zonder zintuigen, en jij leefde, zooals je aanleg eischt, verre van 't gemoraliseer, in geuren, in jeugd en geluk.'

'Nu geloof ik toch heusch, dat jij, net als zoovele kortzichtige wezens, meent, dat de ethiek, of hoe je 't noemen wilt, voor de van-nature-braven is, en dat de anderen haar maar moeten negeeren. Maar de braven hebben haar juist niet noodig, die zijn deugdzaam tegen alle Unmoral in. Is 't je nooit eens opgevallen, dat juist de braafste menschen soms de loszinnigste theorieën verkondigen, omdat ze er eenvoudig geen notie van hebben, waarop hun woorden doelen? Maar de fel-levenden, de onharmonischen, de

onrustigen, - nou ja, menschen, zooals ik, die hebben een heel stevige “theorie”, een sterke “moraal” noodig. Die beleven de beteekenis van goed en kwaad aan den lijve.’

Hij keek even opzij, hoe ze sneller en sneller trapte, en zich opwond, zoodat haar fijn, heftig gezicht met een rood waas was overdekt; de levenslust was pralend in al haar bewegingen.

‘Nou,’ zei hij bijna grof, ‘een ethiek, die je je alleen aanschaft uit angst, uit noodweer, om jezelf te beveiligen, dat lijkt me vrij matig.’

‘Maar je zei immers zelf daarstraks, dat ik dezen kant van het leven heb wíllen kiezen. Uit vrijen wil heb ik den soberen ernst, het zuivere, constante gekozen, als iets eindeloos waardevollers dan het snel wisselende, dan de bevlieging; de eeuwige bewogenheid, zooals ik die ken van vroeger en soms nog verlang...’

‘Maar ben je nu wel heelemaal redelijk tegenover de menschen van de “bevlieging,” zooals jij dat noemt? Is er werkelijk niets mooiers in hun levenshouding, dan...’

‘Neen, ik bèn hierin niet redelijk,’ viel ze snel in; ‘en dat weet ik heel goed, m'n afkeer voor die dingen drijf ik op; ik overbied in strengheid en starheid, juist omdat ik de charme

van de wisselende emoties zoo goed voel, en toch niet eraan wìl toegeven, omdat ik het andere mooier vind.'

'Ach, al naar je 't neemt of niet neemt,' bespiegelde hij wijsgeerig, 'de menschen, die steeds veranderen, willen telkens de spanning van onzekerheid, het bedwelmende van de verovering; ze willen het als 't ware forceeren, weer en weer, in steeds sneller tempo hoogtepunten te bereiken...'

'De wezenlijke hoogtepunten bereik je alleen langs de lange, steile hellingen,' zei ze dof; 'die hellingen, die je op moet *kruipen,* waarop je denkt terug te zakken, zóó langzaam vordert het... Je kunt niet stappen van top tot top... En je zoudt er niet eens van genieten als 't kon... Ik kom nu nog al eens bij een meisje aan huis, dat met mij samen werkt; uit een christelijke familie; iederen dag bij 't ontbijt wordt daar in den bijbel gelezen; en toen ik er den eersten keer was, had ik soms neiging op den vloer te stampen of te vloeken, of iets anders ergs te doen, omdat alles er zoo moordend regelmatig terugkeerde, en ik dat niet uithouden kon; maar langzamerhand ging ik er het mooie van zien, de eenheid van leven, den vrede; dat

daar jaar in jaar uit de dag wordt begonnen en geëindigd met bidden, terwijl wij elken dag iets nieuws zoeken; dat daar voortdurend op hetzelfde punt dieper wordt doorgegraven, terwijl wij over 't heele oppervlak ons zieleleven maar zoo'n beetje omschoffelen... En alleen bij diep graven kun je schatten vinden... Toen ik er verleden week kwam, waren haar ouders juist veertig jaar getrouwd. Als je ze toen had gezien; ik vind meneer eigenlijk nogal vervelend en suf; maar zooals mevrouw dien ochtend verheerlijkt tusschen de bloemen zat, en op m'n gelukwensch antwoordde: "Hij is goed voor me geweest, elken dag, al die veertig jaren lang. Zóó'n man is er in de wereld niet meer." Toen voelde ik 't zoo echt: als je het maar uithoudt, al de strubbelingen en zorgen en narigheden veertig jaar lang, al de inzinkingen en hinderlijkheden, dan komt er een dag, dat je daar zóó innig, innig dankbaar voor bent.'

'Je bent onbetaalbaar met je 'uithouden,' lachte hij. 'Ik zou je toch aanraden, als jij die "kuur" begint, een minder vervelenden snijder als maat uit te kiezen... om 't mee uit te houden... Als hij àl te zuur is, of àl te veel naar huisbakkenheid ruikt, loop je toch nog van 'm

weg, ondanks je pakhuis vol ethiek... daarvoor waarschuw ik je vooruit. Maar vertel me nu 's eerlijk: wat ben je toch eigenlijk met je leven van plan? Ik zie wel, dat er methode in je waanzin is; maar wat wil je via het Volkshuis bereiken? Denk je daar den volmaakt-deugdzamen held te vinden, met wien jij vol moed de gouden bruiloft tegemoet gaat tobben?'

'Ik weet niet, wat ik nog op m'n weg vinden zal,' zei ze peinzend, 'maar ik wil werken en ernstig zijn. En dit staat bij me vast, dat ik daar in die wereld van eerlijkheid en werkelijkheid wil trachten me ándere idealen te vormen. Van toen ik kind was, heb ik geweten: niet sjacheren, niet transigeeren met je gevoel. Maar die eisch heeft toch alleen waarde, als je er aan laat voorafgaan: verlang mogelijke dingen; hecht aan het belangrijke. *Alles* vindt niemand in één mensch; maar zorg, dat je gevoel gezond en sterk is, zoodat je gelukkig kunt zijn, als je het essentieele gevonden hebt. Val niet flauw, als een sentimenteele backfisch, als je merkt, dat de boven alles geliefde van stokvisch houdt...'

'God, God, wat wijs en wat braaf,' zuchtte hij, 'als je dat allemaal wezenlijk eens bereikt,

ben ik bang, dat je tegen dien tijd zelf...'

'Een stokvisch gelijk bent,' lachte ze frisch uit, en wierp haar hoofd jongensachtig achterover. 'O Johnny, ik ook, want ik ben er nog zoo mijlen ver van verwijderd. Ik ben nog zoo gevoelig voor alle oppervlakkige prettige en lieve dingen, goeie manieren, den geur van sigaretten, een attentie, een blik... o goden, als ik moest opbiechten'... en ze hief met een afwerend gebaar de hand op... ''t is soms nog heelemaal 'neiging' en niets geen 'wil.'

'En als er dan eens een man kwam, die op die neigingen speculeerde?' vroeg hij zacht, terwijl hij even zijn hand op haar schouder legde. Door de dunne zijden blouse voelde hij de warme huid, en hij zag haar rillen bij zijn aanraking, en bleek worden, maar dadelijk wendde ze haar hoofd naar hem toe, en zei zacht en zoo innig meisjesachtig, dat de ontroering hem naar de keel drong: 'Je weet, dat je 't zoudt kunnen, Johnny, en daarom ben ik je juist zoo dankbaar, dat ik me volkomen veilig bij je voel. Dat je zoo iets nooit zoudt willen, omdat het een schijn-overwinning zou zijn... Ik ben je er zoo dankbaar voor...'

Hij trok zijn hand terug, en had bijna ge-

vloekt. Er was toch op de wereld geen wanhopiger strijd te bedenken dan met een moderne vrouw, die eerlijk wil zijn. Vroeger, als een vrouwtje zich met trucjes te weer stelde; als ze zich hield, alsof ze een passielooze lelie was, dan had hij er zich nooit voor geschaamd, eerst wat op haar zinnelijkheid te spelen, en haar daarna te overrompelen. 't Was verraad van twee kanten, en als echte sexen-strijd zeker geoorloofd; maar als een vrouw er naar streefde, als een redelijk schepsel met je om te gaan, zooals dit kind, dat er met verbijsterende openheid voor uitkwam, dat hij haar aantrok en verontrustte; dat, àls hij wilde, hij het strenge puriteintje in zijn armen zou kunnen trekken, en op zijn liefkoozingen een antwoord zou vinden; maar dat er dan onmiddellijk zoo kinderlijk-schuchter op volgen liet: ‘Jij zoudt het nooit willen en daar ben ik je zoo dankbaar voor...’ Wat kon je daarna nog beginnen, zonder jezelf een ploert te voelen? Hoe weerloos stond je tegenover een vrouw, die haar weerloosheid bekende!

‘Zullen we hier dan maar omkeeren,’ vroeg hij, voor 't eerst moedeloos. ‘Het pad loopt dood; en daar aan den kant liggen zooveel sol-

daten... Die roepen je zeker iets na, als we in hun buurt komen.'

'Soms zeggen ze wel grappige dingen,' nam ze opgelucht het lichter thema over. 'Laatst heeft er één een heel vers voor me gedeclameerd, van "O schoone maagd, ik moet u wel beminnen," - ik had zóó graag willen afstappen om verder te luisteren; maar ik was bang, dat hij m'n belangstelling verkeerd begrijpen zou...'

'Ja, allicht,' zei hij nonchalant, (neen, hij woú de stemming niet laten zakken, niet boudeeren, als 'n kind dat z'n zin niet krijgt.) 'Hier heb je weer een treffend voorbeeld van het verschil tusschen de seksen. Want als een meisje op straat een man wil veroveren, dan doet ze juist andersom als de soldaat, en roept: 'Engerd.' En dan meent ze: 'o, schoone knaap, ik moet u wel beminnen.'

'Hoe merkwaardig,' trachtte ze zich objectief te interesseeren, 'wat een voorbeeld van vrouwelijke leugenachtigheid; - en hoe mannelijk overmoedig, om dadelijk de waarheid er onder uit te vinden.'

'Ach, leugenachtig is zoo'n onvriendelijk woord. 't Is gecompliceerdheid. Als 't ernst

wordt, zegt een vrouw altijd “neen”, als ze “ja” meent.’

‘Er komt een leeftijd,’ verzwaarde ze weer, ‘dat ze wel 's “ja” zegt, als 't “neen” moest wezen.’

‘God, het lijkt wel, of we uitgegaan zijn om samen mooie aphorismen te bedenken,’ zei hij geprikkeld; maar ‘zalig’ verzuchtte ze al weer, terwijl ze langs 't water freewheelden, en in haar oogen lag de vreugde van de lente als vonkend goud.

‘Vertel nu eigenlijk eens,’ begon ze na een poosje op gewonen toon, ‘hoe je 't tegenwoordig met je kamer hebt getroffen; en waar eet je?’

‘O goed, en overal zoo 's,’ antwoordde hij verveeld. Verdraaid, het was of de bitterheid van zijn hart zich niet 't zwijgen wilde laten opleggen, alsof de teleurstelling over dit gesprek hem toch tè dwars zat, om over onverschillige dingen te kunnen doorpraten.

‘Ja maar, is 't nu nogal een geschikte juffrouw, en zorgt ze goed voor je?’ hield ze aan.

‘Verrek,’ dacht hij onparlementair. ‘Zoo zijn nu de vrouwen. Ze zijn vol meegevoel, of je wel op tijd je boterhammetjes krijgt, en of

je niet loopt met gaten in je sokken; ze zouden 'n tocht door de heele stad ondernemen, om je je lievelingssigaretten te bezorgen; maar als je hart sterft van verlangen naar een liefkoozing, dan zeggen ze: “ik reken op je betamelijkheid,” en houden daarmee de kwestie voor afgedaan. Ze zijn zoo vervloekt wreed, als het gaat, om het eenige, dat ze eigenlijk te geven hebben: haar zachte armen, haar zachten mond. Wetenschappelijk inzicht, artisticiteit, - larie. Als de vrouwen er zelf eenige waarde aan hechtten, zouden ze die dingen niet zoo voor iedereen te kijk dragen. Want alles, wat ze de moeite waard vindt, bewaart ze voor den eenige, dien ze lief heeft, of voor zichzelf alleen... Het moest toch - het moest toch verboden kunnen worden, dat iets zoo bloeiends, zoo stralends, zich eenvoudig isoleerde, alle leven afknapte, uit willekeur.’

‘Jawel’, zei hij ongeduldig, ‘ik heb een voortreffelijke juffrouw, zoo één die aan 't stokvisch-stadium toe is, en dan ook alle daarbij behoorende deugden in pacht heeft, ook geen zintuigen denk ik, en...’

‘Maar Johnny, je doet alsof je boos bent!’ wierp ze tegen.

‘Herinner je je Heinrich Schön?’ vroeg hij zachter, terwijl hij naast haar kwam rijden. ‘Herinner je je dat dat lieve vrouwtje zegt, dat een man en een vrouw maar één onderwerp hebben, waarover zij prettig samen kunnen praten?’

‘Maar wij toch niet,’ verzette ze zich onmiddellijk, ‘wij hebben vanochtend toch juist over allerlei uiteenloopende dingen...’

‘Jawel, jawel,’ zei hij glimlachend, ‘wij zijn intelligente menschen met de pretentie van geest en daarom drukken we ons gevoel uit in zeer verschillende beelden; we hebben over van alles geredeneerd, maar eigenlijk is de ondergrond toch niets anders geweest, dan dat ik je heb gevraagd: mooi, lief, spontaan meisje, dat zoo bloeiend als de lente bent, zou je nu niet eens willen ophouden jezelf geweld aan te doen? Zou je niet een onwaardigen man heel gelukkig willen maken?’ En daarop heb jij gezegd: ‘Wat jij geluk noemt, is zinnenbegoocheling, dat hoort bij de dingen die voorbij gaan, en ik zoek het onveranderlijke, het wezenlijke; dat zonder wankelen zich zelf gelijk blijft.’ En dan ik weer: ‘Ik wil alles doen, wat je prettig vindt, je heele volkshuiskolonie mag in onzen tuin

komen ravotten; maar ik kan je niet beloven, dat ik je deugd en je wijsheid versterken zal; dat ik het er niet een beetje op toe zal leggen, weer dat heftige, wilde, spontane kind in je wakker te maken, dat zoo toomeloos gelukkig en zoo toomeloos wanhopig kon zijn...' En dan jij tot slot, heel streng: 'Ja dat weet ik. Je hebt het verkeerde in mij lief. En wat er in mij verkeerds is, ondergaat jouw charme. Maar ik wil me alleen binden aan een man, die mijn braafheid erkent en aanmoedigt; ik wacht op 'n zendeling met een stalen bril en grijze wollen sokken, of...'

'Johnny, nu ben jij evenmin redelijk als ik...' verweet ze zacht.

'Lieve schat; ik pretendeer niet redelijk te zijn; ik ben maar een mensch van bevliegingen; ik leef maar volgens m'n neigingen, van emotie naar emotie. Jij geeft voor redelijk te zijn, jij alleen... En je bent zoo dom in al je wijsheid, dat ik me waarachtig afvraag, of het niet mijn eenvoudige, mannelijke plicht zou zijn geweest, je bij je eerste uiteenzetting kortaf van je fiets te lichten en met je in 't gras te gaan zitten, en te zeggen: nu is het lente, we redeneeren niet'. Hij kwam dichter naast haar rijden, en stak

zijn arm door den hare; hij boog zich half naar haar over, en zag, hoe in haar bleek gezichtje, de oogen stralend en angstig voor zich uitkeken. ‘En dan kun je 't hebben over fairness zooveel als je wilt; - ik zou je toch hebben gekust, en gekust, en gekust, tot je vergeten was, dat je ooit iets anders op de wereld belangrijk hadt gevonden. En dan zou ik je eerlijk hebben vrijgelaten. Dan zou ik hebben gezegd: nu moet je 't zelf maar weten... En dan zou je... dan zou je zèker, geloof je zelf niet...?’

Hij zag, hoe ze loom en lusteloos trapte en half naar hem overleunde, geheel onder z'n ban; willoosheid verslapte haar mond, maar er was geen vreugde in haar blik.

‘Nou ja’, brak hij ruw af, terwijl hij haar weer losliet. ‘Ik heb 't niet gedaan. Ik heb je vertrouwen niet misbruikt, zooals dat heet; ik ben netjes naast je blijven rijden, en ik zal je even intact afleveren, als ik je meegekregen heb, zonder een kantje van je halskraag gekreukeld te hebben. Dan kun jij weer lustig doorgaan met de afstomping van je reukzenuwen en de verheldering van je inzicht in het wezen der dingen... Immer weiter.’

Ze bleef een tijdje zwijgend-broedend naast hem. ‘Eén ding heb je uit alles, wat we in beelden besproken hebben, niet in voor mij begrijpelijke taal overgebracht,’ zei ze toen kleintjes. ‘Is je slot-conclusie: “laat die bonk onwijze wijsheid verstarren als de vrouw van Loth; ik trek mijn handen van haar af...” of wil je toch nog wel 's...?’

‘Neen, neen; ik ben niet meer als die ouderwetsche ridders “sans peur et sans reproche”, voor wie het “alles of niets” gold. Trouwens, als 't bij de vrouwtjes van vroeger niet “alles” was, bleef er eigenlijk vanzelf “niets” over; maar tegenwoordig - ik ben wel een brute kerel, en ik voel niet veel voor ethiek; maar ik ben je toch wel dankbaar, dat je me genoeg vertrouwt, om over dit alles met mij te spreken. Ondanks al het bittere ben ik je toch dankbaar voor dezen ochtend. En het is toch heel mooi, het is me toch heel veel waard, dat ik je vriendschap heb...’

‘O ja, natuurlijk,’ zei ze met een zucht, en opeens zoo innig vrouwelijk teleurgesteld en verongelijkt over z'n redelijkheid, dat hij bijna dreigend haar naam riep. ‘Betty, God; doe je nu zoo tegen beter weten in; speel je nu niet

alleen met mijn, maar ook met je eigen hart? Kun je 't wèl willen?'

Maar ze had zich al weer hersteld. 'O nee, je vergist je', weerde ze snel af. 'Dit was nièt mijn manier van "engerd" te zeggen. Je vergist je.' En een strakheid trok opnieuw over haar bewogen gezicht.

Zwijgend trapte hij naast haar voort, in sneller en sneller tempo. Bij de vrouwen-van vroeger was 't nog eenigszins mogelijk geweest om den weg te vinden in haar uitingen; die logen, verstopten zich, impulsief. Je hadt haar woorden maar eenvoudig om te draaien en je hadt de waarheid. Maar de vrouwen van tegenwoordig, die soms verbijsterend eerlijk en ernstig waren, als een vertrouwde kameraad, en die dan opeens weer terugvielen, tot het primitieve stadium, - wie dáár nog 'mensch' en 'ontoerekenbaar, lief diertje' onderscheiden kon...

> 'Een vrouw, die denkt bij wat ze zegt,
> Zegt nimmer wat ze denkt',

neuriede hij tusschen de tanden. Eigenlijk háátte hij de soort, die de klare intuïtie had vertroebeld, die over alles redeneeren kon, en daardoor alles verkeerd deed... Het was onzuiver,

pretentieus; 't was ingebeeld en verworden. En toch, - toen hij opeens merkte, dat hij haar voorgekomen was, en dat ze met moeite hem op een afstand volgde, hield hij onmiddellijk in, en, zachtzinnig als een lam bij haar terug keerend, zei hij deemoedig: ‘O wees niet boos; ik reed veel te hard, zal ik je duwen of rijd je liever alleen?’ - en toen ze daarop verward, niet erg ter zake dienende, maar allerliefst-hulpeloos: ‘Ach, ik weet het zelf niet’; antwoordde; - voelde hij, tot zijn eigen verbaasde verrassing, zich eigenlijk weer met het heele leven verzoend.

Bij het vuur
II

DAT was in den tijd, toen ik de kaartjes knipte aan 't Centraalstation', begon hij te vertellen - en toen zij snel-vragend haar groote, pruilende oogen naar hem ophief - 'ja, heb ik je dat nooit verteld, dat ik, toen 't aan die bank met me misgeloopen was, me bij de Staatsspoor als conducteur ging aanbieden? 't Was ook eigenlijk een onzinnige onderneming van De Marez geweest, mij opeens in zoo'n dure betrekking aan zoo'n geheid-maatschappelijke instelling te willen vastleggen. Omdat ik, alleen uit platonische belangstelling, als een sport, me in effecten had verdiept...

Ik kwam met een paar nieuwe ideeën. Bankdirecteuren hebben nooit ideeën, behalve over de heiligheid van 't bezit en dergelijke. Nou, mijn eerste aanwijzingen hadden succes; ze vonden me wel een bijzonder mal verschijnsel, omdat ik me nooit in hun langwoordige verga-

dertaal uitsprak en grapjes maakte met de werkvrouw en den liftjongen - maar ik scheen toch wel drommels goed mijn verstand te hebben, en daarom dachten ze, geloof ik, dat dat andere maar hang naar originaliteit was... Ze verdroegen me dus in mijn onwijsheid, en alles ging goed, tot er een crisis in de rubber kwam.

't Was een lekker-winderige dag, en ik ging naar Noordwijk. Ik zwom wat, lag me in de zon te roosteren, en ik zat op een hoofd met schelpjes in 't water te mikken, enfin, je kent die dagen wel, dat 't leven g o e d is van onder tot boven, en ieder oogenblik zijn waarde heeft. Toen ik 's avonds thuis kwam, behagelijk verbrand en moe, vond ik op m'n kamer telegrammen, brieven, een juffrouw, die op van zenuwachtigheid was door 'n heelen dag telefoongerinkel, en, ergst van alles, De Marez met een nerveus, afgepijnigd gezicht... Waar ik den heelen dag gezeten had? Of ik dan een kind was en niet begreep, dat nu meer dan ooit mijn advies noodig was geweest? Of ik geen gevoel van verantwoordelijkheid had? Of er mij dan niets ging boven het genoegen, den zonderling te kunnen uithangen? Toen voelde ik ineens, dat hij

gelijk had; en tegelijk: dat ik er niet aan meedoen kon.

Als zij mij de duizenden in de hand gaven, die mij een zorgeloos bestaan verschaften met flanellen pakken en taxi's en een restaurant, waar je je kippetje getrancheerd op je bord kreeg, - dan hadden ze daarmee 't recht gekocht van mij te verlangen, dat ik uur aan uur mijn hersens zou inspannen om voor hen de millioenen binnen te sleepen, die, als je eenmaal tot een zekere hoogte in de geldwereld bent gestegen, rond je in de lucht voor 't grijpen hangen... En toen besefte ik: nee, van die soort ben ik tóch niet. Wie geld wil hebben, die zàl het hebben, maar hij moet er alles aan offeren: rust, vrijheid, geluk; - alles wat we ‘leven’ noemen. Ik wou juist 't andere. Daarom zei ik tegen De Marez, dat 't een vergissing was. Dat ik wel van tijd tot tijd een bruikbaren inval had; maar dat een zomerdag voor mij een dagom-in-de-zon-te-liggen zou blijven, al steigerde de beurs als een hollend paard. En terwijl we zoo naast elkaar stonden, zag ik opeens onze twee gezichten in den spiegel, zijn ronde, bleeke, correcte hoofd en ik er naast als een boef met m'n haar over m'n voorhoofd, verbrand en ver-

wilderd. Ik zei alleen maar: ‘Kijk nou zelf’, - en toen moest hij nog lachen ook, al zat hij er verschrikkelijk mee in, hoe hij zijn mede-directeuren de onvergeeflijke lichtzinnigheid van zijn protégé duidelijk moest maken. - Hij had 't ook nooit moeten beginnen, maar hij had er een kinderlijk vertrouwen in gehad, dat ik après tout niet zóó onnoozel zou zijn, om, wanneer ik eenmaal als maatschappelijk man was geaccepteerd, er toch weer tusschenuit te breken... Maar ik stond een paar dagen later te solliciteeren als treinconducteur. Ik had illusies van 's avonds op 't treeplankje van den achtersten wagen mee te rijden, en de donkere wereld in te staren, terwijl de seinen verschoten, en de rails zich eindeloos ver uitlijnden; ik stelde me voor, hoe genoeglijk ik op vroege herfstochtenden langs de nevelige stationnetjes zou slenteren, en een naam afroepen, die 't eenige geluid was in de stille lucht.

Ik had mijn Duitsche ingenieursdiploma en ik had natuurlijk relaties. Als je eenmaal geboren bent, waar wij zijn geboren, dan mag je je nog zoo wonderlijk gedragen, - als je voor de machthebbers komt te staan, hebben ze toch altijd je vader of je grootvader gekend, en luis-

teren ze daarom toch ànders naar je, dan naar een ‘geboren’ stoker of putjesschepper....

Nou, op de treinen rijden mocht ik niet, maar ik mocht wèl de kaartjes controleeren. Misschien dachten ze, dat ik toqué was, en als ik mijn kans schoon zag, de boel in de machinekamer in het honderd zou sturen; misschien wilden ze me paedagogisch naar hun geregelde wereld terug voeren, door me in de ongeregelde een niet àl te aantrekkelijk baantje aan te bieden. - In elk geval: ik nam 't blijmoedig aan. Ik ben m'n leven lang dol op stations geweest. Dat is eigenlijk de eenige plaats ter wereld, waar ik me thuis voel. Als die kolossen van treinen zoo onstuimig komen binnenstuiven; of als er een weggaat, weifelend, lijzig, alsof hij niet scheiden kon... Treinen, rails, seinlichten, armen, die op en neer gaan, - in niets zijn de groote symbolen van 't leven zoo tastbaar uitgedrukt als in al dat gedoe van vervoer... Ik houd zelfs van de rookwalm en van de schreeuwerige krantejongens. Ik vond 't heerlijk in die sfeer te zullen ademen, dag aan dag; zoo'n wereld, waar alles zoeken en veranderen en losheid is, nadat ik me juist bijna aan een brandkast had laten verankeren... Maar toen

ik er eenmaal stond, viel 't me niet mee. De treinen puften en stormden in de verte, maar ik mocht er niet in. 't Perron zelf was vrij luguber, met een grijs vervaald licht, alsof het altijd regende. En de menschen, de stroom menschen, die den heelen dag langs mij heen golfde, zag ik altijd maar onder één aspect: allemaal geagiteerd, allemaal gehaast, allemaal met hun verengde bewustzijn alleen op den éénen trein gericht.

Soms waren er wel eens een paar frissche kerels onder, zooals ik ze graag mag, en met wie ik vroeger in minder dan geen tijd had zitten boomen over de vischteelt in Noorwegen of de staatsinrichting op Bali... Kerels, die ménschen zijn gebleven; die een stoel een stoel noemen en den hemel den hemel, en niet tot hun keel vol zitten met positie en stand, en ‘alle weldenkende menschen’-meeningen, zoodat juist die dingen hún van zelf sprekend lijken, waarover een ander niet kan ophouden zich te verbazen... Maar ik stond daar eenmaal als een pilaarheilige; iedereen kwam langs me, maar ik mocht ze niet vasthouden, en ik mocht niet mee. Soms kwam een bleeke, zenuwachtige juffrouw mij de sleutel van de retirade vragen;

of ik kon iemand helpen zijn reis in elkaar te zetten, of een koffertje bewaren; dat waren al zoo de grootste emoties. Ik, die altijd had moeten zwerven, was nu het eenige vaste punt geworden in een bewogen, veranderlijken stroom. Het leek een parodie van het noodlot, en ik dacht wel: nu geloof ik toch zelf ook, dat ik gek ben, omdat ik dit bestaan heb uitgekozen. Het was een allerberoerdste tijd...

Maar ik wou je niet over mezelf, maar over het meisje vertellen; ze kwam elken Dinsdagavond, en dan moest ze met 't locaaltje mee; ik denk, dat ze op een buiten les ging geven, of een oude dame voorlezen. Ze had altijd een boekentasch bij zich, en ik had haar al gauw opgemerkt, zooals ik alle menschen opmerkte, die niet als bezeten idioten langs me heen naar hun trein drongen, maar die hun gewone menschelijkheid ook in zoo'n spannend oogenblik wisten te bewaren... Ze kwam altijd vroeg; eerst nam ze haar kaartje, en dan verdween ze in de telefooncel; daar bleef ze soms een heelen tijd. Ze ging er in als een gewoon mensch, een dood-eenvoudig meisje met een langen mantel en een klein hoedje; als je goed keek, had ze

wel een lief gezicht; maar om zóó goed te kijken was er geen aanleiding. Maar als ze er uit kwam, dan straalde alles aan haar; dan liep ze, of ze danste, en toch zoo bedwongen, alsof ze met geweld alle sluizen dichthield, omdat 't geluk anders haar hart zou overstroomen; dan leek de bleekheid van haar gezicht tot een wit licht geworden, en haar oogen vlamden. Ik was altijd ontroerd en blij, als ik haar zoo zag. Geluk is zoo iets wonderlijks. Het is misschien het heiligste, dat er op de wereld bestaat. De menschen praten altijd zooveel over de heiligheid van de smart. Die is er ook wel, maar tot die hoogte kunnen betrekkelijk velen van ons het brengen. Maar het heilige geluk is heel zeldzaam. Wie 't in zijn leven mag zien, moet zijn oogen maar eerbiedig neerslaan. Als zij langs me kwam, zoo stralend boven de gewone wereld uitgeheven, had ik altijd het gevoel, dat God bij zich zelf zou zeggen: De wereld is zoo verworden en verdraaid en mislukt, dat ik wel lust heb soms, om 'm met één pats in elkaar te slaan; maar zoolang als er nog één schepsel leeft, die zóó lichten kan van geluk, zal ik mijn handen maar stil in mijn schoot houden...

Er kwam een Dinsdagavond, dat ze besluite-

loos tusschen de langs haar glippende menschen in haar beursje stond te zoeken; en eindelijk verlegen naar mij toekwam. Of ik ook een dubbeltje zou kunnen wisselen; de meneer aan 't loketje hàd geen halve-stuiver-stukken; en ze moest telefoneeren, en ze wist niet hoe ze.... Ik zocht in mijn zak; ik was niet in een rijken tijd; ik had vijf dubbeltjes, een paar kwartjes, en één twee en een halve cent-stuk... Ik had het grapje op de lippen, dat ze alles wat ik bezat, het hare kon noemen, en dat ze dan nòg niet veel had, maar ik bedacht me intijds, dat ik maar 'n controleur was, en antwoordde serieus: Neen, wisselen kon ik niet, maar als ze zoo vriendelijk zou willen zijn het eene halve-stuiver-stuk, dat ik bezat, van mij te aanvaarden... Ze weifelde; het zal je misschien ridicuul lijken, maar ik zag, dat het een ernstige kwestie voor haar was, ‘of ze het aannemen kon.’ Je moet niet vergeten: ik stond daar gewoon om kaartjes te knippen, en er zijn eenmaal menschen genoeg, die zonder gewetenswroeging je je vrouw of je leven zouden afnemen; maar die terugschrikken zouden, als je hun een dubbeltje aanbood. Geld neemt zoo'n eigenaardige plaats in op de wereld; het staat

voor macht, aanzien, veiligheid... Daarom mag 't niet zorgeloos weggegeven en zorgeloos aangenomen worden. Daarom deelen menschen alles eerder, dan de inhoud van hun vestjeszak...

Enfin, maar ze nám 't aan. ‘'t Is tè vriendelijk’, zei ze, en ze kreeg een kleur; ze verdween er onmiddellijk mee in de telefooncel, en toen ze er weer uitkwam, blinkend, verheven, met lippen, die niet konden laten te glimlachen en handen, die alles streelden, wat ze aanraakten. toen voelde ik me als een ouë, goeie oom, die zijn nichtje net zijn zegen heeft gegeven, en ik moest waarachtig bijna schreien, toen ik haar op 't perron heen en weer zag drentelen, naar alles kijkend met haar lichtende oogen zonder te zien.

De week er na bracht ze mij het geldstuk terug. Ik voelde me teleurgesteld, en voegde mezelf bitter toe, dat ik nog dankbaar moest zijn, dat ze me geen fooitje aanbood; maar toen zei ze er zoo lief bij, dat ze hoopte, dat ik 't apart zou bewaren, om er dan nog eens een ander mensch gelukkig mee te maken..., dat ik me weer met haar verzoende en haar verzekerde, dat ze nu altijd bij mij terecht kon, omdat ik 't in een aparte zak zou opbergen.

‘Maar mij zal 't ook niet meer overkomen’ zei ze blij en kinderlijk, ‘ik zamel tegenwoordig de heele week door halve-stuiver-stukken op, genoeg om een huis vol muntmeters mee te voorzien...’

De weken gingen voorbij. Haar geluk minderde niet. Het was geen bevlieging, het was geen nieuwtje; dat had ik van 't eerste oogenblik af gezien. Het was de zeldzame, groote vlam, die van binnenuit wordt gevoed. Het was de groote genade, die alleen voor de zuiveren en sterken van hart is weggelegd. Telkens wisselden we nu een knikje; telkens zag ik even in haar opengebloeide, verklaarde gezicht; het werd het bloemetje langs mijn dorren weg, de zekerheid van die liefde, die zoo onaantastbaar leek, als het leven. En dan peinsde ik soms over dien andere, die datzelfde heil dragen mocht, over die stem in de telefoon, die zooveel geluk kon doen opschieten, over den man, die den heelen schat van dit simpele, kinderlijke meisje in bezit mocht nemen.

Maar toen kwam er een avond, - het regende en waaide; ik denk dat 't November was... November doet me altijd aan een jakhals denken. Wat een jakhals is onder de dieren, is

November onder de maanden. Ze moordt en verslindt alles, dood of levend. Ze is leeg van hoop en van wanhoop. Als de hemel voor mij jaren van elf maanden beschikbaar wilde stellen, dan mochten ze alle Novembers van m'n leven aftrekken... In die maand is nog nooit iets goeds gebeurd.

Nou, ik stond naargeestig te knippen en te leuteren over tweede perron zuidzijde en eerste perron noord, - toen ik ineens háár zag staan in de rij met de andere menschen. Ik zág haar, en ik schrikte zóó van haar gezicht, dat ik een kaartje aan den verkeerden kant knipte en er een verhaal achterop moest schrijven, dat 't mijn schuld was... Ze schoof naderbij, en ik kon niet anders dan naar haar kijken: ze was nièt in de telefooncel geweest. Ik had wel staan suffen, maar zoo iets zou ik toch zeker hebben opgemerkt. Ik voelde gejaagd naar het twee en een halve cent-stuk, dat ik altijd bij me had; ik durfde het haar niet aan te bieden. Ze had oogen als een aangeschoten hert; haar mond trilde aan den eenen hoek, en ze liep toch met de boekentasch; ze zou dien avond toch met haar geduldige stem een ouë douairière moeten zitten voorlezen, of de opstellen nakijken van

een serie onbezorgde freuletjes. Ik kón 't niet gelooven: die kerel daar aan den anderen kant van den draad was toch geen idioot geweest; hij had toch geweten, wat hij bezat in dat stilstralende wezen, dat in iedere vezel van hem vervuld was... Hij had toch evengoed op die telefoontjes geleefd, als zij, en 't zou hem in deze minuten toch ook wezen, alsof de heele wereld was leeggemoord... Hij zou met zijn vuisten voor zijn mond zitten om 't niet uit te jammeren; hij zou iedere seconde voelen hameren in zijn hoofd, - en dan zou hij naar buiten draven; hij zou een taxi nemen en als een razende door de natte, waaierige stad jakkeren, - en dan zou hij buiten adem het perron opsnellen en zijn arm om haar heen slaan; zij zou even snikken als een kind, en dan weer zoo beangstigend licht en vrij worden, dat alle menschen een eind op zij zouden gaan om haar te zien.

Hij zou - maar ze liep nog aldoor alleen heen en weer, met haar hoofd naar beneden en haar schouders ingetrokken, alsof ze zich zelf vasthield. Haar rechtermondhoek hield niet op te trillen, en de hand met de tasch greep onrustig heen en weer.

'Die komt de volgende week niet meer terug',

dacht ik vertwijfeld, ‘dan zit ze in de een of andere zenuw-inrichting, waar haar sterke, zuivere hart uit elkaar wordt gezocht, alsof 't zanderige groente was.’ En ik wou naar haar toe, en haar iets zeggen; ik weet niet wat. Maar toen stapte ze juist machinaal haar trein in.

Ze kwàm de volgende week terug, met den trillenden mondhoek en de afgepijnde oogen. Ik liet haar nog eens zwijgend voorbij gaan. Maar toen ze de week erop wéér zoo langs me wou, toen trok ik met een bruusk gebaar het twee-en-een-halve-cent-stuk te voorschijn.

‘Mag ik u nog eens helpen?’

De tranen sprongen uit haar oogen, en liepen over haar wangen, terwijl ze me kinderlijk-vertwijfeld bleef aanzien. Ik begreep, dat schreien haar dagelijksche bezigheid was... Ik begreep opeens nog eindeloos veel meer, in dat eene oogenblik, dat haar tranen in haar mondhoeken liepen, en zij ze nonchalant met haar hand wegveegde... Deze tragedie kennen júllie eigenlijk niet, meisjes van ‘goeie familie’, meisjes uit kringen, waar men als iets vanzelfsprekends geld heeft. Maar er wordt zooveel doorgemaakt door al die jonge kinderen, die op postkantoren, op ministeries, in groote magazijnen, op scholen

of op bureaux in betrekking zijn; die niets hebben, dan hun warme hart, en hun jeugd; en die toch zoo hunkeren naar 't leven. Je ziet ze achter de loketten, met hun lage, te dunne blouzes en hun oververzorgde kapsels, met hun moeë glimlach, die voor 'n ander is bedoeld, en hun altijd weer kordaat-trekkende ruggetjes. Ze hebben meestal maar twee kansen, de arme bloemen: verschrompelen zonder ooit te hebben geleefd, of verschrompelen na een kort geluk. Het huwelijk is een maatschappelijke instelling, geld bij geld, en stand bij stand; wie 't misschien in zijn jeugd anders inzien mocht, heeft als beschermengelen een legioen van ooms en tantes meegekregen, die 't hem wel eens goed aan zijn verstand zullen brengen; en die hem waarschuwend ‘de slechte afloop’ voorhouden van die enkelen, die niet naar hun goeden raad hebben willen luisteren. Die goede raad geldt internationaal; zooals ‘alle welmeenende menschen’ ook een internationale trust vormen. Wie daartegen stormloopen wil, moet al een St. Joris-natuur hebben. De meesten schikken er zich onder; er is ook inderdaad veel redelijkheid in de argumenten; en daardoor loopen er overal bleeke meisjes over de wereld met een

trillenden mondhoek, en voeten, die ze moeilijk voortsleepen, omdat er hun nergens meer iets goeds kan wachten...

'Neen', zei ze toen alleen maar, 'dat hoeft niet meer, nooit meer.' En ze liep meteen door. Maar toen ze nog eens langs 't perron kwam, ging ik naar haar toe: 'Laat me iets voor je doen,' vroeg ik, 'ik weet niet wat. Maar iets, dat je niet zoo rampzalig bent.'

Ik zag, dat ze schrikte; en ze probeerde stug te kijken; het lukte niet, met die onophoudelijktrillende lip, en de vochtige randen langs haar dood-moeë oogen. Maar ik besefte weer opeens: ik was maar de man, die de kaartjes knipt; en ook dit: dat de verhouding tusschen de menschen zoo door en door bedorven en verleugend en bevlekt was, dat als de een de ander naderde, door 't zuiverste medelijden gedreven, de ander dat toch niet aanvaarden kan, omdat menschen nog meer voor elkáár op hun hoede moeten zijn, dan voor wilde beesten.

Ik draaide me om, en ging stomp naar m'n plaats terug.

De volgende week koos ze de andere contrôle.

Ik ben er nog een poosje gebleven, maar toen kreeg ik een kans om mee te varen naar Austra-

lië. Dat nam Ik toen natuurlijk dadelijk aan, en als ik 's ochtends in de vroegte, in die heerlijk-zilte lucht het dek stond op te zwabberen, dan leek dat sombere station met zijn menschelucht en zijn rookwalm me een booze, nare droom... Maar aan het meisje heb ik nog dikwijls moeten terugdenken. Ach God, ze zal nu al oud zijn, en verdroogd. Dat is het vreeselijke voor die meisjes, dat ze niet als een man zich kunnen redden in iets anders, maar als dit mislukt is, ten onder gaan. Voor haar had ik wel heel veel willen doen. Niet omdat ik eigenlijk verliefd op haar was. Dat word je op een ander soort vrouwen; en dan is 't het beste, maar standvastig een anderen kant uit te kijken, anders kom je tot dingen, die je later haar en jezelf verwijt. Van zulke geschiedenissen word je zooveel minder. Daarom heb ik er me nooit mee ingelaten. In baantjes zooveel onstandvastigheid als ik wou, maar niet in dingen van het hart.

Ja, dat is net anders-om, dan bij andere mannen; die hebben hun positie-voor-het-leven, en hun vrouwen als episoden... Ik kan alleen spelen met geld en aanzien; niet met werkelijke dingen... Maar om háár had ik veel willen doen, ook wat niét in mijn lijn lag; omdat ik gezien

had, dat ze iets grootsch had. Omdat ze een écht mensch was, dat volkomen gelukkig en volkomen rampzalig kon zijn.'

Hij boog zijn hoofd naar den haard, en zij draaide haar gezicht onder de krulletjes langs den gecapitonneerden stoelrug met poeze-langzaamheid naar hem toe: ze zag zijn smalle, rechte neus en zijn heftigen mond; de hooge jukbeenderen, waarboven de diepe oogen gespannen in het vuur staarden.

Ze voelde: zooals hij nú was, zoo aanbiddelijk strak en ongenaakbaar, zoo zuiver en fel, zou ze hem nooit tot het spel van haar kleine ijdelheid en haar behoefte aan teederheid naar beneden kunnen trekken. En toch: juist zóó had ze hem lief, met zijn trouwe handen, zijn onrust en zijn idealisme.

En terwijl ze weifelde, wat moeilijker te dragen zou zijn: de cynische triomf, als ze zelfs dezen ridder Parzifal tot haar slaaf kon maken; of haar bezeerde trots, als hij bij haar bleef komen, zonder zelfs te mérken, dat er iets veronrustends uitging van haar naar hem, - zuchtte ze als een voldaan, en toch teleurgesteld kind, en zei alleen, met haar éven-geaffecteerde stem: 'Het was 'n héél mooi verhaaltje.'

Herfst

ZOODAT we daarom besloten hebben onze verbindtenis...', schreef ze langzaam, en bleef dan stupide zitten kijken op de d t van het laatste woord... 't Was toch met d t? Tante Julia was onbeschrijfelijk stipt in zulke dingen; trouwens op de krant had ze er ook altijd op moeten letten; en dat zou ze nu wéér...

'te verbreken', kwam er toen zakelijk achter aan, en terwijl ze er over broedde, of op deze mededeeling onmiddellijk 'de hartelijke groeten' konden volgen, of dat er eerst een verbindend zinnetje over den gezondheidstoestand van haar moeder tusschen moest, - 'Mama is er erg van onder den indruk, want mijn uitzet was al kant en klaar' of iets analoogs; - dwaalde haar aandacht af naar de stem van Louk, die zeker al een half uur lang in het telefoonkamertje er naast met een heele serie van leveranciers aan 't confereeren was... Nu had ze 't blijkbaar tegen den behanger: 'Neen, het kleed niet op maat maken... Ja, laten ze er dan onmiddellijk

mee ophouden... Voor onbepaalden tijd uitgesteld... O, dat is heel vriendelijk van u... Neen, niets naar hier zenden op 't oogenblik... We zouden altijd met schadevergoeding...'

Goeie Louk, dacht ze stil voor zich heen, Louk, die anders zoo pathologisch verlegen was, dat ze al stond te blozen, als ze een uur moest afspreken om haar haar te laten wasschen, en die dien ochtend aan 't ontbijt, toen Mama, als gold het een ramp, waarvan ze nu pas goed den omvang zouden leeren begrijpen, de lijst van bestellingen had opgesomd, die overal in de stad 'in vergevorderden staat van bewerking' waren, - opeens iedereen had verbaasd met te zeggen: 'Ik zal er dadelijk een lijstje van maken, en dan naar alle kanten telefoneeren, dat 't niet noodig is.'

Nu werd de stem in 't kamertje zóó zacht, dat ze zich inspannen moest om iets te kunnen verstaan; maar ook de man aan den anderen kant van de draad scheen het geluid te gedempt te vinden; en toen Louk, herhalend, dringend articuleerde, verstond ook Marie Anne: 'De Koningskinderen' van Thijs Maris... Nee, wilt U ze vooral niet zenden? Ik kom ze morgen wel zelf halen... Nee, vooral niét zenden...'

God, schreide ze nou toch? Om Louk, die zoo lief was, die haar stilletjes deze verrassing had willen bereiden, die ze nu weer even stil trachtte tegen te houden; Louk, die, tusschen al het geklaag om de schade, om de duiten, om wat tante Julia zou zeggen, en om wat alle menschen zouden zeggen, - de eenige was, die dacht om háár, de eenige, die trachtte haar pijnlijke toevalligheden te besparen? Alsof niet álles wat ze zag, wat ze zei, wat ze deed, toch aan dat ééne haakte, waarvan immers al haar laatste maanden vervuld waren geweest? Of schreide ze om dien verren middag in Februari, toen ze eindelijk tegen hem had gezegd: ‘Je moet 't maar zelf weten, Eddy’, en hij haar in triomf mee naar de voorkamer had genomen, waar mama en Louk zaten; - toen hij later, in een stil oogenblik met haar voor de Koningskinderen had gestaan, die boven den vleugel hingen, en eigenlijk heel onwezenlijk deden tusschen al de luxe er om heen; en zachtjes had gezegd: ‘Dat zullen wij nu ons heele leven blijven, koningskinderen.’

Die verre, verre tijd... Het scheen zoo ondenkbaar, dat 't heusch eens wáár was geweest; dat zij eens werkelijk die sterke, zelf-verzeker-

de, geestige, jonge vrouw was, om wie Eddy zoo hartstochtelijk had geworven; de vrouw, die glimlachend naar de krasjes rond haar oogen kon wijzen, en blij-berustend zeggen: ‘Ik ben twee-en-dertig; weet je dat wel? Over acht jaar ben ik veertig, om met Candida te spreken. En hoe oud ben jij? Vijf-en-twintig?’

‘Je zult 't niet weten, vóórdat we op 't stadhuis zijn,’ had hij gezegd. En zij, weer lachend: ‘Dus nooit?’... O God, nu kreeg ze nog gelijk ook.

Het begin was zoo stralend overmoedig geweest, overmoedig van beide kanten, hij met den overmoed van zijn jeugd, en zij met den overmoed van haar wijs inzicht, dat door allen schijn had heen gekeken, en, nu de questie toevallig haar eigen toekomst raakte, er toch precies even objectief tegenover stond. Ze had zich zoo geheel de oudere en wijzere gevoeld, die, door te weigeren, evenzeer voor hem als voor zichzelf opkwam; ze had zoo moederlijk tegen hem geglimlacht, als hij haar bezwoer: ‘Maar wil je me dan m'n leven lang laten boeten voor het feit, dat ik zeven jaar te laat geboren ben?’..

En al glimlachende en afwerende, was er een zoete onrust in haar hart gekomen. Ze wist al

die, eerst vanzelfsprekende, dingen nu zoo zeker niet meer; ze zei nog wel altijd dezelfde woorden, maar haar oogen bleven soms gevangen door den wil van zijn oogen; en tenslotte smeékte ze bijna: ‘Maar gelóóf me dan toch, Eddy... Natuurlijk vind je het nu beroerd; maar over vijf jaar zul je me zégenen, dat ik zoo verstandig ben geweest. Terwijl, als ik nu toegaf, je natuurlijk wel even gelukkig zoudt zijn, maar over vijf of tien jaar me zou voelen als een gewicht.’

Toen had hij haar bij haar schouders gegrepen: ‘God, kind, waarom wil je me nu per se ongelukkig maken, om een mogelijke vrede over vijf of tien jaar voor me te veroveren? Dit, dit oogenblik is toch 't eenige, waar we zeker van zijn. Geef me nú het geluk; dan zal ik over tien jaar niet murmureeren, als ik dan ongelukkig moet zijn, zooals jij beweert. Dènk toch niet eeuwig; wil toch niet alles vooruit in elkaar passen; het leven is toch iets meer dan een rekensom...’

En toen had ze gedacht: waarom ook? waarom? Waarom is 't beter hem nu ongelukkig te maken, dan over tien jaar... God, ze kon al lang dood zijn dan; er kon immers van alles gebeu-

ren... Was het eigenlijk niet een gebrek aan levensvertrouwen, aan needrige bereidheid, dat haar altijd nog maar zuinig deed berekenen en pietepeuterig overwegen, terwijl alles drong tot overgave?

En toen had ze gezegd: ‘Je moet 't zelf maar weten, Eddy’ en hij had op z'n knieën aan haar schoot gelegen en met zoo'n bovenaardsche vreugde haar in de oogen gestaard, dat ze op dat oogenblik nòg dieper de sensatie onderging gelukkig te máken, dan het zelf te zijn.

Zoo was het de eerste weken gebleven: zij de genereus gevende, de rijke, ontfermende; hij - één aanbidding, één vergoding; jong, eerbiedig en onstuimig tegelijk, zoodat zij weerde en bemoedigde in een wonderlijk spel van snel wisselende verhoudingen, haar kind, haar minnaar, haar vrome discipel.

Ze had een strakke en eenzame jeugd achter zich; haar levenskracht had ze gebruikt om zich los te worstelen uit het luxueuse, conventioneele milieu, waarin ze was opgegroeid, en om zich een eigen bestaan te zoeken, zelfstandig door eigen werk. Ze had in de jaren van strijd zich intuïtief aangewend al haar opwellingen en ontstemmingen te onderdrukken, nog vóórdat ze tot

het niveau van haar bewustzijn waren gestegen; ze bezat het gelijkmatige humeur en de bereide glimlach, van wie al jong hebben geweten, dat het leven niet gemakkelijk is; haar werk, dat haar aandacht prikkelde en aanzette, had haar géést bevrijd; ze kon vermakelijk en levendig en boeiend zijn; maar aan den anderen kant van haar wezen had ze nooit geraakt. In den tijd van droomen had zij gedroomd van: wég uit de sleur van uitgaan en fladderen, weg van de leegte, leegte van binnen... Nu, voor dit laatontbloeid geluk stond ze met de terughoudendheid van een kind; al het zachte was zoo vast in haar geworden; het lag zoo diep toegedekt; zou deze sprookjesprins het betooverde slot toch nog kunnen open krijgen, en alles, wat zich maar dood lag te slapen, tot het leven kunnen roepen?

En hij hád haar slapende gevoel wakker gemaakt; al het onderdrukte wenschen en verlangen van tientallen jaren had hij naar boven gelokt, zoodat ze eerst blij en verrast, en toen overstelpt en beangst, den orkaan van miskende kracht zich had zien bevrijden. God, wat raakte er niet allemaal verstopt en verdrongen en verwrongen, als je maar werkte en dacht, over je

gevoel heen; met wat een woede vocht het zich nu naar het licht, de weekheid en de drang naar koestering, en het dringende weg-willen-geven... In enkele maanden was het alles gebeurd; de groei, die in anderen, geleidelijk, jaren vraagt, was koortsig door haar verwonderde wezen gejaagd, en van lachend, gul en onberoerd meisje, met een bijna mannelijk klaren geest, was ze in korten tijd tot de hunkerende, felle en ongedurige vrouw geworden, die met hongerige oogen den geliefde naar zich toetrok; die niet zorgeloos kon genieten van 't oogenblik, maar altijd in angst en onrust leefde; die altijd vroég en nooit kon afwachten; die zich opdrong, omdat ze al te voren vreesde verloren te hebben; en die, aldoor vreezend, alleen al door die vrees verlóór...

Ze had het immers wel gevoeld, als ze hem vertwijfeld in haar armen klemde: dit was het meisje niet, dat hij had aanbeden, de verre, ongenaakbare prinses, die wegschonk uit de edelmoedigheid van haar hart; de sterke, zelfstandige vrouw, die wat beteekende in de wereld, en die hem toch liefhebben wilde... Ze had tegenover hem immers geen gedachten en meeningen meer; ze had hem lief met de stupiditeit van

een backfisch, maar met de uitmergelende onrust van de oudere vrouw. Ze hing aan zijn hals als een last; ze trok hem neer, in plaats, dat ze hem sterkte... En hij was jong; daarmee was alles gezegd; hij stond nog vóór de wereld; hij had geen haast; hij hoefde niets in te halen; hij bloeide gááf. Maar bij haar was alles zoo fel en zoo vertwijfeld, dat ze soms wel in uitputting had gedacht er in te zullen vergaan...

Hij was eindeloos lief en geduldig gebleven, al hàd ze soms verwondering in zijn oogen gezien, een zacht, bevreemd vragen, waarom zij altijd zoo tragisch ervoer, wat voor hem een vreugde en een bevrediging was; maar 't had ook de mannelijke drang tot beschermen in hem doen groeien; en hij had soms stil bij haar gezeten, met haar hoofd tegen zijn schouder, alsof ze een zieke was, die hij voorzichtig moest koesteren.

Haar trotsche onafhankelijkheid, haar gewoonte zich te laten gelden, het was alles neergebroken tot de slaafsche dankbaarheid, dat hij haar beveiligde tegen zich zelf; dat hij haar niet prijsgaf als ‘een malle juffer’, maar onvermoeibaar bleef in teeder geduld, zooals hij het eerst in vereering was geweest.

En onder al die warreling van zieleconflicten door, waren de gestadig groeiende voorbereidingen voor haar naderend huwelijk, met hardnekkige regelmatigheid doorgegaan; - na haar ‘uitzet’ had ze haar gordijnen uitgezocht, en na haar gordijnen - kleeden en zeilen; en nog gisteren had ze met verwilderd hoofd een juffrouw over de finesses van haar keukeninrichting te woord gestaan; zonder verweer als gold het een lawine, die zich toch over haar wezen moest uitstorten.

Nu verbaasde ze zich bijna over Louk, die den ban van vertwijfelde berusting in het doordraaien der eens in gang gezette machine door haar energiek telefoneeren verbroken had; en terwijl ze op het geluid der gong, die meldde, dat de koffietafel klaar was, lusteloos het half-beëindigde briefje aan tante Julia wegschoof, bedacht ze met een bitteren glimlach, dat zij 't zich eigenlijk zoo scheen te hebben voorgesteld, dat het heele huis tòch ingericht zou worden, en dat zij er zelf toch in zou moeten; maar dat alleen de man er ontbreken zou.

‘Is er aan tante Julia geschreven?’ vroeg Mama opeens kort, midden uit een gesprek met

Louk over de mogelijkheid om van de litsjumeaux aparte ledikanten voor de kleine logeerkamer en Louk's slaapkamer te laten maken.

Marie Anne, die had zitten soezen over een woordschikking in zijn laatsten brief, - zei hij: ‘nu ben je weer m'n liefste, m'n verre prinses, zooals je vroeger altijd was,’ of had hij gezegd: ‘nu ben je, m'n liefste, weer m'n verre prinses,’ - staarde met een wonderlijkafwezigen blik haar moeder aan; toen, de zooeven vaag gehoorde klanken bij zichzelf herhalend, zei ze snel: ‘Ik ben er aan bezig’, en moest tegelijk bijna lachen om het ridicule, - zij, die op de krant soms nog laat na een vergadering kolommen vol had gepend, gewoon te werken met drukkersjongens naast zich, die de copy haast onder haar handen wegtrokken, zou nu, op een langen, stillen ochtend geen briefje van tien regels aan een oude tante bij elkaar hebben kunnen brengen...

‘Je hoeft haar de heele geschiedenis anders niet uit te leggen,’ onderbrak Mama ongeduldig. ‘'t Is er alleen maar om te doen, dat ze het door jou zelf weet, vóór ze het van anderen heeft gehoord.’

‘Ach, ze heeft de monogrammen immers tóch

al op 't zilver laten zetten,' sneerde Marie Anne, telkens al blind zich verwerend, vóór iemand haar nog bedreigde. 'Daar is niets meer aan te doen; en ik denk, dat ze al lang weet, dat 't af is... ze weet altijd alles, vóórdat iemand anders 't weet, en misschien wist ze dit wel, vóórdat we 't zelf hadden bedacht.'

'Dat kan best,' troefde Mama onmiddellijk strijdlustig, 'tante Julia is iemand met heel veel menschenkennis.'

Ze kon dat eeuwige smalen op haar ongetrouwde zuster niet uitstaan. Nu ja, Julia hechtte misschien wat te veel aan vormen, en ze was wat nadrukkelijk de 'rijke tante', die daarom ontzien wil worden, maar dat ze eerst de studeeren werkplannen van Marie Anne had afgekeurd, en later zich verzet had tegen dit engagement, - dat kon Mama niet anders beschouwen, dan als bewijzen van haar goed inzicht. Het wás nu eenmaal in hun kringen nog geen gewoonte, dat meisjes iets anders deden, dan thuis, met privaatlessen, voor 't een of ander examen in talen werken; aan een krant te zijn vond ze zelfs voor een man geen geziene positie. Maar toen Marie Anne dit dan eenmaal doorgezet had; toen ze al dat vreemde werk dan scheen te kunnen en er

zelfs voldoening in vond, - toen had natuurlijk ieder verstandig mensch haar die onbesuisde verloving met een jongen, die pas kwam kijken, van heeler harte afgeraden. Maar, - en dit irriteerde haar juist zoo eindeloos in haar oudste dochter, - naar goeie raad had ze nóóit willen luisteren. Altijd had ze alles alleen in zich zelf uitgedacht, en de anderen voor onwrikbare besluiten gesteld. Zelfs Louk, die door 't vuur zou gaan voor haar oudere zuster, had evenmin vooruit geweten, dat 't engagement ‘aan’ zou gaan, als ze nu wist, waarom het ‘af’ was. Marie Anne had 't maar weer gedecreteerd, met droge, harde stem; en als Mama dan over den duren behanger en de badkamer-installatie sprak, keek Louk haar nog aan, alsof ze een misdaad beging.

M'n God, als het kind maar eens wat anders was geweest, wat opener, wat echter. Ze was toch de moeder, en haar hart was toch ook niet van steen. Ze had Eddy toch altijd vriendelijk ontvangen, al had ze dan bezwaren tegen de combinatie gehad... Als Marie Anne nu tenminste maar eens de moeite had willen nemen, haar één keer uit te leggen... Maar neen; die bleef hooghartig zwijgen; die wist 't altijd beter dan iedereen. Volkomen onverwachts was ze er een

paar dagen geleden op uit getrokken, zonder toiletartikelen, zonder zelfs een kam of een tandenborstel mee te nemen, en even onverwachts was ze teruggekeerd, bleek, besloten, somber, maar zonder een traan. Nu zag je toch maar eens, hoe ver je met zulke neuswijzigheid kwam! Als je nog weifelde, of 't er wel van komen zou, bestelde je toch geen stoelen van zeven en dertig gulden het stuk! Dan liet je toch geen groote monogrammen op je kussensloopen werken; die kreeg je er nooit weer uit,... en of Louk nu al bereidwillig aanbood alleen een man te nemen, die dezelfde initialen had, voor dergelijke kinderachtige grappen was het nu heelemaal niet de tijd... Mama, met één donkerrood oor en een zenuwtic aan haar linkerneusvleugel, schoof met nadrukkelijke edelmoedigheid het schaaltje met kouden biefstuk nogeens naar Marie Anne toe: ondanks haar onverschillig kijken zag het meisje er afschuwelijk-slecht uit; de strepen naast den moeën mond accentueerden, dat ze niet meer jong was, en nu haar haar zonder zorg was opgemaakt, leek het dun en slap. Waarom ter wereld had ze den jongen nu nog weggestuurd? Dat ze dol op hem was, had een kind kunnen merken. Zooals zij, altijd klaar met spottende

kritiek, zelfs op menschen waar ze wel van hield, alles van hem had aanvaard, zonder één grapje... Zooals zij, de ongenaakbare, 's avonds de trappen afgleed, als ze hem in de verte had zien aankomen... Hij kwam ongelijk, toch miste ze hem nooit. Stond ze dan uren lang voor het raam uit te kijken? had Mama dikwijls gedacht; zou ze 't dan zóó onoverkomelijk hebben gevonden, als hij eens gewoon had moeten bellen, en gewoon door Betje was binnen gelaten...

God, àls ze nu maar eens wat zei. Verdriet hàd ze; dat was duidelijk; er was waarschijnlijk iets tusschen hen gebeurd, een misverstand, of wat dan ook; want Eddy was altijd hartelijk en attent geweest, en ze kon niet gelooven, dat die jongen... Maar telde de ervaring en het verstandiger inzicht van ouderen dan tegenwoordig voor niets; was een moeder alleen nog maar goed om waschstellen mee uit te zoeken en om rekeningen te betalen?

Mama voelde, dat de bitterheid weer de overhand kreeg over haar hart; ze was toch altijd goed geweest voor de kinderen; ze was altijd om en bij hen geweest, toen ze klein waren; ze had hun een verstandige opvoeding gegeven en een goed voorbeeld, voorzoover ze wist; ze was

haar leven lang een toegewijde huishoudster geweest, en ze had 't er nooit bij neergelegd, ook niet in de moeilijke jaren van de ziekte van haar man; - toch had ze nooit iets van vertrouwelijkheid bij haar dochters gevonden. Louk was zachter; die kon, als ze haar tenminste alleen had, nog wel eens gezellig zijn, en gewoon praten over gewone dingen. Maar Marie Anne had van haar jeugd af dat geëxalteerde gehad: in haar jonge-meisjestijd geen gedachte aan een man of aan een huwelijk, maar al haar kracht geconcentreerd op werk, op zelfstandigheid. En nu haar jaren van droomen voorbij schenen, deze late liefde voor een jongen, die bij haar geleerdheid toch eigenlijk kinderachtig had moeten lijken. En toen ze 't onwaarschijnlijke tenslotte voor iedereen reëel had gemaakt door een uitzet van zestienhonderd gulden, door een keukenmeisje en een daghit en een abonnement bij den nachtveiligheidsdienst, - toen zei ze meteen, dat 't toch maar niet doorging.....

'En de wasch staat ook nog onuitgepakt in de gang,' ontviel Mama opnieuw, omdat ze zelf wel inzag, dat haar gedachten, hoezeer ook tot meelijden en zachtheid bereid, toch telkens weer door het bezwarend materieele werden gevan-

gen. ‘Dat is me in de vier en dertig jaar, dat ik een huishouden heb, nog nooit gebeurd; maar je durft niet nog meer overhoop te halen, want die kist met het uitzet kan nu ook niet langer in het spreekkamertje blijven staan. Hoe eer al die dingen uit den weg zijn, hoe beter, maar je weet niet, waar je met het goed blijven moet.’

Marie Anne, moeilijk bedenkend, wat ze straks aan haar chef op de krant zou schrijven, - ‘Kom ik u vragen het verzoek om ontslag als niet gedaan te beschouwen,’ - had er door heen het visioen van de onderjurken met ragdunne kant, waarover ze nog met Mama had gekibbeld, omdat die het ‘ondegelijk’ noemde; en Louk, die een onbeheerschten blik van haar opving, schrok van de stompe pijn, die er uit sprak, pijn van een gemarteld beest, dat zich niet verweert.

‘Ik zal 't straks alles wel uitpakken en opbergen,’ zei ze snel, omdat 't vanzelf sprak, dat Mama ontzien moest worden, omdat 't Mama was, en Marie Anne, omdat ze verdriet had; en omdat 't er voor haar niets op aan kwam.

‘Loukie,’ fluisterde Marie Anne, terwijl Mama de kamer uit ging, ‘jij mag bij me komen

logeeren, als ik in m'n oude juffershofje achter 't raam met de rooie geraniums zit, hoor. Jij verdient vandaag den hemel aan me, kind.'

En ze vertrok haar mond tot een glimlach, terwijl haar oogen zóó vertwijfeld keken, dat Louk de hare vol tranen afwendde.

Tante Julia zat op het lage stoeltje tegen het bureau aan, en haar scherp, snugger profieltje keek koel en rustig naar het bleek-geagiteerde gezicht van Marie Anne.

'Maar laat me Mama even gaan waarschuwen; ik denk, dat ze rust, of boven bij het goed bezig is,' accentueerde Marie Anne nadrukkelijk, om tante's hardhoorigheid tegemoet te komen.

'Welnee, kind, ik kom immers eigenlijk voor jou. Ik hoorde het toevallig bij den klokkemaker. Toen ben ik maar dadelijk naar je doorgegaan. Het moet een heele slag voor je zijn.'

Marie Anne keek met knippende oogen naar buiten; de stem had zoo welmeenend geklonken, en ze herinnerde zich vaag, dat tante Julia zelf in haar jeugd met een officier verloofd moest zijn geweest; gelijksoortig verdriet bracht de menschen toch altijd bij elkaar, dacht ze ver-

zoend; en bijna week verontschuldigde re zich: ‘Ik had 't U vanochtend net zitten schrijven; 't was niet de bedoeling, dat U 't door een vreemde hooren zou... U bent altijd zoo vriendelijk voor ons geweest.’

En dat ‘ons’, dat nu weer voor altijd ‘hij’ en ‘ik’ ging worden, hoe langer hoe verder uit elkaar, - schrijnde haar opnieuw, alsof ze aan elk détail de wond van haar hart zeer schuurde.

‘Er moet wel iets heel ergs gebeurd zijn,’ praatte tante Julia door, wie het zachter gezegde was ontgaan, ‘er moet wel iets heel ergs gebeurd zijn, om op jouw jaren en met den trouwdag zoo dichtbij, nòg den band tusschen jullie te verbreken.’

Marie Anne schudde zacht het hoofd; ze voelde zich opeens heel moe; ze wist weer, dat ze tegenover die ándere wereld stond, waar alles om andere motieven en volgens andere waarden ging; waar je, als je van elkaar ging, elkaar tenminste stevig allerlei te verwijten moest hebben, echt concrete grieven van ‘hij wou ook altijd’, en ‘hij dacht er ook nooit aan, dat ik’; en terwijl ze, even bijna gelukkig, aan zijn laatsten lieven brief dacht, zoo vol teedere bezorgdheid en dankbaren eerbied, dat tante Julia daar

zeker niets van begrepen zou hebben, zei ze zakelijk: ‘Ik zit juist aan den directeur van de krant te schrijven; ik zou daar nu wel graag weer terug komen.’

‘Ja,’ meende tante, zoo bezwaarlijk, alsof zij 't te vergeven had, ‘dat zou ook verreweg het beste voor je zijn. Maar of ze, zonder opgave van redenen, jou, die zoo wispelturig lijkt, nu zoo maar weer terug zullen nemen...’

‘O, maar ik vertel hun, dat m'n engagement af is, en ze zijn er altijd erg aardig voor me geweest.’

‘Af, àf; ja; maar de reden. Je hebt toch eerst er iedereen ingehaald, om te zeggen, dat je met hem trouwen ging;... dan kun je nu toch maar niet ineens zònder meer.....’

Tante wond zich op, en Marie Anne, bits, opnieuw in haar gewone houding van verweer troefde onmiddellijk: ‘Nou, maar toen ik met 'm zou gaan trouwen, zei ik toch óók niet, waarom.’

‘Omdat je van 'm hieldt, dat begreep iedereen.....’

‘Nou, dan gant 't nu af, omdat ik nu, omdat ik nu niet meer...’

Ze worstelde om de woorden over haar lippen

te krijgen. Toen, opeens met een veranderde stem, als om tante gemoedelijk te overtuigen, zei ze bemiddelend: ‘Maar u begrijpt toch zelf wel, tante, juist als je niet meer zoo heel jong bent, doe je de dingen niet meer in een roes. Dan valt er veel meer te overwegen, te wikken. Je hebt niet meer de moed, die je over de moeilijkheden heen helpt...’

‘Maar hij was jong genoeg. Nu 't eenmaal zoover was, had hij dan maar moed voor twee moeten hebben.’

‘Maar ik ben een vrouw met een éigen wil,’ spotte Marie Anne, terwijl ze tegelijk vertwijfeld dacht: moed voor twee, o, als hij dát had gehad; nog iets van dien blijen overmoed van het begin, toen hij al haar bezwaren weg lachte met de stralende zekerheid: ‘Maar als ik het nu heel vast en heilig wéét’; nog iets van die onwrikbare overtuiging: ‘Je hóórt bij mij; je kunt je verzetten, zooveel je wilt; tenslotte zul je het zelf wel moeten inzien.’ Maar toen ze 't hem nu eindelijk had geschreven, het ontzettende, dat ze zichzelf aandoen moest: ‘Eddy, het leven heeft voor jou en mij toch eigenlijk een te verschillend gezicht. Jij of ik zullen ons altijd geweld moeten aandoen om in de sfeer van den

ander mee te leven; want we hooren in verschillende sfeeren, en ons leven is in een verschillend seizoen,' - toen had hij niet meer geworsteld, maar onmiddellijk terug geschreven: 'Jij wonderlijk wijze liefste; had ik al naar je woorden moeten luisteren, toen je me in het begin hetzelfde zei? Maar ik kòn het immers niet gelooven, omdat m'n hart zoo naar je toetrok. En ik ben nòg dankbaar, dat ik je toen niet geloofd hebt. Je hebt me zoo onzegbaar veel gegeven en me zooveel dieper gemaakt. Je hebt me nooit in iets teleurgesteld. Vreemd, dat ik nu dan toch zeg: ik geloof, dat je gelijk hebt.

Want in dezen tijd heb ik geleerd, dat het leven onverwrikbaar is, en dikwijls sterker dan onze wil. De jaren, die ik te laat geboren ben, zooals ik dat in 't begin altijd noemde, kan ik nóóit inhalen. Jij hoort, als het ware, in een andere klasse, en dat schrijnde ons altijd weer, zoolang we speelden, dat we gelijken waren. O, m'n verre prinses, nu blijf ik je eeuwig vereeren, omdat je me niets dan van het allerbeste hebt gebracht.'

'Je bent eigenzinnig, jullie moderne vrouwen zijn eigenzinnig,' weerlegde tante Julia, regelrecht vijandig; 'jullie doet maar net, wat je in-

valt, en bereidt daarmee je eigen ongeluk. Want je zult mij niet wijs maken, dat je je nu gelukkig voelt.'

'Nee, niet bepaald,' gaf Marie Anne toe, met een zielig vertrekken van haar mond, en tante Julia, die er onbewust teleurgesteld over was, dat er niet geschreid werd, zag juist bijna haar doel bereikt, toen de deur ineens met een ruk open vloog, en Louk de kamer binnen snelde, angstig van haar zuster naar tante Julia kijkend.

'God, tante, ik hoorde nù pas van Betje dat U er was; komt U toch mee naar de huiskamer; ik zal dadelijk thee zetten. Ik heb Mama ook gewaarschuwd.' En nogeens speurde ze nerveus naar de strak getrokken gezichten.

'Nee, dank je,' zei tante koeltjes, 'ik ga maar meteen naar huis.'

''t Liep heusch nogal los,' troostte Marie Anne gedempt; 'ze heeft in edelmoedigheid zelfs niet gerept van 't zilver.'

Waarop ze, neeroogend op den half afgeschreven brief aan haar chef, opeens door een zoo onoverwinnelijke walg van alles, wat er was, en wat nog komen zou; van alles, wat ze moest, en wat haar onthouden zou blijven, overvallen

werd, dat ze, teruggezakt in haar bureaustoel, blind voor zich uitstaren bleef.

‘We gaan kapot,’ dacht ze stomp, ‘we gaan allemaal kapot, ieder op z'n eigen manier.’ En dan weer: ‘Waarom zou ik lachen over tante Julia? Is het niet mijn voorland, zal ik niet net zoo worden? O God, ik heb geen kans; ik zal me niet boven de verbittering uit kunnen werken. Ik ga kapot, op m'n eigen manier, zooals iedereen, zooals iedereen.’

En het doffe: ‘kapot, kapot’ klopte in haar hoofd, als slagen van een hamer.

Na het eten kwam er een oogenblik van respijt: ze lag in een lagen stoel gedoken, staarde vaag den tuin in, waar de gelende wingerdslingers zoetjes wuifden, en verbaasde er zich over, hoe deze bijna pijnlooze luwte zoo ineens over haar hart was neergestreken. Ze was een beetje bang zich te bewegen, omdat dan al de ellende misschien ineens weer over haar losbreken zou.

Vreemd, mijmerde ze langzaam, dat ze nu weer even ‘gewoon’ kon zijn, met de andere menschen mee; dat nu even die angel uit haar hart was genomen, en ze de dingen nuchter zag.

Natuurlijk, Eddy wás een lieve jongen; maar dat was toch de heele wereld niet. Er bleef toch nog eindeloos veel meer over; haar werk, Louk, haar muziek, gedichten, concerten, menschen, waar ze mee praten kon... Het leek wel, of haar aandacht de laatste maanden in een kramp was verstard geweest; haar gedachtenveld was zoo eng, zoo begrensd geworden; alles kwam van en keerde naar Eddy... En hij had toch geen grootsche geest; alleen een zoo stralend hart...

Stil, leidde ze zich weer af tot kalmte, vandaag is het als den eersten dag na een operatie; dan is de pijn zoo brandend, dan concentreert alles zich op dat eene plekje, waar iets weggenomen is; maar dat wordt ieder uur minder. Je merkt na een paar weken met verbazing, dat je er ook wel buiten kunt; er komen uren, dat je bijna gaaf leeft in de bezigheden van het oogenblik; en dan komt eindelijk de tijd, dat het verdriet zóó ver weggeweken is, dat je er mee kunt spelen; dat je herinneringen kunt oproepen, als een lieve verteedering; dat je je vermeit in je zoete weemoedigheid... Maar dat duurt heel lang, en daarvóór moet je zeeën van ellende doorwaden, zeeën... Hoe was het toch mogelijk, dat andere menschen door hun verdriet heen

kwamen; andere menschen, die niet, zooals zij, den troost hadden van prettig werk, van algemeene belangstellingen, van vermogen om te begrijpen; winkelmeisjes, verlaten door hun geliefden; de doove verver bij de achterburen, eindeloos gesard door de jolige meid, die met alle commensalen grapjes maakte; de ziekelijke schoonmaakster, die haar eenige kindje verloren had; - waaruit putten die allemaal hun moed om toch weer verder te leven, door al die leege dagen zonder doel, terwijl zij, met alles wat ze dan toch nog kon en had, bijna niet staande wist te blijven.

Was ze zoo zwak en zoo klein? Maar Eddy bewonderde haar toch juist, en zei, dat ze heroïsch was. God, als ze dát maar kon vast houden, dat het goed was geweest, goed voor hem. Dat ze hem had bevrijd van een juk, dat hem te zwaar was geworden; dat hij nu weer, versch en jong, een blijer leven kon beginnen, tusschen menschen, die bij hem hoorden, jonge meisjes, die nog zorgeloos en zonder haast, onbedoeld coquet, en bekoorlijk waren; jonge meisjes, die hetzelfde licht droegen in hun oogen als hij; en niet haar verteerenden gloed. O, die avond, toen ze tastbaar ervaren had, wat ze,

zonder 't zich te willen bekennen, al maanden had geweten; die avond, dat in de zoele herfstlucht Eddy met de andere jonge mannen en meisjes den tuin in gedwaald was, terwijl zij met de ouderen om de tafel was blijven zitten, in een boeiend gesprek over de buitenlandsche toestanden. Ze had de jonge stemmen hooren dartelen, en tegelijk de waardeering voor haar vlotte intelligentie op de gezichten der ouderen gezien; ze had tegenover elkaar gesteld de Engelschen, die hun medemenschen wel alle ideëele vrijheid lieten, maar de beste handelsrelaties, de voordeeligste posten voor zich alleen opeischten; en de Duitschers, die alles wilden maszregeln, van boven af, maar niet de materieele belangen van de 'beschermde natie' dwarsboomden; - en onder haar woorden door had ze gezien, hoe Eddy, met een blik, dien ze zoo goed van hem kende, het haar van een der meisjes had losgemaakt, dat aan een doorntak was blijven hangen; en terwijl ze idealisme en pharizeïsme, zakelijke nuchterheid en opportunisme door elkaar hadden gewerkt, totdat geen enkel begrip meer zijn eigenlijke beteekenis had behouden, had ze met een vreemde helderheid gedacht: zij is vier en twintig; ze heeft geen rimpels, en

geen meening over de verhouding der volken. Zoo zijn ze daar allemaal, bij elkaar; en ik hoor hier, bij de wijsheid en de sjawls en de rheumatiek.

En toen was Eddy terug gekomen, zonder de anderen; hij had iets betrapts in z'n blikken gehad, en had, over haar heen gebogen, zacht gezegd: ‘Wil je me vergeven, Marie Anne; ik ben langer weg gebleven dan ik dacht.’

En zij had luchtig gelachen en gezegd: ‘Vergeven? Maar dat kun je immers alleen, als je tegenover elkaar staat, ieder aan den anderen kant van 't geval. Wij kunnen elkaar toch nooit iets vergeven...’

Toen had hij, zonder begrip voor haar spitsvondigheidje, alleen even vaag voor zich uit gestaard en er aan vastgehouden: ‘Ik geloof toch niet, dat 't erg aardig van me was.’

En onder 't naar huis wandelen, had ze vertwijfeld met haar hoofd op z'n schouder in zijn jas gebeten; ze was toen al volkomen vereenzaamd geweest, want zij wist wat er moest gebeuren, terwijl hij er nog zoo onbevangen bij liep; wat er moest gebeuren, niet om dat eene meisje, waar hij misschien nog wel een paar nachten van droomen zou; maar om het leven,

dat hem anders trok dan haar; hij was opeens haar gelijke niet meer geweest, maar haar kind, voor wie ze nu al dat erge moest gaan lijden; maar, o God, een zoo hartstochtelijk bemind kind, en dat ze niet opgeven kon...

Nu barstte plotseling de opstandigheid weer los in haar hart: waarom, waarom had ze het gedaan? Waarom had ze hem een vrijheid terug gegeven, die hij haar nog niet vroeg? Waarom had ze hem in zichzelf laten zien, terwijl hij anders het leven met haar zou hebben aanvaard, zooals het eenmaal was gekomen? Hij zou zich nooit hebben losgemaakt; hij zou nooit zelf deze beslissing hebben genomen; dan had ze toch eerst gelukkig kunnen zijn, maanden, jaren misschien; dan had ze toch eerst kunnen drinken, tot verzadigens toe, zij, de verdorste, de versmachte. Hij was nog zoo jong; hij had altijd nòg weer een nieuw leven kunnen beginnen, nadat hij haar de volheid gegeven had. En dan was ze toch niet achter gebleven als een idioot, die niets weet en niets kent, en altijd maar achter de tralies heeft staan te hunkeren; dan was ze toch een vrouw geweest, die de diepten van geluk en van smart had gepeild, en nu niets meer van het leven te wachten had. Dan

had ze toch niet verbitterd hoeven te worden, zooals nu, nu ze voelde, dat al haar zielskracht was verteerd in een somber verlangen, in een stomp verzet, om alles wat haar onthouden werd... Ja, ze wíst het wel, alleen de 'kleine' zielen werden bitter, als het lot hun tegensloeg, maar er lag weinig troost in, bij haar verbittering dan ook nog te weten, dat ze maar een kleine ziel had...

O God, het wàs niet onoverkomelijk alles te verliezen, als je maar eens alles bezeten had. Maar zóó afstand te doen, vóór de vervulling; was ze dan gek geweest, dat ze die ondragelijke marteling had geroepen over haar eigen hoofd? Dat ze nu zijn vereering had gered; dat ze nog bitterder onder zijn verkoeling zou hebben geleden; dat het een misdaad zou zijn geweest tegen zijn argelooze jeugd; ach, bakerpraatjes; ethisch gefemel, goed voor de Zondagschool... Ze hàd hem, en ze had hem moeten houden; ze had zich in het leven moeten storten, zonder bedenkingen; o, ze zou weer jong zijn geworden in haar geluk, als ze maar eenmaal van die sloopende onrust bevrijd zou zijn geweest; ze zou weer mooi zijn geworden en geestig, ze zou al de facetten van haar vernuft voor hem heb-

ben laten stralen; hij zou zich bij haar nooit verveeld hebben, zooals bij zoo'n jong gansje, en ze zou voor hem hebben gezorgd, gezorgd; alle kleine dingetjes, die hij prettig vond zouden er altijd zijn geweest, precies zooals hij het verlangde; ze zou in z'n werk hebben meegeleefd; en soms, - maar dat zou 't moeilijkste zijn, - zou ze hem uit logeeren sturen, bij jonge vrienden, die jonge vrouwtjes hadden; en dan zou hij terug komen, een dag eerder dan ze hadden afgesproken, stralende van verlangen naar háár, omdat niets ter wereld bij het geluk van hun samenleven kon halen.

... M'n God, als hij nu, nu dadelijk eens kwam. Als hij ineens voor haar stond, en zei: ‘Liefste, ik kán niet buiten je. Je hadt toch géén gelijk. Ik houd alleen van jou...’

In een blinde hoop trachtte ze zich op te richten, maar tegelijk kerfde de vertwijfeling zoo wreed door haar hart, dat ze haar hoofd kreunend op de stoelleuning liet vallen. Hij zou niet komen; hij had haar inzicht aanvaard. Hij had immers zelf geschreven: ‘Ik had je zoo lang als een onbereikbare heilige vereerd, dat ik bijna schrikte, toen je een tastbaar mensch voor me werd. En hoeveel liefs en warms die rijke

mensch me ook bracht, ik kon mijn verloren heilige toch nooit geheel vergeten.'

Hij kon nu weer in haar zien, wat hij eigenlijk altijd in haar had gezocht: een geheimzinnig idool, een koel-schitterend sieraad. Zijn léven lag elders. En zij, zij, - o, de leugen van dit alles, - ze had kunnen bedelen als een hond, om nog iets van z'n warmte, nog iets van z'n zachtheid, omdat ze verging, omdat ze het niet dragen kon. En toch... en toch! als ze aan zijn oogen dacht, zijn jonge, moedige oogen en de zachte blijheid van zijn stem; als ze er aan dacht, hoe hij haar kon troosten en koesteren, en hoe jongensachtig-uitgelaten hij zijn kon, op hun lange zwerftochten, - dan wist ze weer, dat haar sentiment geen liefde was, die iets, oneerlijk, had kunnen rooven; dan wist ze, dat ze 't hem altijd weer zou moeten zeggen, ondanks den vertwijfelden ondergang van haar eigen hart; omdat ze hem zóó lief had, dat ze hem gaaf wilde bewaren voor een gaaf geluk.

Het was volslagen donker geworden; en terwijl dit plotseling tot haar bewustzijn doordrong, besefte ze tegelijk het gevaar, dat Louk of haar moeder haar zouden komen zoeken, en iets zachts of troostends zeggen. In angstigen

weerzin stond ze op, sloop voorzichtig de deur uit, en op den tast de trap op naar boven. In de huiskamer hoorde ze Mama's stem en 'n heesch mannengeluid, vol bedenkingen. Zeker de behanger, dacht ze suf, of de man van de lampen. En tegelijk was er weer die verbazing in haar, dat er nooit iemand dood kon gaan, en dat er geen engagement verbroken kon worden, of dadelijk waren er materieele kwesties. Er was nooit tijd voor verdriet, maar altijd moest er geconfereerd worden met naaisters en drukkers en ververs en huisbazen... Ach, en bij geluk eigenlijk ook; de menschen verdronken alles in de materie; en als ze dood gingen, waren ze nog verbaasd, dat ze zoo weinig van hun leven hadden overgehouden.....

Ze had de deur van haar slaapkamer op slot gedaan, en bijna rustig begon ze nu zich uit te kleeden. Vreemd, dacht ze; nu kon ze weer adem halen; na elken ergen aanval scheen een rustpoos te komen, zooals in hoofdpijnnachten. Op 't oogenblik hoefde ze heelemaal niét gek te worden; ze zag het leven, zooals het was, moeilijk, maar toch wel te doorstaan, en ze herinnerde zich zelfs, dat er menschen waren, die het prettig vonden. Ze bekeek haar blanke

armen in den spiegel, bezig haar haar te borstelen; ze dacht, hoe ze de laatste maanden een nieuwe belangstelling voor die armen, en voor haar tengere polsen had gevoeld; ze wist meteen, dat dat nu niet meer noodig was, maar het roerde haar niet.

Dan dacht ze aan de krant, met zijn sfeer van jacht, het doffe draaien der machines, de lucht van olie, inkt en papier, het slifferen van de drukkersjongens door de zwart-steenen gangen, en de gemoedelijke kameraadschap onder elkaar, waar haar verder leven nu bij hooren zou... Ze wist zeker, dat ze haar hartelijk zouden ontvangen, als ze terug kwam, en de eerste dagen roerende kleine attenties voor haar zouden hebben; maar ze wist ook, dat, als de directeur 't hun morgen zou vertellen, ze er uren lang in de verschillende kamers grappen over zouden maken; onbescheiden er over zouden blijven doorleuteren, met een bakerachtige belangstelling voor amoureuse conflicten, die ze van al die idealistische cynici zoo goed kende.

''t Raakt aan hun eigen zeer,' dacht ze wijsgeerig; 'het leven is niet ingericht op gevoelige harten.' En ze vond zoo'n krant, waar iedereen met hartstocht, dikwijls boven z'n krachten

werkte, om een wrok tegen 't eigen lot te verduwen, opeens de boven alles geschikte plaats om haar gekwetste wezen op te bergen.

Terwijl ze zich waschte, kwam, dwars door het parfum van haar zeep, opeens de geur van Eddy over haar: een mengsel van sigaretten en scheerpoeier en zeewater; ze probeerde zich precies het beloop van zijn hooge, jongensachtige oor te herinneren; maar ze was er te moe voor, en ze zei dat 't haar ook eigenlijk niet schelen kon. Wat zou hij nu doen? dacht ze vaag. 't Was Dinsdag, debatingclub... of zou hij niet zijn gegaan... Gek, dat ze dat nu niet wist en al die kleine dingen nooit meer zou weten.

Toen zocht ze een nachtjapon. O ja, de wasch was niet uitgepakt; maar keurig, op rechte rijen, met de gekleurde bandjes er nog om heen, had Louk de stapels van haar uitzet in haar kast opgetast, de rokken met geborduurde strooken, de combinations met de zijden lintjes; de ragdunne onderjurken en de nachtjaponnen met de lage halzen... En tegelijk wist ze weer dien avond, toen Eddy aan haar bureau de adressen voor de ondertrouwkaarten had zitten noteeren, en Mama aan den anderen hoek van de kamer, met onderdrukte stem, een betoog tegen haar

had gehouden, dat zij, met haar gevoelige keel, in dit vochtige klimaat, toch zeker niet zoo onverstandig zijn zou een nachtjapon te nemen... En toen ze koppig volgehouden had, en haar moeder schouderophalend was heen gegaan, - toen had Eddy ineens achter haar gestaan, en met z'n warme hand om haar keel jongensachtig gezegd: ‘Maar ik zal je toch altijd warm houden, schat, altijd.’

Met een ruk trok ze het rose bandje door, en griste een nieuwe nachtpon naar zich toe. ‘De trouwponnen’ hadden Louk en zij ze samen genoemd, zooals ze ook praatten van de ‘trouw’-vaatdoeken en de ‘trouw’-eierdopjes. Nu beet die naam haar opeens met een knauw in haar hart. Tegen haar wil was haar een zacht kreunen ontsnapt, en langzaam neerzakkend naast de kast, dacht ze nog dof: ‘Nu komt weer een érge aanval,’ en toen: ‘Ik wou maar, dat ik er aan dood ging.’

Maar ze voelde het sterke kloppen van haar hart. Te jong om te sterven; te oud om te mogen leven, wist ze zich, en ze drukte haar tanden in de palm van haar hand, tot een bleek-roze streepje langzaam over de nieuwe nachtpon heenkroop.

Weerzien

NADAT het kind de beide mannen goedennacht gezegd had, bleef het nog treuzelend tusschen de balcondeuren staan, en op het smalle, donkere gezichtje lag een uitdrukking, alsof ze zich op iets ongenaakbaar diepzinnigs bezon.

'Kom poes,' zei de vader goedig, terwijl hij een bonbon van het schaaltje grabbelde en die belovend in de hoogte hield. 'Nu nog dìt chocolaadje, en dan als de drommel naar Juf... Weet je wel, dat het bijna een half uur over je tijd is?'

Het kind strekte de hand, verstrooid, naar de snoeperij uit, maar het vorschend peinzen ontspande zich niet op haar gefronste voorhoofd. Toen liep ze opeens op den gebruinden vreemdeling toe, die glimlachend op haar neerkeek.

'Waarom hebt u uw kindje niet meegebracht?' vroeg ze dringend, en in haar oogen glansde de phantasie van al het plezier, dat zij vandaag had kúnnen hebben, als ze, inplaats van aldoor alleen tusschen de twee groote, don-

kere mannen in te loopen, een speelkameraadje op de wandeling had gehad om mee te ravotten langs de grashellingen en om ernstig mee te converseeren over pop Lina en pop Doortje en het tafeltje met echte laden, dat ze van Grootemoeder gekregen had...

‘Ik hèb geen kindje,’ antwoordde hij zacht, en hij legde zijn hand op haar schoudertje. Het was de eerste liefkoozing, die hij haar gaf, en met de felle genegenheid, die kinderen altijd voor 't moeilijk-te-winnene voelen, drong ze zich tegen hem aan, ernstig doorvragend: ‘Is ze dood, net is mijn kleine moeder?’

‘Ze maakt een logische verdeeling in ‘groote vader’ en ‘groote moeder’ en ‘kleine vader’ en ‘kleine moeder,’ verklaarde de ‘kleine vader’, die minstens zes voet lang was; maar het kind liet haar blik niet af van het donkere gezicht in de hoogte, dat tegen den lichtenden avondhemel als een zwart medaljon uitkwam.

‘Neen’, zei hij weer op denzelfden toon, ‘ik heb nooit een kindje gehad, en nooit een vrouw.’

‘O, vin-je 't náár?’ vroeg ze hoog en zangerig; ‘maar je kunt toch wel zelf...’

Ze liet zich niet verder over haar gedachten uit; zich rekkend op haar teenen had ze even,

vluchtig, de magere bruine wang gekust, onder het litteeken, dat iets woests aan het intelligente gezicht gaf. Toen slipte ze vlug en licht door de wijd-open deuren de kamer in, en nog even hoorden ze ongelijke stappen op de trap en de stem van Juf, die vermaande en voortdreef.

Het balcon was ineens heel stil en besloten geworden, en de twee mannen, die zwijgend tegenover elkaar zaten en rookten, voelden voor 't eerst dien dag, dat er veel tusschen hen lag, dat uitgesproken zou moeten worden, voordat hun lange, van-zelf sprekende vriendschap van jaren geleden zich weer in volle kracht zou kunnen ontwikkelen.

In het licht van den drukken dag, met het kind tusschen hen in, dat hun aandacht verbrokkelde, was het hun genoeg geweest te spreken over gemeenschappelijke kennissen, oude gekke en ernstige gebeurtenissen op te halen, die hun innerlijkst leven niet hadden geraakt; en aan tafel met Juf en het onhandige dienstmeisje, dat telkens terechtgewezen moest worden, was hun verhouding nog verder uit elkaar geschoven, tot die van gewild charmanten, ontveinsd gepréoccupeerden gastheer en beleefden, voorzichtig uitwijkenden gast... Nu, bevrijd van de

strubbelingen van een huishouden zonder vrouw, in den zachten vroeg-najaarsavond, met de herinnering aan het kinderstemmetje, dat zoo even hun beider teederste leed had aangeraakt, keken ze anders naar elkaars veranderde gezicht dan te voren, en de herinnering aan wat de een verloren en de ander nooit bereikt had, was zóó sterk in beide, dat ze eigenlijk alleen wachtten, wié het eerste zou spreken.

'Het is een lief, sensitief ding,' zei toen de vreemdeling nadenkend, 'ze heeft een zeldzame delicatesse tegenover het gevoel van een ander, alsof ze waarlijk begreep, waarover ze spreekt.'

'Het is precies haar moeder, zooals ik die van oude kinderportretjes ken. En ze heeft ook dat innerlijk stralende, dat Amy hield tot haar laatsten dag.'

'Kinderen,' peinsde Dufour weer langzaam. 'Kinderen... ik had 't me vroeger zoo duidelijk voorgesteld, dat ik, om m'n drukke praktijk, maar één maand vacantie zou nemen, en Els den heelen zomer naar Noordwijk zou sturen, met een heelen stoet klein grut. En dan zàg ik 't toch zóó precies, hoe ze me dan van de tram zou komen halen, pralend en jong, en met al dat

bloeiende, uitbottende leven om haar heen, dat ik, waarachtig, als ik nu nog 's een andere vrouw trouwde, onoverwinnelijk 't gevoel zou hebben, dat ik m'n eigen familie in den steek liet. Ja, zelfs nog sterker: toen ik pas terug was, kreeg ik van Daubigny, dien je nog wel kent, een uitnoodiging om op hun chemische club te komen, omdat daar iets behandeld zou worden, dat, naar hij dacht, me van nut zou kunnen zijn, voor m'n pest-serum, je weet wel, die oude hobby van me... Op 't laatste oogenblik hoorde ik, dat zij er óók een referaat zou houden over de hemel mag weten wat voor geleerdheid. 'k Vond 't laf niet te gaan; ons land is zoo klein, natuurlijk zou ik haar toch eens ontmoeten, en we waren immers als goeie vrinden van elkaar gescheiden. Te goed zelfs. Neen, ik houd niet van die moderne redelijkheid... Als je elkaar wezenlijk hebt lief gehad en je besluit uit elkaar te gaan, dan lijkt het me beter elkaar te haten en te verwenschen, dan met vriendelijke waardeering aan elkaar terug te denken... Het lijkt je misschien romantiek, maar ik heb me aan m'n eigen redelijkheid zoo'n vervloekte indigestie gegeten, dat ik er mijn leven lang een penchant voor moord en doodslag en scha-

kingen en verwoed verzet tegen verstandelijke bezwaren van behouden zal.'

Hij zweeg even, en zijn melancholieke oogen brandden fel onder zijn gefronste wenkbrauwen, als droomde hij, dat hij 't leven nog eens zou mogen aangrijpen, maar nu met een forscher greep, die zich 't geluk niet weer zou laten ontrukken. En de breeder-gebouwde, maar minder gespierde man, die zwijgend in zijn stoel gedoken, toeluisterde, zag weer die twee mooie, sterke, rechte menschen voor zich, die hij zoo vaak samen van college naar huis had zien gaan, zij telkens met haar lichtenden blik Dufour's gezicht zoekend; hij, strakker, meer vastgebeten in zijn eigen gedachten, maar toch als 't ware gedragen door de zekerheid van zijn bezit. Ze was een vrouw, die haar liefde uitte in elk gebaar, in iederen blik; ze was een vrouw, die alleen voor de liefde scheen geboren, terwijl Amy juist...

'Je hebt haar terug gezien als een wetenschappelijke vrouw,' zei hij toen aanvullend, om den ander bij den gang van zijn vertelling te helpen en dadelijk ging de stem, met het éven voorzichtig accent, van wie lang vreemde talen heeft gesproken, weer verder:

‘Ja, ze was niet minder mooi geworden, dan vroeger. Het bijna tè bloeiende had zich verfijnd en vergeestelijkt, en er was een ontroerende onzekerheid in haar stem, toen ze pas begon te spreken. Ik heb er eigenlijk geen woord van verstaan, want, - dit wou ik je eigenlijk vertellen, - zoodra ze zich weer beheerschte en daar kalm en hoog voor de vergadering stond, toen had ik weer dat krankzinnige visioen, dat ik in Noordwijk uit de tram stapte, en dat zij me tegemoet trad, omstuwd van 'n heele zee van golvende blonde hoofdjes en bruine armpjes en wapperende hoedjes. - Ik heb nooit zoo'n abjecte fantasie beleefd; zij demonstreerde rustig en helder, en met een vlakke, verstandige stem, en ondertusschen stond ze voor *mijn* oogen, als een moedermaagd, rond wie de mollige engeltjes heendartelen... Later heb ik haar nog even gesproken; ze tutoyeerde me zonder terughoudendheid, en ze vroeg me zelfs of ik haar eens wilde komen opzoeken. Misschien heeft ze er geen vermoeden van, hoeveel kwaad ik haar gedaan heb. Ze leek me nogal voldaan over haar leven, en tamelijk trotsch op haar wetenschappelijk succes, juist tegenover mij. In zulke dingen is een vrouw eindeloos naïef.’

Hij zweeg weer, en ineens kwam door de stilte het klare stemmetje van het kind, dat boven hun hoofd door 't open raam riep: ‘Kleine vader, komt u me goeiennacht zeggen? En de nieuwe oom ook?’

Oogenblikkelijk stonden ze rechtop, en terwijl ze snel de trap opliepen, en Van Emden, gastheer nu weer, zich excuseerde, dat er op het portaal een verwarde hoop van kleine kousjes en broekjes en schortjes lag, die zeker gewasschen moesten worden; (‘het personeel meende het wezenlijk best, maar er was niemand, die eigenlijk zorg had;’) dacht de ander aan 't teere vrouwtje, dat hij nauwelijks had gekend en dat een vriendin van Els had moeten worden, - als alles anders gegaan was, dan de werkelijkheid; hij zag, hoe ze dan met hun vieren op het balcon zouden hebben gezeten; hoe ze dan met veel luidruchtiger stemklank naar 't bed van de peuter zouden zijn geklommen, - vrouwen houden niet van het gedempte, als ze met meerderen samen zijn; ze drijven haar stemmen altijd op en haar lachen is altijd évengeforceerd; - en toen ze nog wat met 't kind gestoeid hadden, voelde hij zoo'n ondragelijken weemoed over 't feit, dat ze maar zoo stilletjes

samen naar beneden gingen, en dat daar niemand hen opwachten zou in de schemering, dat 't bijna leek, alsof ze allebei pas gisteren verloren hadden, wat hun beiden 't liefste op de wereld was geweest.

‘Is ze bij de geboorte van de kleine Amy...?’ vroeg hij voorzichtig, toen ze weer hun rookwolkjes de stille lucht inbliezen.

‘Ja, althans maar enkele uren er na. En dat heeft ze altijd vooruit geweten. Daarom gaf 't me soms zoo'n moordenaarsgevoel. En toch...’

Maar op het wachtend zwijgen van Dufour schudde hij even het hoofd; en met een handgebaar om uitstel vragend, drong hij levendiger aan: ‘Daar straks, toen 't kind ons riep, vertelde je juist van je weerzien met Els. Houd je haar wezenlijk voor zoo volslagen veranderd, dat 't nooit weer...?’

Even vlamden de felle oogen in bijna tragisch verweer; toen sprak hij door met matte stem: ‘Ik geloof niet, dat iemand ooit heeft begrepen, wat er eigenlijk tusschen haar en mij is gebeurd. Behalve de ouë Ovink dan misschien, m'n promotor, die niet enkel een geniaal geleerde, maar ook een wijs en een diep mensch was. Die wist, dat 't leven meer waard is dan alle wetenschap

en dat de liefde van een vrouw... O, je hebt er geen vermoeden van, hoè ze was, Els, wat een wonder van zachtheid en kracht en toewijding... Nou ja, dat zegt natuurlijk iedereen van 't meisje, waar hij van houdt. Toen ik haar nog hàd, dacht ik er nauwlijks over na. Het was m'n eerste, groote liefde, en ik had me nog niet in 't wezen van de vrouw verdiept. Als je met 't allerbeste begint, heb je geen vergelijkingsmateriaal. Ik leefde vooral voor m'n werk: ik had eerzucht, ik wou er komen; en dat zij was zooals ze was, zoo warm en stralend, zoo volkomen overgegeven, blij en begrijpend en bereid; - dat leek me heelemnal vanzelfsprekend. Zóó waren meisjes, meende ik; dat was haar rol in 't leven van den man... God, later, in Berlijn, in Londen; de vrouwen, die uitgingen en recipieerden, en dikwijls een bevlieging hadden voor den interessanten, stuggen vreemdeling... Toèn heb ik pas geleerd, wat ze meestal in ons leven brengen: onrust, verlangens, waarover we onszelf schamen; niets dan minderwaardige bekoringspogingen, niets dan troebeling door haar nabijheid; dan bergt ons diepste hart alleen bitterheid voor haar egoïsme, haar koele zucht om te triomfeeren, om haar macht te

voelen... Vrouwen - als 't een meervoud voor je is geworden; als 't niet meer de ééne, de anders-dan-alle-anderen, de uitverkoren eenige is; - nee, dan is 't geen kracht meer, maar een vloek, een beschaming, die slechts wrok achterlaat. Ik heb er na zooveel vrouwen gekend...'

Stilletjes kwam de juffrouw de balcondeuren uitgeschoven, en zette met een zuinig gezicht het theeblad tusschen de mannen op tafel.

Dufour, door de tastend-benaderde confidenties in een nerveuse spanning gebracht, verbeet met moeite een lach, omdat 't wat-benepen menschje de laatste woorden gehoord moest hebben, en zeker geschandaliseerd zou zijn over een zoo wuft bezoek bij haar solieden 'meneer.' Maar aan Van Emden, die telkens, als er weer iets gegeten of gedronken moest worden, geagiteerd werd en te nadrukkelijk van goeden wil, ontging de humor der coïncidentie, en nadat hij diepzinnig had nagespeurd, of alle noodige ingrediënten op het blad aanwezig waren, zei hij snel, dat ze verder wel voor zichzelf zouden zorgen, en dat Juf naar bed kon gaan, als ze lust had...

'Laat mij dat even beredderen,' vroeg Dufour goedig. 'Dat leer je zoo goed op reis. En dan

merk je wel, dat al die kleine dingen, waarover een vrouw zoo gewichtig doet, alsof 't sacrosancte handelingen waren, die *zij* alleen met de noodige waardigheid kan verrichten, door ons even goed gedaan worden, en met veel minder omslag. Zoo'n vrouw, die precies onthoudt, hoeveel suiker je in je thee drinkt en wat je liefste sigaretten zijn; maar alleen maar om je daarmee tot haar slaaf te maken, - nou, daar kijk je gauw doorheen.'

'Amy,' dacht de andere strak, 'Amy'... Hij voelde iets vanbinnen gekwetst, als Dufour telkens onder zijn verhaal door op andere vrouwen doelde. Eendagsvliegen, herinneringen, die op een heel ander niveau moesten liggen, dan dat eerste geluk, dat hij vergooid had.

'Els deed niet gewichtig over die kleinigheden, zooals over niets wat ze voor me deed,' vertelde hij toen weer door, 'maar toch, toen ik net mijn studiereis begonnen was, tusschen allemaal oudere mannen, en ik er bij als een onnoozel kalf met niets dan m'n eerzucht om kracht uit te putten, toen moest ik in 't begin toch telkens m'n tranen inslikken, als zoo'n steward onverschillig de koffie in m'n kop liet plenzen, en ik dacht aan haar gevoelige handen

en den glans in haar oogen als ze mij iets overreikte. Toen begon ik toch misschien al even te vermoeden, wat eigenlijk de bedoeling was van den ouën Ovink, toen hij, den eersten keer dat ik 'm over m'n plannen sprak, dadelijk had gezegd: ‘Maar kerel, en je meisje dan, dat kind met die pralende oogen?’ Ik kon 't me toen niet begrijpen; de gelegenheid te hebben om in die groote lazaretten chirurgische gevallen te zien, waar wij eenvoudig geen begrip van hadden; samen te zijn met allerlei belangrijke en invloedrijke mannen, een zeldzame kans om ondervindingen van allerlei aard op te doen... en dan te spreken van een meisje, dat toch heusch niet wegloopen zou, dat toch ook doorwerken kon ondertusschen, al deed ze 't met weinig overtuiging, en eigenlijk alleen in die dingen, waarin ze mij kon helpen met proeven of met dictaat-houden; een meisje, dat toch best kon wachten, en dat dat ook wilde; want ze had me altijd verzekerd, dat ze mijn werk nooit in den weg zou staan... En toen zei de ouë man deze merkwaardige woorden, - o, ik hoor 't nog, die doffe stem, en dat even lispelende in zijn sprank: ‘'n Meisje wacht misschien; maar 't geluk dikwijls niet. Dat is iets heel zeldzaams en kostbaars in

een menschenleven, m'n jongen, nog zeldzamer dan een schitterende carrière. Als je 't hebt, leg 't dan niet om iets anders opzij...' Maar ik was bang voor de benepenheid van een vroeg huwelijk, gebonden vóór je nog uitgegroeid was, met zorgen voor een gezin beladen, vóórdat je genoeg geleerdheid in jezelf had opgehoopt, om zonder verlies te kunnen gaan uitgeven. Ik wou niet een gewoon doktertje worden met een gewone praktijk; ik wou wetenschappelijk blijven; ik wou, - nou ja eigenlijk alleen: dingen weten, die een ander niet wist. En daarom liet ik den wijzen oude praten, en zei tegen Els, dat 't voor m'n ontwikkeling noodig was, dat ik er een jaar tusschen uittrok. God, die laatste maand, voordat ik ging, dat is het liefste en roerendste, wat ik ooit heb beleefd: haar vastbeslotenheid eerst: als ik dacht, dat 't goed was voor m'n toekomst moest ik gaan, en ze zou me geen enkele moeilijkheid in den weg leggen. Haar stralende liefheid, haar verdubbelde toewijding; maar toen 't afscheid nader kwam, die verslagenheid, die wanhoop, dat vertwijfelde tegen-me-wegkruipen om haar tranen te verbergen, dat snikkend bijten in m'n jas... o, ik was een stomme bruut; ik had altijd maar dien angst een plattelands-

heelmeester te worden, ik wou de wereld genoten hebben, vóór ik me veilig neerliet naast een vrouw, die ik zeer zeker liefhad, maar die me toch niet onverschillig maakte voor maatschappelijk succes, voor een wetenschappelijke reputatie. ‘Ik wil je niet in den weg staan’, zei ze telkens weer, zich vermannend, ‘je moet net doen, wat je wilt.’ Maar als ze dan juist zoo grondig haar gezicht had drooggeveegd, alsof er nu van tranen nooit meer sprake zou zijn tusschen ons, dan brak haar engelachtige glimlach in een snik: ‘Ik kàn niet, Joopie, ik kàn niet,’ jammerde ze, ‘ik weet niet, wat ik zonder je moet beginnen.’ En omdat ik van mezelf wist, dat ik 't toch niet opgeven zou, begon 't me tenslotte te irriteeren; ik zocht een uitweg, ik sprak meer over haar werk, en haar plicht, om daarin toch ook iets te bereiken, dan ik 't in al de jaren van ons samenzijn had gedaan. Ik bedoelde het alleen als afleiding; ik had nooit gemerkt, dat ze er bizondere belangstelling of bizonderen aanleg voor had. Ik wilde ruimte voor mijn eerzucht en trachtte daarom een deel van haar krachtige, veelgevende, maar ook sterk-in-beslag-nemende persoonlijkheid in andere belangen vast te leggen. Ze beloofde me alles, maar met de versla-

genheid van een diep-ongelukkig kind: ja, ze zoú werken, nee, ze zoú niet zitten treuren. Zoo ging ik, met allerlei gewichtige papieren, het onbekende gevaar in, en zij bleef alleen, met haar vlammende liefde, die buiten haar wil om, met me gevóchten had, en die 't had moeten afleggen tegen mijn berekeningen.'

Hij zweeg even; en weer had hij sterker het visioen: ze had hier kunnen zitten, op het donkerende balcon, met haar lieve, bloeiende gezicht; ze had mee kunnen vertellen van het verleden, ons gezámenlijk verleden, onze gezámenlijke herinneringen, en bijna wild barstte hij uit: 'Waarom is een mensch toch zoo, dat hij aan 't begin van zijn leven nóóit weet, wat feitelijk waarde heeft, en wat hij moet verwerpen? Zoolang je nog kiezen moogt, heb je geen inzicht en kiest 't verkeerde; en als je 't inzicht hebt verworven, dan is je tijd van kiezen voorbij... Wat meende ik toch te winnen met niet-bekrompen te studeeren? Dat lintje hier, een directeursplaats, wat naam door tijdschriftartikelen, door een paar bizondere operaties; wat ephemeer succes op congressen; - en ik liet er om vallen, dat zeldzame, dat kostbare... O, die ouë Ovink wist 't wel; en zij zelf wist 't ook, toen ze zei:

“Ik kàn niet Joopie, ik kàn niet.” Waar wil zoo'n kind op blijven leven, dat van uur tot uur naar je verlangt? Ze zou immers gek worden, als ze 't zoo vasthield; ze schreef 't soms in haar brieven: “Ik denk wel eens, dat ik zóó niet kan blijven leven, maar ik kan toch ook niet doodgaan, voordat ik je terug heb gezien.” - En ondertusschen stond ik met een stomme belangstelling naar gewaagde operaties te kijken, was er trotsch op als oudere doktoren me toelieten in hun kring; knoeide zelf in een laboratorium met allerlei proeven. O, die brieven in 't begin; ik liep er soms dagen mee rond, voordat ik ze open durfde maken, omdat ik wist, dat 't al m'n verlangen weer in me openwoelen zou; ze waren brandend en onmiddellijk; ze suggereerden me alles van haar nabijheid, en tóch kon ik haar niet bereiken; toch begaf ze me, als ik m'n handen naar haar uitstrekte... Want mij viel 't ook niet mee, toen ik eenmaal weg was; ik miste haar bitter, maar ik wilde 't niet toegeven. Ik heb haar nooit een woord geantwoord op haar teederheid; dan zou ik heelemaal gebroken zijn; dan had ik naar haar toe moeten snèllen... Ik schreef maar over mijn werk, en over het hare. Ik liet haar smadelijk verdorsten; ik hield me,

alsof ik al dat andere niet belangrijk, of minderwaardig vond... o, ik ben een béést voor haar geweest, ik geloof niet, dat je een vrouw schandelijker kunt beleedigen, dan door haar mooiste gevoel en bagatelle te behandelen... Nou, maar ik bèn er dan ook voor gestraft...'

'Je bent toen veel langer weggebleven, dan je eerst dacht?' vroeg Van Emden voorzichtig, toen de ander zwijgen bleef en alleen heftig aan zijn sigaar trok.

'Ja, eerst duurde die oorlog langer dan ik verwacht had; en toen had ik kennis gemaakt met een paar sympathieke Franschen, van een Parijsch hospitaal. Daar bleef ik toen een tijd mee samenwerken; we zochten een serum tegen kanker, en nog allerlei meer, dat ik nu niet eens meer weet. *Dat ik nu niet eens meer weet*, dat is het bittere. Als je jong bent, denk je, dat je toch al geen mindere taak kunt hebben, dan het aangezicht van de wereld volkomen te veranderen. En later, dan begrijp je pas, dat je heel dankbaar moet zijn, als je een eenvoudigen plicht vindt, en 'un coeur qui vous comprend.'

'Maar Els dan al dien tijd?' hervroeg de ander bijna angstig.

'Ze was niet alleen een rijke en genereuse,

maar ook een sterke persoonlijkheid, daarom kon ze niet bedelen, en geen rancune voelen en ook niet ondergaan. Toen alles haar begaf, ging ze werken. Ze had prachtige hersens, en zoodra ze er maar wezenlijk belangstelling voor voelde, gaf het werk zich als 't ware aan haar over, ze bereikte in korten tijd verrassende resultaten. Ze werd assistente, ze promoveerde cum; en toen ik voor 't eerst weer in Holland kwam, was zij in Duitschland, voor háár studie. Ze kon niets half doen; ik had haar zelf gestuwd in de richting der wetenschappelijkheid, om m'n eigen gemak, om m'n rust, om iets te kunnen bereiken op mijn gebied. Toen ik bereid was haar terug te nemen, zat ze vast aan een onvermoede rivale.'

'Heb je ooit geprobeerd haar terug te winnen?'

'Niet, sinds ze eens in haar zeldzaam-geworden brieven doelde op "de sentimenteele verwachtingen van haar jeugd." Toen voelde ik, dat ze zelfs de gave herinnering aan vroeger zou bederven, als ik nog eens trachtte haar te veroveren. O, je weet niet, wat een vrouw in haarzelf uitrukken, en toeschroeien en verharden moet, vóórdat ze na zóó'n teleurstelling, die haar

trots nauwelijks erkennen wil, weer met een rustig en helder gezicht in de wereld kan treden. Dan heeft ze de levensader, die 't grootste deel van haar wezen voedde, eenvoudig afgebonden. Ze leeft door, maar met een hart, dat bijna geheel buiten werking is gesteld. O, 't is verschrikkelijk, zoo'n gebroken bloei. Maar toen ik eenmaal m'n heele schuld had doorzien, toen wist ik, dat ik de laatste was, die hier nog aan zou mogen tuinieren:... Ze is nu lector... Ze is zeer gezien onder de professoren... 't Is maar goed, dat de ouë Ovink dood is. Als ik gedaan had, wat hij zei... Of misschien zelfs dàt niet; misschien had ik dan op een dorp of op een benepen stadsbovenhuis toch altijd gehunkerd naar de wijdere beweging, en nóóit begrepen, dat ik nu 't beste had, en dat 't andere Schall und Rauch is...'

Ze zwegen beide, tot Van Emden voorzichtig vroeg: 'Maar de voldoening met je wetenschap de menschheid te kunnen helpen?'

'Och, die ligt op een heel ander terrein, dan wat je hart voor zichzelf alleen verlangt... En dan, je kunt zoo weinig. Er gaat zooveel dood, vlak onder je handen, wat niet gemist kon worden. Als ik denk aan Amy...'

‘Ja’, praatte Van Emden, en hij hoorde zelf hoe dof en kleurloos zijn stem klonk, na het felle verhaal van den ander; en hoe gewoon en banaal de geschiedenis zou lijken. ‘Ze was zoo jong en gezond, wel teer, maar ze had zoo iets innerlijkstralends, en ik heb nooit iemand gezien, die zoo intens van het leven, het leven op zichzelf genoot. Daarom scheen ze nooit iemand noodig te hebben. Ze lag in de zon als een poes; ze was dol op bloemen en op muziek, ze roeide en zwom en handwerkte, en alles vond ze prettig. Er was maar één schaduw in haar leven: als mannen zich haar nader drongen en over liefde spraken. Dan werd ze beschaamd en onrustig: “ik wou lièver niet”, zei ze kinderlijk, “ik voel dat niet; misschien heb ik geen hart. Zoo iets beangstigt me dadelijk.” En ze bleef er treurig onder, soms weken lang. Ze was een hartelijke, blije kameraad, een engelachtig dochtertje voor haar ouden vader; maar er kwam nooit iets heftigers in haar gevoel, 't bleef bij haar alles teer en gracieus, zooals zij zelf... God, waarom kon dat dan niet? Waarom moeten alle vrouwen 't zelfde zijn? Waarom dwingen wij ze er toe met onze suggestie, dat ze anders niet volledig zijn. Ze was zoo gelukkig met alles om haar heen, als

een kind, een wijs, bescheiden kind. Als jong meisje was ze lang ziek geweest; het was alsof ze altijd nog dankbaar was, dat ze nu leven kon, voorzichtig, maar met een intens doorproeven van alles om haar heen. Ze was dol op reizen, op het vreemde leven in stille buitenlandsche stadjes; ze had een ongelooflijke flair voor dialecten, ze merkte onmiddellijk het typeerende op van elke nieuwe omgeving en kon dat met een enkel woord weergeven; ach, er was zooveel, dat haar boeide on blij maakte. Ik was jaren in haar nabijheid, en ik wou niet zijn als de anderen. Ik wou haar niet overvallen met mijn aanhankelijkheid, maar ik wilde eerst als vriend haar heele vertrouwen winnen, tot ze me ten slotte zelf niet meer zou willen loslaten... Ik heb me nooit veel aan vrouwen gelegen laten liggen, ik had dat niet in m'n natuur; ik ben er te verlegen voor, te onhandig. Zoolang een meisje me vreemd is, kan ik zelfs geen neiging voelen haar het hof te maken. Ik heb niets van een veroveraar; liefde is voor mij vóór alles zachte vertrouwdheid, teere eensgezindheid, geen overrompeling, geen roes. En Amy was voor mij “het” meisje geweest, van m'n jongensjaren af... Ik droeg het verborgen, ik wou haar niet

lastig zijn: maar op den langen duur scheen ze toch iets te zijn gaan vermoeden; een paar keer zag ik een onrust over haar gezichtje, als ik naar haar keek, en toen kreeg ik opeens een brief van haar, van de boot, dat ze met vrienden op weg was naar Amerika, en daar een jaar zou blijven, om eenig idee te krijgen van die andere wereld. Zoo rampzalig als toen ben ik nooit meer geweest, neen, zelfs niet na haar dood. Ik voelde me als iemand, die veroordeeld is, zonder eerst gelegenheid te hebben gehad zich te verdedigen; ik ervoer het als een zoo brandend onrecht, dat ik er me niet bij neerleggen kon. Ze had me niet m'n "fair chance" willen geven; ze had de plannen, die ik zoo voorzichtig aan 't opbouwen was, eenvoudig in elkaar geschopt, en nu pas besefte ik volkomen, hoe ik, terwijl ik in schijn mijn gewone zakelijke leven had geleid, de laatste maanden alleen nog maar van die eene verwachting had bestaan. *Ik had niets meer over.* Ik weet niet, of je dat gevoel kent. Er was niet "een leegte in mijn leven" gekomen, maar er was eenvoudig niets meer. Ik kon niet meer leven. Er was geen lucht meer voor me; elke beweging, elke klank deed me pijn. Er was niets, dat niet in verband bleek te staan met haar, en dat me

niet naar haar toe trok. Toen ben ik ook naar Amerika gegaan.'

'Beste kerel, jij?' riep Dufour verbaasd; en meteen overviel hem een redelooze jaloezie, omdat die ander, die altijd zoo zuinig en zoo secuur met zichzelf en zijn zaken leek, de almachtige rechten van de groote liefde toch zoo juist had onderkend, en toen niet had gemarchandeerd en niet geaarzeld.

'Ja, ik ging,' herhaalde de ander, nu ook met stillen trots. 'Je begrijpt, hoe m'n compagnon en m'n familie, eigenlijk iedereen, zich verwonderden en ergerden, omdat ik, die altijd zoo'n voorbeeld van overleg en verstandigheid was geweest, nu opeens er tusschenuit wilde, en me van alle spannende zaken en van alle plichten en afspraken niets aantrok. Binnen de vier weken kon ik uit en thuis zijn, en dan zou ik toch twee dagen hebben, om mijn wenschen bij Amy te bepleiten. Ik had 't gevoel, dat, al gaf ze me maar een uur, alles in orde zou zijn. Als je zóó door één gevoel bent bezeten, dan begrijp je pas het fanatisme van inquisiteurs en martelaars. Dat is eigenlijk 't zelfde sentiment. Ik had àlles willen lijden, maar ook alles willen laten lijden, om haar duurzame aanwezigheid te veroveren.'

‘Wist ze, dat je komen zou?’ vroeg Dufour in gespannen meeleven.

‘Ik had 't aan de Randwijk's, met wie ze samen was, getelegrafeerd, omdat ik bang was, dat ik ze anders niet meer in New-York zou vinden. Maar ik had gevraagd haar niet te waarschuwen. Ik was zoo gespannen op den eersten blik van haar oogen, als ze me opeens voor zich zag.’

‘En?’ drong de ander verder. Hij bedacht vaag, dat Van Emden een beste kerel was, met een zeldzame kracht van gevoel, maar dat hij, misschien juist omdat hij zoo goed was, wel dat eigenaardig pétillante miste, wat een vrouw juist in mannen als hijzelf... tot hij zich betrapte op deze wufte ijdelheidsoverwegingen, terwijl de ander den diepsten droom van zijn leven openbaarde; - ja, je werdt er niet beter op, als je altijd tusschen vrouwen leefde, die vreemd en tenslotte vijandig bleven, en bij wie 't alleen om de verovering ging; - en hij herhaalde nogeens: ‘En?’ in een zucht, omdat de ander het ware had gegrepen - en verloren; maar het niet had versmeten, en niet had miskend.

‘Ken je de uitdrukking van de madonna's van Botticelli? Je zult ze misschien weekelijk vinden,

geraffineerd en bijna pervers. Ik heb ook altijd oneindig veel meer gevoeld voor de moederlijke vrouwen van Mantegna, die den bambino met hun heele lichaam koesteren en beschermen en omvatten, dan voor de teringachtige Botticelli-meisjes, die het kindje met hun staafjes van vingers nauwlijks aanraken, alsof ze bang zijn zich vies te maken... Maar toch - in het kijken van haar oogen is een Ahnung, een mengeling van trots en bereidheid en smart om 't onontkoombare noodlot, die iedereen, die het voelt, altijd weer fascineert... En zoo stond Amy, toen ze me zag; ze werd heel bleek, en terwijl ze glimlachte, vielen groote, kinderlijke tranen over haar wangen. “Dus tòch,” zei ze alleen maar, en ze gaf me haar twee handen. Ik voelde wel, dat ik niet veel meer zou hoeven te pleiten, en toen beangstigde het me ineens; 't was alsof ik iets ging nemen, waarop ik geen recht had. Ze vroeg naar mijn reis en ze leunde tegen m'n schouder; haar heele wezen scheen te zeggen: “ik zal me heusch niet verzetten”; maar haar gezichtje hield dat wit-stralende, dat me ineens aan Ifis deed denken; herinner je je uit Jephta, als Ifis blijmoedig zegt:

"Een schoone dood wordt liefelijk gekust
Voor haren mond en rozeroode kaken."

Ik realiseerde het me toen niet geheel; maar 't moment was zoo wonderlijk pathetisch; ik voelde, dat ik nu wel sterven wou, en ook wel eeuwig leven; ik voelde waarschijnlijk alles, wat een gymnasiast of een eerste-jaarstudent bij zoo'n gelegenheid voelt, al die verwarring en verbijstering, alleen veel feller, omdat 't bij mij zoo laat gekomen was.'

Opeens overtoog een donker-rood zijn gespannen gezicht.

'Zeg me eerlijk,' zei hij bijna barsch, 'jouw leven is zoo anders geweest. Lijkt dit alles je bête en kinderachtig? Dan vertel ik het liever niet verder.'

'Het lijkt me benijdenswaardig,' antwoordde Dufour ernstig, 'om in de volle mannelijke kracht van je hart met zoo zuivere handen naar je geluk te kunnen grijpen.'

'Het wàs volmaakt, al voelde ik dadelijk pijn en dreiging; dreiging, die ik niet begreep, en die ik inhaerent meende aan elke te groote liefde. Het was een angst voor ieder uur, dat ik haar niet onder m'n oogen had; een angst, als ze bleek

zag, en op de rustbank bleef liggen; een angst, als ze schreide, omdat ze het leven zoo heerlijk vond. En dan altijd dat woord, dat ze me gezegd had, toen ik haar vroeg, of ze nu heusch wilde: 'Wie ben ik, dat iemand om míj zooveel verdriet zou hebben? Als jij me noodig hebt...'

'Noodig, noodig...' begon hij weer opnieuw, bijna ongeduldig. 'Wat is toch eigenlijk dat sentiment, dat we liefde noemen, en dat een mengsel van het felste egoïsme en het nobelste altruïsme is? We willen alles doen voor de ander, ook wat ons moeilijk valt, maar we willen het zelf doen, we willen niet van haar aflaten, ze mag alles van ons verlangen, misschien zelfs onze eer, en ons geweten; maar niet, dat we *weggaan* tot haar geluk. We kunnen immers toch niet gelooven, dat er eenig geluk of eenige smart kostbaarder is, dan die wij haar kunnen aanbrengen... De groote liefde is even rücksichtslos, even wreed, als het fanatieke geloof... Ze ziet slechts zichzelf, en wil leven ten koste van alles. Amy hield van me; maar zij "had me niet noodig." Ze wilde nu eenmaal liever rustig alleen blijven, met al die stille vreugden, die haar genoeg waren. Maar ze kon mij niet laten verkommeren. En daarom trouwde ze me.'

Hij bleef even strak voor zich uitstaren, en zijn kaken sloten zich heftig op elkaar. Er sloeg een klok door de stille duisternis, en het was, of met dien klank al de verloren intimiteit nog eens in bitteren weemoed langs zijn hart streek; de zomeravonden, als ze samen op het balcon zaten, en zij met een vagen glimlach zei: ‘Zoo zoet als vanavond hebben de rozen nog nóóit gegeurd’... En de zomeravonden, als ze langs de zee liepen, en op 't slaan van diezelfde klok, ze hem aankeek en zei: ‘We moeten naar huis, liefste... We moeten naar huis...’

Toen ging hij verder, met een heeschen klank in zijn stem: ‘Anderhalf jaar was 't of geen onheil ons naderen kon, zóó gelukkig, zoo stil te-vrede waren we samen. Toen wisten we, dat we een kindje zouden krijgen; en van dat oogenblik af was ze zoo angstig-lief, zoo doorschijnend-stralend, zoo intens in haar levens-liefde, dat ik, nu ik terugzie, wel voel, dat ze ieder uur afscheid nam van haar bestaan, dat ze zoo hartstochtelijk lief had. En den laatsten dag, toen ik bij haar bed knielde, vol van wanhopige hoop, omdat ik het niet kon gelooven, toen zag ze me verklaard en bijna vroolijk aan en zei zacht: ‘Je moet er niet over tobben, liefste; ik heb het

altijd geweten. En ik ben tòch blij, dat ik dìt gekozen heb, wil je dat goed onthouden? Het was mijn heele leven waard, jongen; ik heb nu toch het bèste gehad.'

Van Emden ontsnapte een droge snik; de ander leunde zwijgend achterover en staarde den besterden hemel in. Hij wist een verren avond uit hun jeugd, dat ze ook zoo gezeten hadden, en over de toekomst hadden gesproken, de toekomst van naam-maken en bereiken, zijn toekomst met Els; - toekomst, die nu achter hen lag als een moeilijk en teleurstellend verleden. O zeker, hij hàd veel bereikt, en toch, - wat hield je ervan in je handen, als je je leven overzag? Die man tegenover hem had tenminste een ongerepte herinnering; een geluk, dat kort, maar gaaf was geweest. Of moest hij zeggen: kort en daaròm gaaf? Was er iets anders dan teleurstelling op den langen duur?

Maar het goedkoope van deze philosophie ergerde hem zelf, en terwijl hij zich langzaam tot Van Emden overboog, zei hij met weeke stem: 'Ik denk aan de kleine meid, daarboven. Zij zal ook heel wat moeten doormaken, vóórdat ze eens zoo stil op haar leven kan terugzien, zoo alleen maar weemoedig, zooals wij nu...'

‘Maar misschien heeft ze meer chance dan jij,’ voegde hij er snel bij, ‘en misschien is ze niet zoo stom als ik...’

Maar na dit bemoedigende woord verviel hij weer in een bot zwijgen, omdat hem aldoor de regels in het hoofd zeurden, die hij nog in zijn gymnasiumtijd had geleerd:

> ‘So selten ist es dasz die Menschen finden,
> Was ihnen doch bestimmt gewesen schien.’

En toen Van Emden het electrisch licht had opgedraaid en wijn en glazen op tafel had gezet, begon Dufour snel een rij anecdoten te vertellen, met een geforceerd luide stem, terwijl de ander triestig overpeinsde, dat het bitterste van het ouder-worden misschien wel dit was, dat een mensch steeds moeilijker echt contact kreeg, gevoelscontact, met een ander mensch.

‘Over’

TOEN Hanna juist de volgende bladzij genummerd had en langzaam het laatst overgeschreven woord opzocht, hoorde ze de deur zacht openen, en de verontschuldigende stem van Betje achter de kier: ‘Juffrouw, daar was kleine Mary van Weele, maar ik heb gezegd, dat ik niet wist, of ze boven mocht; dat u bezig was... Als 't u lastig is, ken ze bij mij in de keuken wel wat bij de flensjes helpen.’

‘Nee, natuurlijk, laat haar binnenkomen,’ verwierp de ander snel, en terwijl ze opstond om een schaaltje bonbons van haar theetafel te nemen, voelde ze zich blozen van blije verwarring: het kind, het kind, dat ze in maanden niet had gezien, zijn cordate, oudste dochtertje met de verstandige, bruine oogen.

Ze hoorde op de trap de snelle, luide stappen en daardoorheen het verteederde praten van de oude meid, die het plan van het flensjes-feest waarschijnlijk slechts noode zou opgeven; toen was ze bij de deur, en vóór het kind het klaarge-

maakte zinnetje nog had kunnen uitspreken, had ze haar opgetild en stoeierig gekust; ze lachte er bij om haar niet te verschrikken, maar de ontroering klopte in haar keel, en ze hoorde, dat haar stem heesch was, toen ze als een grapje zei: ‘Is dat heusch Mary? Wel, ik ken je nauwelijks meer; 't lijkt wel een ouder zusje van Mary. Zoo'n groote meid; - en zoo zwaar.’

Ze liet het kind zakken op den diepen stoel bij den haard, dat, niet in het minst uit 't veld geslagen, nu onmiddellijk met haar voorgenomen speechje van wal stak.

‘Dag tante Hans. Ik kom je wel bedanken voor het lekkers van Sint Nicolaas. Mea en Cora ook. Die mochten niet mee. En ik heb de heele M al opgegeten.’

‘Mooi,’ lachte Hans, ‘ik heb een vermoeden, dat ik daar in de kast, nog net zoo'n M heb liggen; zullen we daar straks eens naar kijken? En heb je veel gekregen met Sint Nicolaas? Kom, geef je jasje maar hier, en je baret ook, poes.’

Ze legde de warme, zachte kleeren op den divan, en terwijl ze tegenover het kind ging zitten, nam ze het figuurtje met gulzige aandacht in zich op: het kleine ronde hoofd met de twee

blonde vlechtjes; het bleek-roode mondje, waarin de twee voorste tanden ontbraken; de handjes, die paars en koud uit 't mat-blauwe jurkje staken, en de spichtige, fijne beenen.

'O, zoo'n massa,' begon Mary met toewijding op te noemen; 'een theeservies van wit en blauw, net zooals Moeder dat heeft, wit en blauw met gekartelde randjes; en een comfoortje met een echte test, en een groote plaat voor m'n kamertje, een schilderij van een jongen, die bellen blaast, en een griffelkoker met vier verdiepingen; hadt u dat ooit gezien, een griffelkoker met *vier* verdiepingen... Vader noemt het een... zoo'n Amerikaansch huis, dat zoo erg hoog is.....'

'Een sky-scraper,' vulde Hans aan, en ineens zag ze het vóór zich, hoe hij daar gezeten zou hebben met dien koker, en, alsof het tooveren was, telkens opnieuw hem zou hebben laten splijten, terwijl de drie blonde hoofdjes van de dochtertjes zich om hem verdrongen. En hoe hij dan zelf jongensachtig gelachen zou hebben om zijn flauwe grapje.

'En Vader heeft van Moeder een opblaaskussen gekregen, voor als we met de tent uitgaan, er was een vers bij, en hij geloofde het eerst

heusch, en toen kon hij nergens vinden, waaraan je moest blazen... En toen heeft hij het opengemaakt, en toen zat er een wollen das in. Maar hij geloofde het eerst heusch; we hebben zóó gelachen.'

Ze trok haar lippen bij elkaar; dwaas, dat zij dit nu als een onrecht tegen haar voelde. Waarom zouden ze niet lachen om een aardige surprise; waarom zouden ze niet vroolijk zijn, allemaal bij elkaar, de jongensachtige Vader, en de Moeder met de klare, sterke oogen en de blonde dochtertjes? Er was toch niets om over te treuren; ze hadden toch altijd als menschen tegenover elkaar gestaan, eerlijke, vrije, moedige menschen, en alles, wat er tusschen hen was gebeurd, was toch zonder kleinheid gegaan...

'Zonder kleinheid', dacht ze bitter, terwijl ze opstond om voor Mary een kopje thee met veel suiker klaar te maken... Daar was ze eerst zoo trotsch op geweest. Nu eens eindelijk een man, die niet achter den rug van zijn vrouw om, een ander het hof trachtte te maken, en een vrouw, die niet schreide en intrigeerde en verongelijkt deed; maar drie menschen, die iets mooi wilden houden, en die elkaar geen onnoodige pijn wilden doen. Zooals dien ochtend, toen ze met de

kinderen zat te spelen, de slanke vrouw rustig tegen haar had gezegd: ‘Hier kan toch geen sprake zijn van verwijten. Wim heeft 't me immers onmiddellijk verteld, zelfs nog vóór hij er met jou over had gesproken. En jullie hebt samen besloten, dat hij hier zou blijven, hier bij mij en de kinderen... Dat is dan toch een groot offer...’

Ze had haar hand naar haar uitgestoken, en alleen gezegd: ‘'t Is zóó nobel van je. Dit is nu zoo echt de wáre liefde.’

Maar Martha had er om gelachen. ‘Ik heb me toch niet op hem geabonneerd, toen ik met hem trouwde... Als hij me verwaarloosde voor iets, dat ik minderwaardig vond, dan zou ik er heel anders tegenover staan. Maar dit is toch echt en mooi. Dat voelde ik toch dadelijk... En hij verwaarloost me niet, en ik doe hier toch ook in mee. Dat heft alles op een heel ander plan. En dan bovendien... ik zou toch óók van een ander kunnen gaan houden.’

En terwijl ze nu door de kamer liep, en op het lage tafeltje alles gezellig voor Mary bij elkaar zette: de bleeke thee, de chocolaadjes, de toast, en het boek met prenten, dat ze voor kleine bezoekers altijd in haar kast had, voelde ze nog,

hoe dat laatste zinnetje in zijn nobele leugenachtigheid, haar het sterkste van alles had ontroerd: deze vrouw, die zuiver en sterk en onzelfzuchtig was, zóu niet nog eens kunnen liefhebben; ze had zich aan haar eerste liefde weggegeven met haar volle moederlijkheid; maar ze wilde geen gewicht en geen belemmering zijn, als hij, die jonger leek, en die onrustiger was gebleven, elders iets vond, dat zij hem niet had kunnen bieden. Zij, die teeder en toegewijd, maar zonder verslindenden hartstocht, zonder duistere instincten was, en daarom niet kon haten en vernielen en eischen, maar alleen geven, geven, eindeloos goed en gul geven, - ze had hém laten gaan en de rivale in haar huis en in haar hart genomen.

God, zooals ze op een eenzamen avond kon opbellen, en met haar warme, jonge stem door de telefoon roepen: ‘We hebben chocolademelk, en Wim en de kinders róepen om je...’ Zooals ze, als er sprake was van een concert, opeens kon zeggen: ‘Maar, dat is immers die symfonie, waar jij zooveel van houdt; ga jij dan met Wim; ik heb 't eigenlijk toch te druk...’ Zooals ze op een zoelen, lente-achtigen middag, als de kinderen roeziger waren dan gewoonlijk, en haar hoofd

tolde van moeheid, opeens kon decreteeren: ‘Vader gaat wandelen met tante Hans... Nee, jongens, jullie gaan nièt mee, wij gaan gezellig in den tuin met de ringen spelen.’ Of: ‘wij gaan taartjes eten bij Bakker. Je weet, daar houdt Vader niet van.’

En dan had zij met hem buitengeloopen, alleen over de teeder herlevende wereld, en ze had niet blij kunnen zijn. Ze had met hem buitengeloopen, alsof hij haar geschonken was, present gedaan; ze had hem niet durven aanzien, en haar hand zacht uit de zijne losgemaakt... Omdat ze tòch niet begreep, waarom hij niet liever bij Martha bleef, die zoo engelachtig slechts voor hem bestond... Omdat ze hem eigenlijk verweet, dat hij dat andere, kostbaarder vrouwehart niet op zijn volle waarde had geschat.

‘'t Zijn wel leuke plaatjes,’ zei het kind, toch even verveeld, omdat de ander zoo weinig aandacht voor haar over had. ‘Zeg, tante Hans, Mea heeft nu leesles van Vader, omdat ze onvoldoende had... Ze doen 't elken avond...’

‘En gaat 't nu al beter?’ dwong ze zich te vragen, terwijl ze alleen maar vóelde: denkt Mea nog wel eens aan mij? Heeft ze me nog niet heelemaal vergeten, dat kind, dat van de eerste

keer af me in haar hart had gesloten; mijn onafscheidelijk vriendinnetje, mijn vurige kampioen, mijn geloovige discipel, die alles vergat, behalve wat ik haar leerde?

‘Ze moest er altijd om huilen, als 't lang duurde, maar laatst heeft Vader gezegd, dat jij juist érg goed kon lezen, toen je een klein meisje was, en nou wil ze 't ook probeeren. Kòn je 't erg goed, tante Hans?’

‘Ja,’ zei ze vaag, en de tranen raakten tot de randen van haar oogen. ‘Zeg, Mary, zijn jullie me dan nog niet vergeten? Praten jullie nog wel eens over me?’

Het kind liet zich van den stoel afglijden, en kroop gezellig op haar schoot tegen haar aan. Thuis was ze de oudste; daar had ze haar waardigheid op te houden; hier, met tante Hans alleen, was het wèl zoo prettig in haar armen te zitten.

‘Maar we zeggen toch natuurlijk telkens tegen elkaar, dat het zoo saai is, dat jij er nou niet bij bent... Toen Cora het witte poesje kreeg, - o, dat weet je nog niet eens, een snóezig, wit poesje met blauwe oogen, en het springt zoo, als je 'm een klosje voorhoudt. Vader heeft het van een groentejongen gekocht, zoo maar ineens,

omdat die er geen raad mee wist, en toen...'

Hanna voelde zich de kostbare meedeeling weer ontglippen. Als een bedelaar hield ze aan: 'Maar wat zei Cora over mij, toen ze het poesje kreeg?'

'O, ze wou het je dadelijk laten zien; maar Mammie zei, dat het 't naar zou vinden, zoo over de straat gedragen te worden... En Mea had boven op haar verlanglijst voor haar verjaardag geschreven: tante Hans.'

Het kind zweeg even, en scheen te overwegen, dat ze van haar eigen aanhankelijkheid nog niet een voldoende treffend getuigenis had afgelegd.

'Maar wij allemaal,' zei ze nogeens. 'Als we buiten zijn, of als we een taart hebben, of die schelpen, waar jij zooveel van houdt, - dan zeggen we altijd: nou moest tante Hans er zijn.'

'Mammie ook?' vroeg ze voorzichtig, terwijl ze Mary stijf tegen zich aanhield, als om zich te beschermen tegen haar eigen hart.

'Mammie zegt, geloof ik, altijd, dat je het te druk hebt,' kwam het stemmetje na een korte aarzeling. 'Maar moet je nu echt áltijd werken? 's Zondags ook? Weet je wel, dat je vroeger 's Zondagsochtends met ons naar de boerderij daar in de duinen ging?'

Of ze 't nog wist! In de nog stille, blanke, uitgeruste wereld hadden ze geloopen, met het kleintje tusschen hen in, en meestal ieder een kind aan den buitenarm. Martha bleef dan thuis, en ze waren met hun vijven, als een vredig en harmonisch gezin. Als Cora moe werd, nam hij haar op zijn schouders, en zij kon wel een half uur achter elkaar met Mea van ‘haken en oogen, tikketakketoogen’ spelen, om haar over kleine inzinkingen heen te helpen. In den tuin van de boerderij was een wip, en een paal om te balanceeren; ze deden zelf met alle spelen mee, en de goedige boer, die bediende, had een ochtend met een vriendelijke grinnik gezegd: ‘Nou, mevrouw zou ook haar handjes vol hebben, met al dat drukke, kleine goed.’ Ze had zonder weifeling blij beaamd, tot ze opeens op zijn gezicht de verwarring om het bedrog had gelezen, en 't wel uit had willen gillen, omdat hij altijd wist, dat het *niet* zoo was; omdat hij altijd zijn heele realiteit vasthield, terwijl zij, telkens weer, opleefde in een droom; een droom, dien je gewoon ‘een leugen’ kon noemen.

En leugen, als ze op zijn werkkamer zat, en ze stoeiden samen met Mea, die zoo heelemaal zijn oogen, zijn handen, zijn haar had, dat niets hen

aan de andere hoefde te herinneren; een leugen, als hij keek naar haar-met-het-kind, met die verteedering in zijn oogen, als hoorden ze bij elkaar door het heiligste, wat er tusschen menschen kan bestaan. Ach, 't was immers alles even valsch en er naast. Zuiver was alleen Martha, met haar sterke oogen, die niets meer schenen te vreezen, omdat er niets was, wat ze niet willig offeren kon. O God, was die maar onredelijk geweest; had die haar maar geweerd en gesmaad... Dan hadden hij en zij samen voor iets kunnen vechten; dan hadden ze samen verdriet gehad, en waren samen miskend... Maar nu had hij soms wel heel klein geleken, en zwak, en bijna om over te glimlachen, naast deze sterke, teedere vrouw. En toch - zelfs in haar deernis over zijn zwakheid had ze hem altijd méér lief gehad.

'En wat doen jullie nou 's Zondagsochtends?' vroeg ze weer.

'Nou gaan we naar de boschjes; dat vindt Mammie leuker dan de duinen, omdat ze daar zoo moe van wordt. En we nemen 't wagentje mee, met 'n stoeltje voor Mammie en als Cora moe is, mag ze er in. Als Vader het rijdt, dan vliègt-ie zoo; Cora was er eerst bang voor; ze wou alleen, als Mammie duwde, maar die werd

gauw moe... En toen deed Vader het eerst heel zachtjes, en toen hoe langer hoe harder, en eindelijk vond ze het dol, en Mea wou ook, maar die slierde met haar lange beenen over den grond.'

Daar was geen plaats open, dacht ze strak en bitter. Daar was alles, zooals het zijn moest, een fleurige, jonge Vader, een zachte, warme Moeder en kinderen, die hen beide noodig hadden. Daar was gewoon geen plaats bij; alles sloot in elkaar als een bus. En dat hij, in een romantische opwelling, in haar oogen het fatum van zijn leven meende gelezen te hebben; dat hij, omdat hij alles wat gezond en bloeiend en rijk was, bezat, opeens gehunkerd had naar een liefde, die hem vernietigen zou - nu, dat was het kind geweest, dat in iederen man steekt; het kind, dat verlangde naar wat schitterend en onbereikbaar scheen, en dat naar haar hart had gegrepen, zooals het naar sterren grijpen zou.

Maar voor haar, die tot dan toe eenzaam had geleefd, had dit de eerste werkelijkheid moeten zijn. Ze had daar gestaan met haar bloesemende verlangen, en niemand had haar iets verboden; niemand had haar het recht tot iets ontzegd; - maar ze had zelf gevoeld, dat ze te veel was. Ze had daar tusschen al die hartelijkheid en liefde

en aanhankelijkheid meegeleefd, en hoe meer alle oogen haar aanmoedigend en verwelkomend tegemoet geschenen hadden, hoe meer ze had beseft, dat ze hier maar een paria was, een indringster, een vreemdeling zonder recht.

Ze had het gedragen, omdat ze hem niet opgeven kòn; ze had haar hart laten bezeeren, o, niet door ongevoelige, wreede woorden, maar door de onveranderlijkheid der dingen, tot er geen gaaf plekje meer aan over was. Ze wist, dat ze iederen dag wrokkender tegen het leven optornde; maar ze kòn niet weggaan, zóó niet; ze wou haar deel, ze wou iets hebben, waarop ze doorleven kon, een herinnering, een bezit, een concreet verdriet;... ze kon niet zoo leeg heengaan. Tot een avond, dat ze bij de kachel zat te handwerken, en Mea van boven riep.

'Ga jij even?' had Martha gezegd, en hij was onmiddellijk opgestaan en de trap opgegaan; ze hoorde hem op de kinderslaapkamer loopen... Toen, door die simpele, rustige woorden, had het opeens door haar ziel heengekerfd, dat ze hier stond tegenover een vesting, tegen een muur van graniet, dat er hier niets was, waarom ze vechten kon, omdat er hier niets meer te veroveren viel, - alles was gegeven en genomen, en wat

daar buiten nog braak lag, was slechts onbevredigde drang naar avontuur; kinderlijke hang naar het buiten-gewone.

Ze was ineens opgestaan, en had tegen Martha gezegd: ‘Ik ga weg, ik ga weg; o, ik kan niet meer: ik word er gek van, hier altijd aan een gesloten poort te rameien.’ En Martha, zonder een glimp van triomf, had den arm om haar heen geslagen, haar gekust, en geantwoord: ‘Ik ben er zoo blij om, dat je het zelf voelt. Ik kon het niet zeggen: voor mij was het te makkelijk, ik ben partij. Maar jij moet toch immers een vol leven hebben; zelf een huis, zelf kinderen; jij kunt er toch maar niet zoo'n beetje bijhangen.’

Een vol leven, dacht ze bitter, terwijl ze voor Mary de toast klein sneed; een vol leven, terwijl ze nu eenzamer dan ooit, met stompe toewijding haar werk deed; iederen ochtend, als ze met weerzin opstond, zich troostend met den middag, die minder hopeloos zou zijn; iederen kleurloozen middag opdringend naar den avond, en den avond naar den nacht; vaag bepleitend, dat, als eenmaal de winter maar voorbij zou zijn, de sombere treurnis der korte dagen, - dan alles wel weer dragelijker worden zou. Alsof de lente niet wreeder zou schijnen met zijn meedoogen-

loos licht, en de geur van de zware zomerregens, en de weelderige bloei van de lindeboomen voor haar raam...

'Een vol leven,' dat had ze de eerste weken gehad na hun herkenning, toen ze altijd-door had kunnen juichen: 'Wat zou mij ontbreken? Hij houdt van mij en ik van hem. Alle eenzaamheid is weggenomen.' Toen ze uren en uren verdroomde met maar stil voor zich uit te staren, om altijd maar dieper de bovenmenschelijke liefheid van zijn wezen te schouwen.

'In jouw sfeer te leven, is me genoeg,' had ze gezegd, en de dagen waren gevuld geweest met altijd maar nieuwe verrassingen bedenken voor de kinderen, voor hem en voor Mary; met altijd maar voor de stralende tante, voor de goede fee te spelen, die het onmogelijke mogelijk maakte; bij wie nooit iets saai leek, of zelfs maar gewóón; maar die iedere taak tot iets boeiends wist om te tooveren. Door het minder-bewogen leven dezer twee menschen heen te schijnen als een licht; door hun vervalende gedachten haar altijd nieuwe invallen te weven, zoodat ze alles weer frisscher zouden gaan zien; alles en ook elkaar.

'Ook elkaar,' dacht ze nog eens bitter. Dat was wel de meest blijvende uitwerking van haar

liefde voor hem geweest, dat ze zijn verslapte aandacht weer had geprikkeld, dat hij weer warm en levend was geworden, en dien nieuwen gloed had gegeven aan haar, die nu eenmaal bij hem hoorde, zoo als zijn handen of zijn voeten, en die zelfs in de maanden, dat hij van een ander was vervuld, hem niet begeven had.

Ironie van het lot! de eene wekte het gevoel, maar de ander kreeg het over zich uitgestort... Ach, winnen en verliezen lag zoo anders ingedeeld, dan onder de menschen werd verteld. De vrouw, de moeder van de kinderen, werd beklaagd, als de man een ander vond, die hij vereerde en verwende; voor wie hij bloemen kocht, met wie hij wandelde, wie hij de handen kuste, en die hij zijn 'princesse lointaine', zijn redding uit de alledaagschheid noemde... Maar liet een man zich ooit binden door een dróóm? Idealiseerde hij zijn ideaal niet steeds meer ins blaue hinein, als hij er naast een concrete werkelijkheid had? En dan vergat hij, dat 'het ideaal' ook een mensch was, dat met hem haar schoonste werkelijkheid wenschte te beleven... Alleen als de vrouw klein was en 'op haar recht stond'; alleen als ze niets wilde afstaan, van wat ze bezat, en de ander buitensloot als een

schurftig dier - ja dàn was er kans, dat ze verloor, onherstelbaar. Maar anders, als het in redelijkheid ging, dan wist ze nu wel: niet de vrouw was dupe; maar zij, die maar een ‘indringster’ was.

Honderd keer had ze tegen zichzelf gezegd: m'n God, en al trouwde hij me, - wat dan nog? Kan ooit een mensch door een mensch voldaan worden? Blijft deze illusie niet gaver, nu ze niet te verwerkelijken is? Poovere troost, - die ze nu, met Mary tegen zich aan gedrukt, nogeens trachtte te herhalen... Het leven kende immers slechts graden van eenzaamheid, graden van ontbering; iedereen kwam te kort; Martha en Wim, en zij, en Mary, eens, als ze een vrouw zou zijn... Wat dan nog, als hij mij getrouwd had? En toen wist ze meteen weer: *dit*; deze warme, levende werkelijkheid, die ze nu een oogenblik in haar armen kon koesteren, een klein wezen, dat een stuk was van jezelf, waarvoor je verantwoordelijk was, en dat zijn heil uit moeder's handen verwachtte...

‘Tante Hans,’ zei het kind, zachtjes zich loswoelend uit de boei van haar omhelzing: ‘wat heb je een mooie bloemen op je bureau staan. Hoe heeten die?’

‘Orchideeën,’ antwoordde ze machinaal en ze reikte naar het hooge kristallen vaasje, om het kind ze dichterbij te laten zien. In den lichtkring van de studeerlamp boog het teere, blonde hoofdje over de vlinderige bloemen heen; en nog eens probeerend, herhaalde ze:

‘Hoè heeten ze?’

‘Orchideeën; een lastige naam, hè?’ Ze speelde met de eene vlecht en ze zag ineens voor zich, hoe 't kind straks thuis vertellen zou, van haar bezoek; dat tante Hans die japon aanhad met ‘de notebalken’, en van het prentenboek en de toast, - en dan ook van de bloemen, met den raren naam... Ze zag, hoe ze allemaal in de lichte kamer rond de tafel zouden zitten, met de Zondagsch versche bloemen op het blanke linnengoed; Cora zou wel weer tobben over haar bordje, dat niet leeg wilde worden, en Wim zou luisteren naar de verhalen, met dien, als 't ware vergeving-vragenden glimlach, als pleitte hij voortdurend tegen Martha, dat hij 't alleen maar prettig vond, weer eens iets te hooren... En dan zou Martha zeggen, met haar kalme, lichte stem: ‘Ik denk, dat 't orchideeën waren; zei tante Hans dat niet, kindje?’ - en hij zou blijven zitten piekeren, met het verstarde gezicht, dat ze

zoo goed van hem kende: Orchideeën, van wie ter wereld zou ze orchideeën hebben gekregen? Als je een meisje orchideeën gaf, dan hoopte je iets van haar; wie zou zich in haar leven zoeken te dringen...

Ze betrapte zich op een gevoel van armzaligen triomf: hij moest haar niet zielig zien, door iedereen versmaad; hij moest niet denken, dat 't was, omdat ze niemand anders had, dat haar hart hem niet kon loslaten...

Maar o God, ontstelde ze dan weer, o God, als hij nu denkt, dat er wèl iets anders in mijn leven is gekomen; als hij denkt: dat is dus al weer voorbij, en gewond in zijn trots met mannelijke Rücksichtslosigkeit, zelfs geen plekje van zijn hart meer voor me open houdt...

Terwijl ze Mary hielp om het warme manteltje weer aan te trekken, terwijl ze in de kast diepte naar een nieuwe, dikke chocoladen M, en voor Cora nog wat pralines meegaf en voor Mea een poppetje van marsepein, zocht ze aldoor wanhopig naar een zinnetje, een veelzeggenden groet, die hem haar trouw en haar strijd; die hem heel de bitterheid en onveranderlijkheid van haar hart zouden openbaren... Maar haar opgejaagde gedachten konden niets anders vasthou-

den, dan dat voor maanden en maanden dit misschien de laatste mogelijkheid van contact zou zijn; - en de minuten brandden door haar hart, zonder dat ze hun kostbaarheid wist te gebruiken.

‘Dag poeske,’ zei ze stilletjes, ‘het is lief van je, dat je gekomen bent’

‘Kom jij nu ook weer 's?’ drong het kind, de handen vol kleine pakjes naar haar opgeheven.

‘Zeg aan Vader en Mammie, dat ik graag zou willen, erg graag; maar dat ik heusch nog niet kan,’ wist ze toen alleen.

Ze belde Betje, opdat die toch ook haar aandeel aan de visite zou beleven, en stond op het schemerige portaal nog te luisteren, hoe de oue meid, op te nadrukkelijken klein-kindertoon, grapjes maakte over de poes, die naar Mary gevraagd had; terwijl het onafhankelijke stemmetje er zakelijk tegenin ging, hooghartig en toch ook weer vergoelijkend.

Toen draaide ze zich om, en ging de leege kamer binnen.

Ze rilden om den langen avond, en den langen, stillen nacht, met de wanhoop der opgewoelde herinneringen.

Langs den weg.

NIEMAND had zich bezeerd, maar ze waren allemaal wel erg verschrikt; ze wipten gejacht en onhandig den hellenden wagen uit, een voor een langs den hoogen kant, omdat de handelsman 't hun eenmaal zoo had voorgedaan en niemand 't initiatief had om iets anders te bedenken. De juffrouw met het linnen hoesje om haar koffer gaf bij den sprong een gil, alsof ze zich in een afgrond stortte.

'Vrouwen en kinderen eerst,' zei de kapelaan automatisch, ofschoon er geen kinderen waren; behalve de backfisch met hoog-opgekuifd haar, die in haar verwarring de rozen had laten vallen, die ze, den heelen weg over, verteederd in haar schoot had gestreeld; de rozen van de 'ster', waarvan zij maar de satelliet was, welke 'ster' nu op den berm van den weg haar kleine, verlakte schoentjes zat aan te trekken, die ze onder 't rijden voor 't gemak wat uitgeschoven had.

'De voorste as is gebroken,' zei de conducteur, huiverend. Hij had al een dutje achter den

rug, en de kilte van den herfstnacht sijpelde hem langs zijn beenen.

‘'t Is die beroerde pietluttigheid van de tram-maatschappij, die altijd op een goedkoopje uit is, en 't leven van de passagiers op 't spel zet, door met door en door versleten materieel te rijden,’ viel de handelsman uit, die, nu er geen gevaar bleek te zijn, zijn welsprekendheid terugvond.

‘Er komt niets over de grenzen; 't is alles Duitsch spul’, kalmeerde de machinist met z'n zwarte gezicht. ‘Al wouën de heeren 't met goud betalen; ze hebben daar immers zelf te kort.’

‘Zij gieten liever kanonnen; ze laten ons hier maar verongelukken; en eten ons vleesch nog op ook...’

‘Als Amerika niet eerst onze schepen...’

‘Heeren,’ zei de kapelaan verlegen, terwijl hij de rozen van de backfisch nog in zijn hand hield, ‘heeren, laten we liever bedenken, wat we zullen doen, nu we hier in de nacht middenin 't land staan... De politiek is een beter onderwerp van gesprek, als we weer rijden.’

‘'t Is enkeld spoor,’ zei de machinist; ‘anders kon ik de bagagewagen naar voren halen, en u daarin vervoeren.’

‘Mogen we niet op de machine?’ vroeg de backfisch enthousiast, maar de juffrouw-met-de-koffer vreesde dadelijk, dat haar ‘goeie goed’ dan zwart zou worden, en de conducteur vond de vraag niet eens een antwoord waard.

‘Er komt hier niks meer langs,’ zei hij alleen, ‘'t is de allerlaatste tram, en 't naaste dorp is anderhalf uur loopen.’

‘Dan gaan wij maar loopen,’ zeiden de studenten getroost. Ze hadden den heelen dag tusschen mijnen en bruinkoolontginningen rondgezworven; hun schoenen waren zwaar bemodderd en hun beenen voelden stijf; maar ze vonden 't wel een passend eind van hun dag-vol-verrassingen om nu door een donkere, onbekende streek naar een onbekend dorp te beenen, en zwijgend regen ze hun bagage aan hun knuppels.

De conférencière keek naar haar dunne schoentjes; de juffrouw taxeerde 't gewicht van haar koffertje, maar toen de handelsman, die nu eenmaal voor den heelen rit betaald had, ook geen aanstalten maakte, en de kapelaan en de leeraar beide te verstrooid of te gepreoccupeerd leken om een besluit te nemen, zagen ze, blij met de mannelijke bescherming, van de inspannende actie af.

Alleen de backfisch schoof voorzichtig naar de studenten toe, en keek naar hen met oogen, die van verwachting glansden: zóó fantastisch, een tocht door de duisternis met twee sterke mannen, die je tegen alle gevaren zouden beschermen. Zóó zalig, midden in den nacht over de wereld te loopen, zoo-maar over de wereld, je weet niet eens wáár, terwijl je anders welbeschermd in je bed lag met een nachtlichtje, achter een Lips-slot; en dan nog een nachtwaker voor de deur...

‘'t Eenige zal zijn, dat ik even met de machine naar den tol toerijd, en daar om een wagen telefoneer; maar vóór 't alles voor mekaar is, zal er toch wel een flink uurtje mee heengaan’, besloot de machinist, zelf onvoldaan over de oplossing, ‘'t is me in m'n leven nog nooit overkomen’; en na een kort overleg met den conducteur zette hij zijn machine aan, en verdween, naargeestig bellend, in de duisternis.

De studenten zetten, na een hartelijk ‘sterkte’, zich ook in beweging; in den doodstillen nacht bleven hun stappen nog een heel eind hoorbaar. Toen zei de leeraar, die den heelen weg over met een sterk licht in zijn oogen voor zich uit had zitten kijken, en die nu nog precies zoo

stralend bij den leegen wagen stond: ‘Laten we 't ons allemaal zoo makkelijk mogelijk maken; het is gelukkig een prachtige nacht.’ En hij trok zijn jas uit, weifelde even, of hij hem aan de vermoeide conférencière of aan de juffrouw-met-het-koffertje zou aanbieden, en verkoos toen de juffrouw, omdat haar mantel het dunste leek. Maar toen hij de teleurstelling om den moeën mond van de andere vrouw zag, die wel nog charme had, maar niet meer jong was, vreesde hij ineens door zijn keuze aan den anderen kant nog meer misdaan te hebben, - wie heeft zooveel te strijden tegen bitterheid als een eens gevierde vrouw, die voelt, dat ze begint te verliezen? - en snel in zijn tasch zoekend, reikte hij haar zijn zwaar-zijden cache-nez met ingewerkte initialen, - hij droeg 'm nooit, maar had hem altijd bij zich om de letters en om den geur, die hem aan verre, heerlijke landen deed denken; - haar langzaam openbloeiende glimlach, die haar gezicht trek voor trek veranderde en voor een oogenblik jong maakte, verwarmde zijn hart, overgevoelig voor anderer leed door zijn eigen geluk.

‘'t Zijn toch weer die ellendige moffen,’ bromde de handelsman, die een kussen uit den

wagen had gehaald, (door den conducteur à raison van een kwartje oogluikend toegelaten,) en die nu chocola knabbelde achter de verschansing van zijn city-bag.

‘We magge nog blij zijn, dat we er zoo zijn afgekomen,’ vond de juffrouw, die in een dankbare stemming kwam door de jas. Maar de backfisch, die haar kans met de studenten had moeten opgeven, omdat ze er, zonder een blik in haar richting, vandoor waren gegaan, zocht nu naar andere emotie, en, naast den jongensachtigen kapelaan gezeten, vroeg ze enthousiast: ‘Hè toe, wil nou niet iemand eens een mooie geschiedenis vertellen? We weten allemaal niets van elkaar en we zien elkaar misschien nooit weer terug, en we zitten hier zoo wonderlijk onder de sterren.’

‘Iets als de vertelsels van duizend en één nacht,’ zei de conférencière met haar matte, melodieuze stem, ‘wij hebben maar één nacht, maar een stukje van één nacht; maar 't zou toch heel interessant kunnen zijn... Al vertelde ieder maar eens, wat hij hier in dat afgelegen oord is komen doen...’

‘'t Was om een klant,’ zei de handelsman snel, als voelde hij behoefte om zich te rechtvaardigen, dat hij in zoo'n onnoozel stoomtram-

metje was te land gekomen, ‘een fabriek, die we jaren lang hadden bediend, en die nu ineens was weggebleven. Anders stuur ik natuurlijk m'n reizigers naar van die uithoeken, maar een klant van dertig jaar, en die dan ineens, zonder dat er iets is geweest... Nu, dat praat je 't beste zelf in orde...’

‘Ik ben bij m'n mans moeder geweest,’ vertelde de juffrouw graag, ‘'t mensch werd gisteren een-en-tachtig; dat is nou ook geen dag. En ik kom er zelden, omdat 't zoo ver is; een dure reis en je ken niet weg, als je wil, met kinderen.’

‘Ik moest naar een zieke,’ zei de kapelaan zacht, ‘ze was uit m'n vorige parochie, maar ze had dringend om me gevraagd. Eergisteren kwam de brief, en ik had wel dadelijk willen gaan; maar ik moest eerst met 't koor repeteeren. En toen ik gisteren kwam, was ze dood.’

Hij staarde jongensachtig-verslagen voor zich uit; maar als om zichzelf te troosten voegde hij er nog bij: ‘Ze was een goed, vroom meisje. Ze zal mij niet noodig hebben gehad om in den hemel te komen; en tóch... dat ik nu nooit zal weten, waarom ze zoo dringend...’

De handelsman floot; hij was, behalve anti-

Duitsch, natuurlijk ook anti-clericaal; hij had 't land aan bekrompen femelaars, en wou juist dien zwartrok maar eens zakelijk en op den man af vragen, waarom God, alstie bestond, den moord op zooveel onschuldige vrouwen en kinderen toeliet, toen de conférencière, die 't gevaar zag dreigen, snel voorkwam: ‘Ik heb voorgedragen in het Nut, verzen van Fransche dichters, met telkens een kleine, literaire inleiding;... en dit lange kind is met me mee geweest, om m'n sleep te dragen, en omdat ze naïef genoeg is om te denken, dat 't interessanter is met voordrachten den boer op te gaan, dan met sajet of met postpapier.’

‘O, 't is interessant,’ zei de backfisch extatisch, ‘alleen al om ù te hooren en al die menschen, die naar u opkijken, en die doodstil zijn, zoodra u begint. Maar na dit avontuur zal ik misschien nooit meer mee mogen.’ En ze nestelde zich tegen haar vriendin aan, terwijl die moe glimlachte en alleen maar zei: ‘Al die menschen’ waren vanavond niet meer dan zeven en dertig boeren- en buitenlui; ik telde ze in de pauze, toen de voorzitter me voor den derden keer vertelde, dat ze altijd de beste sprekers van 't land krijgen konden. En zoo stil waren ze ook

niet: de notaris kreeg koude voeten en zat kamergymnastiek te maken; en toen ik ‘Le Vent’ van Verhaeren opzei, geeuwde de dokter wel drie keer achter elkaar.’

De leeraar deed zijn handen open en dicht, en glimlachte. Neen, hij zou 't niet vertellen. Dit waren allemaal beste, goeie menschen, en 't was slecht de kostbaarste dingen voor je zelf alleen te houden; maar over dezen wonderlijken dag kon hij toch niets zeggen. Dat ze gekomen was, en nièt veranderd; dat ze als altijd de heele wereld achter zich hadden gelaten, en samen over een hek hadden gehangen, en in een sloot hadden gekeken, waar een kikker in de zon zat... En bij 't staren naar dien kikker niet alleen hun heele hart, maar ook hun geest en hun intellect volkomen voldaan hadden gevoeld. Dat begreep immers niemand; daar kon je toch niet over praten...

‘Ik had,’ zei hij verward, ‘ik had een afspraak.’ En toen vond hij in z'n zak een tabletje chocola; hij verdeelde het zorgvuldig in zes kleine stukjes, alsof hij het auditorium omkoopen wilde en begon te presenteeren bij den handelsman, die zijn mond van zijn eigen fourage nog vol had.

‘Ik geloof, dat we iets anders moeten bedenken,’ bemiddelde hij toen voorzichtig, ‘een onderwerp, dat ieder op zijn eigen manier behandelt’

‘Een schoolmeester’, doorzag de conférencière; maar de backfisch, die, zooals haar leeftijd meebracht, altijd overvol van plannen en ideeën was, juichte onmiddellijk: ‘Hè, laat iedereen vertellen, wat het gelukkigste oogenblik in zijn leven is geweest... Hè toe, pastoor... en U, en U en uw leven dat zoo romantisch is, met al die reizen en voordrachten...’

‘Ik ontkom er niet aan,’ dacht de leeraar met een zucht maar de conférencière, die zich aangewend had zich nooit te laten bidden, omdat ze een afkeer had van aanstellerij, zei onmiddellijk: ‘Goed, kindje, éven bedenken,’ en terwijl ze de oogen sloot striemden de lijnen dieper in haar mat-bleeke gezicht.

Want ze bedacht, hoe ze jarenlang haar leven au sérieux genomen had, als een mooi, groot geheel, waar ze aan opbouwen wilde. Hoe ze had gewerkt aan haar stem, aan haar voordracht; zich had ingespannen haar kunstbegrip te verdiepen. En ze had meestal wel succes gehad, mooie recensies, bloemen, vleiende uitnoodigingen, -

maar ze had eigenlijk altijd verwacht, dat dat alles naar iets anders toevoeren zou; ze had 't altijd als iets voorloopigs gevoeld. Intuïtief had ze altijd gedacht: nu moet je flink je best doen, en werken en reizen en beleven; en dan erna, - dan komt het eigenlijke leven, de rust, de volheid... En zoo wachtend en werkend was ze achter in de dertig geraakt. Toen was met ontzetting de zekerheid over haar gekomen, dat dit bestaan geen voorbereiding, maar haar eigenlijke leven zou zijn: een voordracht in Noord-Scharwou, en een voordracht in Roodeschool; een gecombineerde avond in Tiel, en na de pauze toepasselijke gedichten reciteeren voor den bond voor vrouwenkiesrecht of het comité voor duurzamen vrede in Dordrecht. En altijd onder dien schijn van feestelijkheid, van glorieus-heid, die ze was gaan haten. Altijd in mooie japonnen met fijne schoentjes en sierlijke shawls; altijd als ‘dessert van het leven’, terwijl ze hunkerde naar 't vaste, degelijke ‘dagelijksch brood...’ Ze had niet de kracht gehad, om, als 't eenmaal zoo moest zijn, ook in dit lot haar vrede te vinden, en, na een crisis van diepe verslagenheid, toen ze geen handvatsel wist te vinden, waaraan ze het leven opnieuw hanteeren kon, had ze haar

toevlucht genomen tot de houding der zwakken, der te broos-gevoeligen: het cynische wantrouwen, het onverschillig aanvaarden, omdat er toch niets de moeite waard is; en 't was dan ook met een moedeloos glimlachje, dat ze haar verhaal begon: ‘M'n gelukkigste oogenblik? God, ik heb er zooveel gehad; het leven is zoo lang, en als je niet meer jong bent, dan zijn er werelden, waarop je terug zien kunt. Maar ik zal maar iets vertellen, dat me vanavond toevallig inviel, toen ik met den secretaris, die me van den trein haalde, over het betrekkelijke van “roem” praatte. Ik ben nièt beroemd geworden. Dan zou ik niet met stoomtrammetjes naar allerlei achteraf stadjes sukkelen, om aan menschen, die weinig Fransch kennen, de mooiste verzen ter wereld prijs te geven; - maar in den loop der tijden heb ik toch wel een tamelijke bekendheid gekregen; mijn portret heeft in de weekbladen gestaan met dat van bekende actrices en sportslui; als ik een tram of een schouwburg binnen kom, dan gaat er dikwijls een gesuizel van herkenning op en de menschen wijken nadrukkelijk op zij en glimlachen naar me... Ik kan daar niet blij om zijn. Ik zou 't waarschijnlijk missen, als ik 't niet had, maar ik kan 't

niet aanvaarden met dankbaarheid. 't Lijkt alles zoo weinig belangrijk. Maar toen ik een kind was, voelde 't anders.'

Ze zweeg, en keek naar de sterren op; ze had een railleerend verhaaltje willen doen, maar de nacht was zoo stil en wonderlijk; de wezens om haar heen leken maar schimmen, en 't deed zoo goed zich eens uit te spreken; 't was bijna, of ze dat verre kind weer wàs, dat ook altijd alles zeggen moest, wat er in haar omging.

'Ik was toen zestien jaar, en ik had een groote liefde en ik schreef in een groote krant, onder een neuswijs pseudoniem. Mijn ouders mochten nóch 't een nóch 't ander weten; want ik werd streng en ouderwetsch opgevoed, en voelde hen in dien tijd als mijn natuurlijke vijanden. Ik deed 't alles op school, onder de les door. Ik leerde makkelijk, en daarom kwam er toch nog wel iets van m'n werk terecht, maar 't moet een vreemde taak zijn geweest voor m'n hersens, om tegelijk half naar een geschiedenisles te luisteren en met de andere helft van mijn aandacht een artikel over de Stoa te schrijven, of om zóó uit een liefdesbrief opgedoken, voor 't bord te worden geroepen, om een algebravraagstuk op te lossen. Ik kàn algebra niet be-

grijpen; ik zie eenvoudig niet, waar 't om gaat met al die onwezenlijke letters; maar als de leerares dan hoonend zei: ‘Nee, Antoinette, ik zie wel, dat je er weer niets van begrijpt: ga maar zitten, en let goed op,’ - dan dacht ik: ‘er is toch maar lekker een man, die om mij naar school te brengen te laat op de beurs komt; en er is toch maar lekker een man, die nog veel moeilijker sommen zou kunnen maken dan dit mensch; en die me toch niet te dom vindt om van me te houden.’

De leeraar glimlachte; hij kende die geesteshouding onder zijn meisjes-discipelen; het was een moeilijk probleem en niet bevorderlijk voor hun studielust... Maar toen haakten zijn gedachten zich weer vast aan die eene, die zoo'n wonderlijk mengsel van wijsheid en kinderlijkheid was; die zoo'n sterke kameraad en zoo'n afhankelijk kind kon zijn; en zijn oogen werden zoo stralend, dat de backfisch, die eerst haar hart aan de studenten had willen verliezen, en toen aan den jongensachtigen kapelaan, die zoo lief haar rozen had opgeraapt, - het nu resoluut op hem vastzette, omdat hij onder het vertelsel van haar groote vriendin dingen scheen te zien, die niemand anders vermoedde.

‘Nu, mijn vriend werd naar een andere stad overgeplaatst, en de brieven, die hij me tot dan altijd zelf had gegeven, op weg naar school, en die ik dan, ritselend, onder de bank had zitten lezen, moesten me nu op een andere wijze bereiken. We spraken af, dat hij ze aan mijn pseudoniem zou adresseeren: Georges Arneaux, en dan poste restante. Zoo stapte ik een middag naar 't groote postkantoor met een hevig benauwd hart en een courant met een feuilleton van mij in mijn hand om m'n identiteit te bewijzen.

Er zijn meisjes die er, als ze zestien zijn, al als dames uitzien, met groote hoeden en mantelpakken, maar ik was nog heelemaal een kind, klein en bleek, met een vlecht en een lange jas; en ondanks mijn zelfvertrouwen en zelfoverschatting aan den eenen kant, was ik zoo jammerlijk verlegen, dat ik moeite had niet te schreien, toen ik voor 't loketje stond.

‘Zijn er ook “brieven” voor Georges Arneaux?’ vroeg ik haperend aan den grijzen meneer, die 't deurtje openklepte.

‘Waar moest die brief vandaan komen?’ vroeg hij koeltjes terug, zonder van mijn zakelijk ‘brieven’ notitie te nemen.

‘Van Amersfoort,’ beleed ik vernederd, en ik dacht in mijn ziel: houd 'm maar; zóóveel kan 't me niet eens schelen.

‘Maar ù heet toch niet Georges Arneaux,’ ging hij kalm door, ‘dat is toch een mannenaam.’

‘Georges Sand was toch óók een vrouw,’ verdedigde ik me snel, maar toen hij voor literaire beschouwingen ontoegankelijk bleek te zijn, voegde ik er deemoedig aan toe: ‘Het is mijn pseudoniem. Ik schrijf in deze courant; ziet u maar.’

Hij vouwde haar langzaam open. ‘U moet uw brieven naar huis laten zenden, en onder uw eigen naam,’ zei hij kribbig, ‘waarvoor houden we anders onze postboden?’

En toen begon hij te lezen. Ik stond daar voor 't poste restante-loketje, en had 't gevoel, dat iedereen, die 't postkantoor in- en uitging, met misprijzen naar me keek. Ik stond daar, pioenrood, met kloppende slapen, terwijl hij rustigverdiept kolom na kolom in zich opnam. Ik had hem wel brutaal willen vragen, of het iets met den inhoud van het verhaaltje te maken had, of hij me den brief wilde geven of niet; ik had wel weg willen draven en alles in den steek laten...

maar ik durfde geen van beide, en zoo bleef ik al die eindelooze minuten maar van mijn eene been op het andere hangen, alles vergeten, behalve den smaad van dit oogenblik.

Eindelijk had hij het uit; en toen hij opkeek, was zijn gezicht anders dan te voren.

'Nou, als je dat alleen geschreven hebt, kleine meid, dan maak ik je wel mijn compliment, 't is een echt mooi verhaal, en daarom zal ik je voor dezen keer den brief maar geven; maar doe dat nu niet meer, hoor.'

'Nee, meneer,' zei ik, door zijn vriendelijkheid opeens tot berouw gestemd, alsof ik voor m'n biechtvader stond. En toen holde ik weg met de courant en met 't couvert, waarvan de eerste me op dat oogenblik verreweg het dierbaarste was. Ik had een jubel in me: iemand, die eerst knorrig en onvriendelijk tegen me was geweest, had ik gewonnen door iets, dat ik geschreven had. Dat was roem; dàt was de verovering van de wereld! Iemand, die me niet kende, en die iets tegen me had, vond, dat ik een mooi verhaal had geschreven... 'Dàt is het,' dacht ik aldoor, 'dit is het begin van alle glorie en alle geluk.'

Ze zweeg, en haar glimlach werd bitter, toen ze besefte, hoe ver dit alles verleden was.

‘En hoe liep 't af, met de krant en met den brief,’ vroeg de backfisch dringend.

‘Slecht, - met allebei,’ zei ze kortaf. ‘Na al de emoties, die ik er voor had uitgestaan, viel de brief me natuurlijk tegen, en omdat die meneer met zijn vriendelijke oogen me heusch wel 't besef had bijgebracht, dat er iets onbehoorlijks in was, als kleine meisjes daar brieven kwamen afhalen; en omdat ik nu, bezield met duizend plannen, me meer dan ooit op mijn schrijverij toeleggen wilde, schreef ik hem, dat we beiden wachten moesten, tot ik ouder was, en we elkaar zonder achterbakschheid konden naderen..... Hij is nu een gezien assuradeur, getrouwd, met drie kinderen, en ik heb na een voordracht nog eens bij hun gelogeerd.’

‘En 't schrijven?’ drong het kind nog eens, toen ze weer versomberde.

‘Ach, dat doen zooveel menschen als ze jong zijn. Dan verbeeld je je nog, dat je wonder wat te zeggen hebt, omdat alles voor je zelf zoo nieuw is, en je je er mee vleit, dat je medemenschen er ook nog nooit van hebben gehoord.... Later, als je wat zelf-critiek krijgt, en een beetje meer ontwikkeling... Neen, ik kan alleen repro-

duceeren; ik zou niet weten, hoe ik uit mijn arme, leege zelf zou moeten putten, om...'

En toen er na haar laatste woorden een pijnlijk zwijgen bleef, vroeg ze snel aan den kapelaan:

'Zoudt u nu misschien...?', waarop de handelsman demonstratief zijn hoofd op 't wagenkussen vleide, omdat hij onder zoo'n historie van den domper maar 't beste een dutje zou probeeren.

'Over mijn gelukkigste oogenblikken kan ik niet spreken,' begon de kapelaan, nog verlegener dan gewoonlijk, omdat hij dit niet weggeven wilde, en toch ook niet kon veinzen, dat hij nu de essentie van zijn leven geven ging. 'Die zijn zoo stil en innerlijk; niet met woorden te benaderen. Die zijn alleen voor de ingewijden.'

En bij dat woord keken zijn lichtende oogen toevallig regelrecht in de stralende oogen van den leeraar, die de zijne niet afwendde, maar onverstaanbaar prevelde: ''t Is alles 't zelfde, religie en liefde, en kunst misschien ook; 't brengt alles vlak bij God.' En op deze bevredigende conclusie bood hij den kapelaan een sigaar aan, omdat hij voelde, dat dat hem minder verlegen zou maken.

Toen ze beide opgestoken hadden, en door de lichtende puntjes de nacht minder kil scheen, begon de kapelaan opnieuw: ‘Ik zal u een geschiedenis vertellen, waaraan ik vanmiddag juist dacht, omdat er ook een sterfbed bij te pas komt, maar onder heel andere omstandigheden. 't Was een ouwe bootwerker, en toen ik 'm leerde kennen, zat hij in de gevangenis, omdat hij zijn vrouw had vermoord... Ik heb een paar jaar gevangenen-bezoek gedaan. Het was 'n moeilijk, maar een dankbaar werk. Je ontmoet er zulke béste menschen onder, zoo eerlijk en zoo fideel. Nee, 't zijn niet de slechtsten, die daar opgesloten zitten. Daar komt zooveel toeval bij, ongunstige omstandigheden, domheid, slechte vrienden. Maar zooals ze dáár kunnen bekennen en berouw hebben en goeie voornemens maken, nou, daar moet je bij de zondaars, die vrij rondloopen, niet om komen... Ik heb er een meisje gehad... ze zát, omdat ze gestolen had, maar ze had verder ook nog zoo een en ander op 'r kerfstok: maar zoo écht, als die over alles praten kon, en zooals ze later weer leerde vertrouwen en bidden... Prachtig. En zoo bezorgd als ze was over den jongen, waar ze van hield, - dat die nu uit baloorigheid ook de kast indraaien zou.

Maar ik wou u vertellen van mijn bootwerker. Het was een oude man, en hij had 't op zijn borst; toen ik den eersten keer bij 'm kwam, zag ik dadelijk, dat hij het niet lang meer zou maken. Ik zeg: ‘vriend, nou moet jij me toch 's vertellen, hoe jij er toe gekomen bent, die goeie, ouë vrouw van jou, met wie je zeven en dertig jaar had geleefd, naar de andere wereld te helpen.’

‘Dat zat 'm zoo,’ antwoordde hij kalm; en onmiddellijk begon hij met een onbewogen stem, het relaas van de geheele gebeurtenis te doen. ‘Toen ik nog an de haven werkte, had ik, ken je wel rekenen, dertig gulden in de week, en dat was veel in die tijd, en me vrouw nam 't er goed van. Ze was niet sterk, en ze gaf de wasch buitenshuis; we aten lekker en volop, en we zaten goed in onze spullen. Toen de kinderen 't huis uit waren, twee dochters getrouwd en één zoon op een fabriek en één naar Amerika, toen kregen we 't nog weer ruimer. We aten geregeld beste boter en vleesch, we gingen naar de kemedie en we hadden koekies bij de thee... Nou, dat was een beste tijd; maar toen heb ik het an me borst gekregen. Ik had vroeger 'es een baal op me body gehad, en daarvoor ontsloeg de maat-

schappij me niet zonder meer. De dokter zei: 't kwam niet alleen van die opdonder, maar 't had toch wel een slechte invloed er op gehad; en daarom moch ik toen waker worden, op een derde van me vroeger loon... Der zullen menschen genoeg zijn, die van 't zelfde leven moeten of van minder. Maar me vrouw kon dat eenmaal niet. Ze had geen tierigheid, als ze niet wat over den balk kon smijten, en toen ze moest gaan rekenen, liet ze de heele boel er bij legge... Maar nou had ik die zoon in Amerika, en die maakte het merakel-goed, hij had een eigen boerderij, en paarden en koeien en varkens en toen ik 'm schreef van de mindere verdienste en dat z'n moeder daar zoo over tobde, toen antwoordde hij onmiddellijk: zeur der maar niet over; ik stuur jullie elke drie maanden, wat je minder hebt als vroeger, en moeder ken weer net zooveel suiker in der koffie drinken als ze verlangt.

Nou, dat ging dan weer drie jaar goed; me vrouw kocht nette kepothoedjes en handschoenen met knoopies; en ze gaf mijn een dikke duffel om mee op wacht te staan; want 't was een ordentelijk wijf, en als de boel vlot ging, dan liet ze 't ook niet verloopen... Maar laat me nou die zoon van me tegenslag krijgen met z'n beesten;

hij had intusschen een vrouw en een paar kinderen gekregen, en die vrouw maakte 't 'm ook niet makkelijker, om zoo gul tegen z'n ouwers te zijn. Zoo sloeg die eerst 'es een keer over met z'n postwissel; toen stuurde hij de helft; en tenslotte kwam er een brief met een papiertje van vijf dollar, maar dattie nou niks meer an ons doen kon, omdat ie 't zelf niet ruim had... Dat wijf van mij an 't lameteere... Ik zeg: wat wil je nou? mot ik met me kepotte karkas soms weer balen gaan sjouwe? 't Is een wonder van God, dat die jonge ons zoo lang gehollepe heb; kom daar es om bij andere kinderen... Maar ze wou naar geen rede luisteren, en ze mopperde van den ochtend tot den avond. Ik huurde een roeibootje, en perbeerde er overdag nog wat bij te verdienen met groente en appels langs de schuiten te venten; maar dat valt ook niet mee, als je 's nachts heb motte waken; maar slapen kon ik overdag toch ook bekant niet, omdat ze altijd liep te mokke, en rondsmeet met de dinge, en dan weer riep, dat ze daarvan geen eten kon koken, en dat dit geen leven was. Ze kon er zich eenvoudig niet bij neerleggen; en toen dacht ik op een goeie dag: dat gaat zoo niet meer; en op een avond, dat ze in bed lag te slape, besloot

ik haar m'n duime in haar strot te drukke; maar net, dat ik me over haar heen buig, wordt ze wakker en kijkt me an. Ik denk: dat is voor een andere keer. En ik ga naar een winkel en koop een stevig stuk touw. Toen heb ik haar flink anisette gevoerd; ik dronk zelf ook, maar ik ken meer hebbe... Ik kreeg er een plezierige zekerheid door, terwijl zij slaperig wier, en op 'r stoel op zij zakte. Toen heb ik 'er met 't touw gesmoord; en daarna heb ik de heele flesch leeggedronken, en alleen in de bedstee gemaft, tot ik wakker wier van 't spektakel van de buren. Ik ben toen sebiet hierheen gebracht, en ze hebbe me levenslang gegeven. Mijn een biet. Al hadden ze drie jaar gezeid, ik was er tóch niet meer uitgekomen. Dat voel je zelf het beste... Nou weet je de heele geschiedenis, man...'

'Je heb der zeker wel erg veel berouw over, dat je dat goeie mensch, dat, nou ja, wat knorrig was, maar dat toch eigenlijk je niks in den weg lei, - dat je die nou zoo maar afgemaakt hebt?'... informeerde ik voorzichtig, ofschoon ik me over 't antwoord wel nauwelijks illuzies maakte.

'Berouw? welnee; waarvoor?' kwam 't weer volslagen onverschillig terug. 'Zij had ook geen

lol in haar leven, en die chagrijnigheid kon ik nou weer niet uitstaan... 't Is 't beste, zooas 't is, al hadden we vroeger nooit mot gehad, toen ze koopen kon, wat ze wilde...'

'Maar goeie vriend, denk nou toch 's even na, wat 't voor een maatschappij zou worden als ieder maar zijn eigen rechter was, en eenvoudig uit den weg ruimde, wie 'm niet aanstond?'

'Dat moet ieder voor z'n eige weten; ik heb me nooit met een ander man's zaken bemoeid. 't Was m'n eigen vrouw, ze zat me dwars, en ik zag niet hoe 't ooit beter kon worden. Daarom heb ik het gedaan en ik heb er geen spijt van.'

'Maar je zegt zelf, dat je gelooft, dat je niet lang meer zult leven. Hoe denk je dan, dat je je voelen zult, als je voor den rechterstoel van God moet verschijnen als moordenaar van je eigen vrouw?'

'Dat ken mij niet schelen. Ze het me dagen en nachte verveeld met 'er gezeur, dat ze niet toe kon komen; de jongen in Amerika kon 't niet meer sturen, en ik kon niet gaan sjouwe met m'n ouë karkas; dus er bleef me niets anders over.'

Ik voelde wel, dat ik dezen keer niets bij hem bereiken zou; en dat ik zijn origineele logica, die

scheen te sluiten als een bus, eerst eens in eenzaamheid moest overpeinzen, vóór ik het kon wagen hem steviger aan te pakken. Ik ging naar huis; en ik bad voor hem en was met hem bezig, en zette in gedachte allerlei gesprekken op, omdat ik hem toch zoo zielsgraag overtuigen wilde, dat hij zich haasten moest met z'n bekeering, omdat hij zoo toch niet de eeuwigheid ingaan kon. En toen ik na een week weer bij 'm kwam, begon ik van een heel andere kant; ik vroeg 'm, of hij op de leering geweest was, en oftie z'n communie had gedaan. Oftie later naar de kerk ging en was blijven bidden... En oftie de tien geboden, de tien geboden van God, die God zelf aan Mozes gegeven had, nog kennen zou. En toen hij knorrig bleef zitten zwijgen, zei ik ze langzaam en nadrukkelijk voor 'm op, en bij het ‘Gij zult niet doodslaan,’ keek ik hem dringend en uitvorschend aan.

‘Leg nou maar niet te klesse, kapelaan,’ zei hij toen ongeduldig, ‘ik heb der tóch geen berouw van, want 't was geen leve.’

En daarmee kon ik weer gaan.

Het geval scheen hopeloozer, van week tot week; ik had het gevoel, dat God er me persoonlijk op aankijken zou, als ik deze ziel niet redde,

en ik kon toch de plaats maar niet vinden, waar hij toegankelijk was. Ik las boeken over bekeeringsgeschiedenissen; ik stelde zelf een korte catechismus op; ik sprak met m'n goeie, ouë pastoor. Maar die zei alleen: ‘Je moet niet zoo tobben en philosopheeren. Bid en heb geduld. God helpt, als Hij 't tijd vindt.’

Maar ondertusschen werd de ouë kerel zieker en zieker. Ik zat urenlang bij zijn bed en praatte over kranen en graanelevators; over sleeperswagens en diefstallen op de ka, en dan lag hij ruslig en in zichzelf gekeerd naar me te luisteren; maar zoodra ik dan voorzichtig m'n draai nam, en over den godsdienst wilde beginnen, dan gooide hij zich onmiddellijk om en zei nijdig: ‘Schei maar uit; ik weet al lang waar je naar toe wil. Maar je ken je de moeite sparen; als ik naar de hel mot, dan gaan ik naar de hel; daar zul jij met je mooie praatjes me toch niet uithouën.’

Toen kwam er een avond, dat ik met mijn koor moest repeteeren, de generale repetitie van een nieuwe mis, die we den volgenden dag zouden uitvoeren. En net dat ik naar de kerk wil gaan, wordt er van de gevangenis getelefoneerd, dat de bootwerker veel verergerd is, zoodat de

dokter dacht, dat 't dien nacht wel kon afloopen. Ik draafde naar m'n pastoor, zelf al een ouë man, die heel wat met z'n gezondheid te stellen had; en terwijl ik hem 't verhaal nog doe, zie ik hem al beginnen de benoodigdheden voor 't laatste oliesel bij elkaar te zoeken. Ik zeg: ‘U kent 'm niet; hij is zoo hard als 'n bikkel; ik heb wel tien weken aan 'm getrokken, en ik ben geen centimeter opgeschoten.’ ‘Jongen,’ zegt de pastoor met z'n zachte stem, ‘ga jij nou maar kalm met je koor repeteeren... Als die man vannacht moet sterven, dan zal die vanavond zich bekeeren; niet door mijn kracht, maar door den wil van God, die geen ziel wil laten verloren gaan... Telefoneer nu even om 'n rijtuig, en vertrouw maar, dat 't goed afloopt.’

Ik was getroffen door zooveel rustige zekerheid; maar toen ik eenmaal voor m'n jongens stond, moest ik toch aldoor aan de twee ouë mannen denken, de eene zoo zacht als een heilige en de ander in het kwaad verhard, en ik was aanmerkelijk minder attent dan gewoonlijk om ongelukken te voorkomen, zoodat 't telkens misging en we tot in 't oneindige moesten herhalen. Het was kwart over elven, vóór ik het troepje naar huis kon laten gaan... Toen rende ik op een

drafje naar de pastorie: het rijtuig was nog niet terug... De dikke Bet keek me verwijtend aan, dat ik den ouden man op een zoo vermoeiende expeditie had uitgestuurd, en hield allerlei versterkende en restaureerende heerlijkheden op het fornuis voor hem warm. Ik ging maar voor het huis heen en weer loopen, en bedacht nog weer allerlei sluitende betoogen, waardoor de verstokte zondaar misschien wèl overtuigd had kunnen worden. Eindelijk hoorde ik de wielen knerpen, en een oogenblik later kon ik m'n pastoor er uit helpen, die wankelde op z'n beenen. Z'n gezicht zag rood van opwinding en de zweetdruppels hingen aan z'n dunne haar.

'Natuurlijk, natuurlijk, alles is in orde', zei hij alleen, en er kwam zoo'n stralende glimlach over zijn gezicht, dat ik nauwelijks opmerkte, hoe dwaas hij er uitzag met den wollen doek, dien de vrouw van den portier hem over z'n soutane heen omgeknoopt had. 'Ik had wel graag tot 't einde toe bij hem willen blijven, maar hij was nu bewusteloos, en de dokter dacht, dat hij zoo wel langzaam zou ophouden te leven... Hij lag zoo rustig als een kind...'

Toen we in de warme huiskamer zaten, de uit-

geputte oude man languit op de rustbank, kwam het verhaal.

De pastoor had eigenlijk niets tegen 'm betoogd en niets probeeren te bewijzen, maar toen hij 'm daar zoo zielig had zien liggen, afgesloten in zijn eigen ellende en zonder eenige troost, - toen had het medelijden 'm overstelpt, en hij was bij zijn bed gaan zitten, en had z'n hoofd geaaid, en alleen maar: ‘Jij, arme kerel, jij, arme man,’ gezegd, terwijl de tranen 'm over de wangen liepen... Toen had de ander 'm even verwezen aangestaard, alsof hij dit wonder nog niet gelooven kon; en toen was hij plotseling in een zoo bulderend huilen losgebarsten, dat 't leek, alsof er een beest zijn pijn uitjammerde.

‘Het was een beste man,’ zei de pastoor nadenkend, ‘in z'n berouw zoo eerlijk als een kind, en tenslotte zoo vol vertrouwen op God's vergiffenis, dat-ie zei: “Nou, dan kom ik u óók wel gauw tegen, in den hemel...”

En hij had ook nog een boodschap voor jou, op 't laatst. Toen zei-die: “Zeg u aan den kapelaan, dat ik een onhebbelijke kerel ben geweest; maar ik kon 't niet uitstaan, dat-ie me bang wou make; en an z'n geleerdigheid had ik de duvel gezien... Maar hij is toch altijd erg geduldig bij

me blijven komme, en daarom zal ik ook tege God zeggen, dat-ie wel z'n best heeft gedaan."

Toen begonnen de pastoor en ik tegelijk te lachen; en hij nam m'n hand, en zei: "Wie kan zeggen, beste jongen, in hoeverre jij toch het zaad hadt uitgezaaid, en ik alleen heb mogen oogsten". Maar ik schudde m'n hoofd. "Het komt er ook niet op aan," besloot hij toen, "het eenige is, dat de ouë man nu gelukkig is." En toen beleefden wij zoo'n moment, zooals er maar enkele zijn in het leven, zoo'n moment van volmaakte...'

'Ja,' viel de handelsman, die tegen z'n wil toch had moeten luisteren, ongeduldig in. ''t Is alles een kwestie van tact. De één praat gewichtig weken lang, en probeert het onlogische logisch te maken, want, zooals Heine al zegt, je moet niet met rekenen aankomen bij een godsdienst, die er op gebaseerd is, dat drie gelijk één zou zijn... en de ander zegt niks, en wint onmiddellijk. De eene mensch is de ander niet, en daarom kan de een...'

De kapelaan keek stil voor zich uit. Hij had zich zelf in z'n verhaal niet gespaard; maar nu had hij toch zijn logica willen verdedigen... Toen zei hij alleen extatisch: ''t Is de genade

van God, en die bedient zich van hen, die 't waardigst zijn.'

'Nu úw gelukkigste oogenblik', vroeg de leeraar, een beetje uitdagend aan den handelsman, terwijl de conférencière nog peinzend naar den kapelaan staarde: die wereld van bekeeringen en bidden, van God en hemel was haar zoo vreemd... Ze dácht nooit meer aan zulke dingen, en zooals hij er van sprak, leek het een mooi sprookje. Eens, toen ze nog kind was... Maar deze man was géén kind meer en er was niets kinderachtigs, in wat hij zei; 't was alleen zoo anders, dat ze niet begreep, hoe het leven een zoo verschillend aspect kon hebben. - Maar toen was de stem van den handelsman al luid en nadrukkelijk aan 't vertellen.

'M'n ouders waren maar eenvoudige burgermenschen; en ik heb een harde jeugd gehad. Ik kom er eerlijk voor uit. Het is geen schande; en als je maar tot je dertiende jaar op school heb geweest, en je brengt 't toch zoover als ik, dan moet er wat in zitten; dat zeg ik maar. Ik zie 't nou an me eigen jongens; die kennen leeren, wat ze willen. Ik zeg tegen hun: as ik jullie kans had gehad, was ik nou een Kröller of zoo'n potentaat. Maar bij hun zit 't heilige moeten er

niet achter; zij krijgen toch eten zat. Ik moest alles wat ik verdiende afgeven, en dat was nog niet veel. M'n oudste zuster was ziekelijk; alles wat er over was, werd aan haar besteed, en méér dan wat over was. Ik was duvelstoejager op een groot kantoor, nou dan heb je een hondeleven, want iedereen heeft altijd wat voor je te doen; postzegels koopen, geld wisselen, chocola halen, rommel opredderen; alles, waar een ander geen zin in had, was mijn werk. Honderd boodschappen van meneer naar z'n huis: om sigaren, om een schoone zakdoek, om z'n parapluie (ik door den stortregen, in m'n enkele colbertje); en dan weer van mevrouw naar meneer: om plaatsen in den schouwburg; om kaarten voor een concert, altijd maar in files staan, met andere jochies, die ook hun eigen weg moesten maken in de wereld; altijd kou en verveling om anderen an hun plezier te helpen. Nou ik zelf van die blagen onder me heb, kijk ik ze er dikwijls op an. Ze motte ook maar 't spits afbijte; na mijn keek ook niemand om. En ast-er wat in zit, zeg ik maar... Ik ben der ook gekomme.

Ik was een knappe jongen, al zeg ik 't zelf, en de meisies in onze buurt draaiden dikwijls om

me heen, toen ik zoo'n jaar of achttien was... Nou had die patroon van me een leelijke dochter. Ik dacht, in m'n onnoozelheid: daar komp vast niemand om; en als ik die met me mooie mond het hoofd een beetje op hol maak, - zoo'n schaap, al is ze leelijk, is toch ook niet van steen; en dan zal der vader me wel eventjes in 't zadel helpen... Denk u, dat ze na me keek of na me luisterde? Ze dee, alsof er een vieze vlieg op haar hand wou gaan zitten; ze keek, alsof ik gek moest zijn, om tot zoo'n overmoedig plan te komen... En dan moest je haar zien met 'r magere armen en 'r dooië schellevischgezicht. Als ik nou naar me vrouw kijk, - een prachtig wijf, een Venus, - dan moet ik nog dikwijls aan die rijke malloot denken, die zich te kostbaar vond voor een kantoorklerk, en die nou... maar dat vertel ik strakkies.

Die blik van dat wicht; die houding van: "jij bent uit een andere wereld, en dáárom griezel ik van je," dat waren dingen, waar m'n trots niet overheen kon. Ik was voor haar geen mooie jongen; ik was voor haar een proleet; en toen voelde ik opeens, dat 't me nooit ter wereld iets zou helpen, of ik al m'n adressen goed schreef en of mijn geld altijd uitkwam... Die

menschen van daarboven zouën geen hand voor me uitsteken om me óók een meneer te maken; die gebruikten me gewoon, en lieten me verder stikken... En toen ben ik zakies voor mezelf begonnen; ik kocht eieren bij de boeren, en verhandelde ze voor een flinke prijs; ik kreeg m'n boter- en kaas-leveranciers; ik scharrelde in margarine en melkbusjes; ik waagde es wat, en won een beetje, en zoo kwam ik in relatie met een fabrikant, die zich ook van onderaf opgewerkt had, en die nu aan 't hoofd van een fabriek met tweehonderd werklui stond, en ieder jaar met z'n heele familie voor een maand naar Zwitserland trok... Nou, hij zàg iets in me, en hij nam me bij zich in de zaak. Ik kon goed met de menschen omspringen, ik heb een fijne neus en handigheid, en omdat z'n eigen zoons chique meneeren waren geworden, studenten met een groot woord, die 't bedrijf van hun vader te min vonden, werd ik na jaren hard ploeteren eerst procuratiehouder, toen compagnon; en na z'n dood kon ik z'n familie uitkoopen, zoodat 't nu àlles mijn eigendom is. Een fabriek met vierhonderd werklui; met eigen paarden en wagens; met een staf kantoorpersoneel, drie telefoonnummers, centrale verwarming, en ik op me

privékantoor met een olieverfschilderij van me vrouw en me kinderen, en alles precies naar den eisch, in Amerikaansche stijl... Als je dàn maar tot je dertiende jaar op school heb geweest...'

De backfisch gichelde zachtjes; maar de kapelaan schudde bereidwillig-bewonderend 't hoofd.

'Tja, tja, 't is geen kleinigheid,' beaamde hij goedmoedig; maar er lag een pijnlijk trekje om zijn mond. Hij kon zoo dikwijls niet heelemaal vrede vinden met 't bezit, waarvan hij het toch bij z'n bedelpartijen voor kerk en armen hebben moest; het was zoo moeilijk, in de wereld en rekenende met wereldsche verhoudingen, den weg van God te gaan... En hij zuchtte even, omdat hij het verhaal vol vooze plekken voelde, en toch moest bekennen, dat deze man zich er flink door heen had geslagen...

'Maar nou komt dan 't eigenlijke, waarom ik deze heele geschiedenis verteld heb,' ging de handelsman blakend van zelfgenoegzaamheid, door. 'Daar zit ik een middag op me bureau; en daar wordt me 't kaartje binnengebracht van... dat meisie met de magere armen, zal ik maar zeggen. Douairière... met twee namen. Want ze wàs getrouwd, met een deftigen doordraaier, die, net als ik, zin in d'r geld had gehad, en die

haar na vier jaar tot weduwe gemaakt had, wat 't beste was, dat hij in z'n leven voor d'r heeft gedaan. Ze had één zoon, een lamstraal van een jongen; ik had hier en daar wel eens over 'm gehoord, want ik was me toch altijd wel een beetje voor haar blijven interesseeren, uit wrok, uit nijdassigheid, omdat ik nou net zoo goed as zij in de stalles kon zitten, en mijn dienstmeisies net zoo goed zwarte japonnen met witte kraagjes droegen... Nou: "deze dame zou u graag een oogenblik spreken over een dringende kwestie..." Ik zat gebluft: maar ik zei toch onmiddellijk: "Zeg, dat meneer op 't oogenblik in conferentie is, maar dat ik mevrouw morgen op ditzelfde uur ontvangen kan..." Ik dacht aan al de kwartieren, dat ik bij hùn op de gangmat, voor de tochtende kier van de voordeur had gestaan, als mevrouw met 'r dochter overlegde, of 't coupétje om drie of om half vier voorkomen moest, of dat ze naar de Fransche opera of de première van 'n Hollandsch stuk zouën gaan; - en ik had nog bijna spijt, dat ik niet gezegd had zonder meer, dat mevrouw nog maar 's terug moest komen.

Den volgenden middag kwàm ze, en ik zag dadelijk, dat haar mantelpak niet een derde had

gekost, van het mantelpak, waar mijn vrouw alle dag in liep. En meteen zag ik ook, dat ze, met al d'r leelijkte, toch iets had, wat mijn vrouw niet heeft, al loopt ze in der pels van vijfhonderd zestig gulden... Maar dat is haar groozigheid natuurlijk... Nou, ik zeg: “Mevrouw, wat verschaft me de eer...”, en zij: “Meneer, u zult me niet meer kennen.” Ik zeg: “Waarachtig wel; daarvoor heb ik in die jaren te veel kou en honger en beroerdigheid geleën, dat vergeet je zoo maar niet...” En toen kwam zij met 'er heele verhaal: d'r jongen, die niet slecht en niet dom was, maar luchthartig; die 't nergens houden kon, omdat hij teveel aan pretjes dacht; dien ze nu naar 't buitenland wilden sturen, omdat hij daar wel een man zou worden,... maar hij was alles, wat ze had, en ze kon 'm niet missen...’

Ze huilde met haar bleeke gezicht in een zakdoekje; ik moest er naar kijken, en aan m'n heele vroegere leven denken; ik rook de muffe lucht in 't kantoor, als we onze boterhammen zaten te eten; ik zag de vieze tafels en 't hooghartige gezicht, waarmee de eerste boekhouder z'n neus optrok, als hij zich moest verwaardigen iemand uit onze afdeeling te komen roepen... Als ze ooit van mij notitie hadden genomen, was 't

alleen geweest om me te trappen en te pesten; en zij, die vrouw, die daar tegenover me zat, had, toen ze nog een kind was, op me gespuwd, alsof ik een vuile hond was...

Toen zei ik: ‘Mevrouw, laten we er geen doekjes om winden. Vóórdat iemand uit ùw stand naar míj toekomt om me een gunst te vragen, dan moeten er wel dingen gebeurd zijn, waardoor elke andere uitweg onmogelijk is geworden. Want alle deftige menschen staan altijd borg voor andere deftige menschen met alles wat ze hebben; en ze helpen elkaar voort en modderen en konkelen onder elkaar, dat toch maar nooit naar buiten zal blijken, dat 't daar in die “eerste standen” ook niet allemaal boter-tot-den boôm is... Als u nu bij mij, een parvenu, een self-made man, met uw bezwaren aankomt, dan moet u me niet voor zoo stom houden, dat ik niet begrijpen zou, dat 't hier een hopeloos geval geldt. Ik heb trouwens een en ander van dat heertje gehoord; wat invloedrijke ooms en neven wel willen sussen, roepen de musschen toch van de daken... maar 't is al eender,’ zei ik toen, (en de stem van den man daverde indrukwekkend door den stillen nacht;) ‘ik kan 't me permitteeren een nietsnut en een luilak op m'n

bureau te nemen; mijn zaken zullen dáárvan niet achteruit gaan... Laat hij maar komen; hij zal het werk doen, wat ik bij uw vader deed, en hij zal het dubbele verdienen, wat ik bij uw vader verdiende..., maar m'n dochters...'

Toen stond ze ineens op, en liep naar de deur. Daar keerde ze zich om, en keek me an, met haat in 'r oogen; dezelfde haat, die ik jaren en jaren tegen hun soort had gevoeld; de haat van de zwakke tegen de sterke... 'Leer om leer,' zei ik alleen; maar ik had 't gevoel, dat ik m'n heele leven gewerkt en gezwoegd had, voor dit oogenblik van triomf.'

Hij zweeg buiten adem; maar de conférencière vielen de heete tranen plotseling over de wangen.

'Arme beesten,' dacht ze met een snik, 'arme, gemartelde beesten wij allemaal. Hoe moet die man, die toch 's eens een kinderlijk genereus hart bezat, onder die eerste vernederingen van zijn jeugd hebben geleden, dat een heel leven van succes de bitterheid daarover niet wegnemen kon! Hoe moet de smaad in zijn ziel hebben gebrand, dat hij zoo terug moest smaden... Waarom doet het leven zoo met ons; waarom maakt het ons allemaal moe en gere-

signeerd of bitter en grof, of afgestompt; terwijl we 't toch zoo vol verwachting begonnen? En àls er een weg is, waarlangs ouder worden rijker worden beteekent, - waarom vinden dan zoo weinigen dien...'

Toen vertelde de juffrouw-met-het-koffertje, die naar geen enkel verhaal had kunnen luisteren, omdat ze aldoor zenuwachtige pogingen had gedaan haar eigen levensondervindingen te rangschikken: 'M'n gelukkigste oogenblik is natuurlijk geweest, toen m'n man me ten huwelijk vroeg.'

(En de backfisch verzuchtte 'Eindelijk', omdat ze van 't begin af aan bij ieder verteller op dergelijke confidenties had gehoopt.)

'Ik had dadelijk idee in 'm gehad, toen ik 'm zag; en hij maakte ook wel werk van mij; maar er waren allerlei andere meisjes, die 'm aanhaalden, en vóór een man gesproken heeft, heb je nooit zekerheid, niet waar? Toen ik 't hem later vertelde, dat ik bang was geweest om die meisjes, die hèm naliepen, lachte hij me uit. "Dacht je, dat ik er ooit zóó een nemen zou? vóór 't huwelijk loopen ze míj na, en na 't huwelijk een anderen man. Ik moet een vrouw hebben, die d'r fatsoen kent..." Ja, ik had 't nooit

gekend, lief tegen 'm te doen, of 'm opwachten, vóórdat hij me had gevraagd. Zoo waren wij niet opgebracht. Me moeder zei altijd: “een meisje d'r goeie naam, dat is d'r beste bruidschat.” Maar d'r zijn eenmaal mannen, die 't graag hebben, dat 't meisje wat moeite voor hun doet... Maar de mijne niet, en daarom nam hij mij; en 't is nou zeventien jaar geleden, maar we hebben er nooit spijt van gehad.’

Ze zweeg, zelf een beetje ontsteld, dat zij, die het kleinste voorval uren en uren met haar buurvrouwen van alle kanten bediscussieeren kon, nu het dierbaarste oogenblik van haar leven in minder dan een minuut had afgehandeld; en ze had nog wel weer 's over willen beginnen, en nu precies vertellen, dat 't op de wallen achter hun huisje was gebeurd; dat haar vader hoofdbaas was geweest en haar man in dien tijd portier; en dat ze op een zomeravond samen..., en dat hij toen ineens zei...; maar de leeraar, die, net of hij de kinderen in de klas een beurt gaf, telkens z'n lichtende oogen naar een ander van 't gezelschap keerde, had nu al de backfisch aangezien, die purperrood werd, en volkomen verward stamelde: ‘Ik geloof, - ik weet niet,

- ik denk, dat míjn gelukkigste oogenblik nog komen moet.'

En toen het daarna stil bleef, keek iedereen, als in revanche, naar den leeraar, die 't alles heel aardig had gearrangeerd, maar die toch tenslotte nu maar 's zelf voor den draad moest komen.....

'O, ik ben er van overtuigd,' begon hij langzaam, en hij zette een uiterst wijsgeerig gezicht om nog meer tijd te winnen, 'ik ben er van overtuigd, dat een mensch maar zelden dàt voelt, wat er op een zeker oogenblik van hem verwacht wordt. Ik zou wel eens een enquête willen houden, onder al de gedecoreerden, de getrouwden, de vierders van jubilea, de eereleden, - onder alle menschen, die aan feestdisschen of op recepties in vooraf-klaargemaakte speeches hebben verzekerd, dat ze nu het gelukkigste oogenblik van hun leven beleefden, - of ze, terwijl ze dit zeiden, ook maar een schijntje van vreugde in hun hart hebben gevoeld, of dat ze gepreoccupeerd waren, door een knoopje van hun overhemd, door te nauwe laarzen, door een spijs, die ze niet verdragen konden of een vergeten parapluie... Terwijl we opeens wezenlijk, overstelpend gelukkig kunnen zijn, omdat we net de pet

van een jongen grepen, die uit 't portierraampje dreigde te vallen; omdat we nèt nog op de tram konden springen;... of gewoon omdat 't zomer is; of omdat 't vriest, en er niets in ons is, dat dwars zit.'

'Maar u zult toch wel 's...', wou de backfisch weer beginnen, die, als haar maar niet officieel de opdracht werd gegeven zich uit te spreken, altijd werelden te vertellen had.

'Vooral als kind,' voorkwam de leeraar weer diepzinnig, 'kunnen we zonder belangrijke aanleiding van buiten af ons volmaakt gelukkig voelen, en op een bepaald oogenblik ons daarvan zoo sterk bewust zijn, dat we 't ons leven lang niet meer vergeten... Zooals ik me een wintermiddag herinner, dat ik glijbaantje speelde voor ons huis, en dat moeder glimlachend uit 't raam naar me kwam kijken en riep: 'We eten vandaag boerekool met rookworst...'

'Als 's Zaterdagsavonds de keuken werd geboend,' zei de conférencière met een vagen glimlach, 'en de werkmeid zette me met stoeltje en al bovenop 't kolenhok. Dan zag ik over de rivier en ik kon de schepen zien varen, en 't was zomer en 't rook naar hooi en ik hoefde den volgenden dag niet naar school.'

‘Toen de dokter tegen me ziekelijke zuster zei: ‘U moet iederen dag drie eieren eten,’ en zij antwoordde: ‘Die krijg ik al van me broer.’ De handelsman had ineens een zachtere stem, en hij keek zoo vaag voor zich heen, alsof hij heel dat verre leven weer terugzag, toen hij er nog niet ‘boven op’ was, en met zijn eerste gewonnen dubbeltjes z'n familie had te goed gedaan.

‘Ach, die dokters,’ vond de juffrouw-met-'t-koffertje ineens kribbig, want ze kon er maar niet overheen komen, dat zij zoo'n korte beurt had gehad; ‘ze hebben toch tegen me schoonmoeder gezegd bij de geboorte van 'r laatste kind, dat ze geen drie maanden meer te leven had, en nou is ze toch een-en-tachtig, en gezond als de beste... En toen me jongste zoontje met de griep lei...’

Maar de leeraar had de laatste oogenblikken al met een verheerlijkt gezicht in de verte geluisterd, en nu hoorden de anderen ook een heel vaag klingelend belletje door den stillen nacht slaan.

‘Ik geloof,’ zei hij, met een blije stem z'n rol van impresario weer opnemend, ‘ik geloof, dat er binnen enkele minuten voor ons allen weer een “gelukkig oogenblik” aanbreken gaat. De

redding nadert, en we zullen vannacht toch nog allemaal kans op een bed hebben.'

'O, maar dit wàs toch heerlijk en romantisch,' vroeg de backfisch dringend.

'Voor wie nog niet in de jaren van rheumatiek zijn,' zuchtte de handelsman.

De conférencière steunde haar bleek gezicht op haar handen; ze bedacht, dat ze morgen wéér er op uit moest, en dat ze na zoo'n nacht zich troosteloos moe zou voelen. De juffrouw gaf den leeraar z'n jas vast terug; ze voelden allemaal, dat ze weer tot het gewone leven terugkeerden, en daarin vreemden waren voor elkaar.

'Nu weten we nòg niet,' zei de backfisch, zich bijna indiscreet naast den leeraar dringend, 'wat uw gelukkigste oogenblik is geweest. Van die boerekool met rookworst geloof ik niets; dat zie ik wel aan uw oogen, en die tram en het warme bed van straks is het ook niet... U hádt juist iets heel moois en bizonders te vertellen...'

De leeraar glimlachte naar de sterren; hij had zijn jas los om de schouders geslagen, wat hem in de oogen van de backfisch nog aanbiddelljker maakte; en hij had het gevoel, dat, als ze nog één woord tegen hem zei, hij zou moeten uitbarsten in een jubel: 'Ik houd zoo verschrikkelijk

veel van 'r, en zij houdt van mij; en de heele wereld is nauwelijks groot genoeg om ons geluk te bevatten.'

Maar hij legde zijn hand maar even tegen den zielig-omgekantelden wagen; dit wonderlijke verlengstuk aan den wonderlijksten dag van zijn leven was al weer voorbij, en hij was dankbaar, dat hij de uren van kostbaar herproeven niet verslapen had; nu stond de machinist al weer, grimmelend van de kou, met de meegekomen werklui te overleggen, hoe ze den verongelukten wagen weer zoo vlug mogelijk op de been zouden helpen en de handelsman liep het nieuw-aangevoerde materieel te keuren, rukkend aan alle uitstekende onderdeelen.

Toen keek hij in de afwachtende oogen van het kind. 'Het mooiste is niet te vertellen; dat is alleen te beleven,' zei hij zacht. 'Heb maar geduld; je zult het even goed krijgen als ik of een ander. Het leven heeft voor ons ieder iets heel bizonders. He kapelaan kent het, en ik; misschien je groote vriendin ook. Ik denk, dat de anderen het nog krijgen zullen... maar het is voor ieder iets anders; voor den machinist iets anders dan voor de juffrouw, wie 'k m'n jas leende, en voor haar anders dan 't voor jou zal zijn... 't Zal

voor jou óók wel de liefde wezen; maar dat is toch niet het eenig-mogelijke... Maar wie zijn deel heeft ontvangen, begrijpt ineens, waarom de wereld bestaat.'

'Instappen, heeren,' riep de conducteur ongeduldig. De backfisch, in een zaligen roes, strompelde de treeplank op... En even later reed de tram weer schommelend en hotsend door den donkeren nacht, terwijl de menschen, ieder weer in hun eigen wereld afgesloten, met moeë, in zich zelf gekeerde oogen voor zich uitstaarden.

Aan den rand van het leven

IN de stad, waar de blikken van kennissen met misprijzen op hem en haar hadden neergezien, had het gevoel van uittarting haar moed gegeven, en rechtop en trotsch was ze naast hem voortgeloopen, het lachen forceerend, zoodat het bijna een vroolijke wandeling had geleken. Maar nu ze op den stillen landweg gekomen waren, en er niets meer te trotseeren vièl, voelde ze zich ineenzakken tot een weeke onzekerheid; ineens leek het haar zelf óók vreemd, dat ze hier nu alleen met hem liep, leek hij een ander geworden, dan de vertrouwde vriend van zooveel jaren; het bezwaarde haar, dat ze tegen haar vader niet over haar lippen had kunnen krijgen, dat ze nu met hem wandelen ging; misschien zou vader niet eens aan de praatjes gedacht hebben; hij werd verstrooid, en zag nooit méér van de dingen, dan hem vlak onder de oogen lag... Maar zij zelf voelde zich als ingeweven in een net van romantische verwarringen en heimelijkheid en dramatische conflicten; en ze

ervoer er een bangen onwil tegen; ze begreep niet, waarom haar klare, bleeke leven nu ineens met de troebeling van feller emoties moest worden besmet... Eigenlijk was er niets, heelemaal niets, trachtte ze dan weer zichzelf gerust te stellen; maar haar hart zonder rimpel had de verdenkende belangstelling der menschen, die vroeger nooit iets belangrijks in haar hadden ontdekt, als lichamelijke pijn geleden; het was, alsof alleen dat denken-van-anderen hen al beangstigend naar elkaar toegedrongen had; er was iets minder klaar tusschen hen geworden, nu ze allebei wisten, dat er over hen werd gepraat; - en ze was hem kinderlijk dankbaar, dat hij, sinds de weg stiller was geworden, haar heelemaal niet meer aangezien had, en maar dof voor zich uit liep te praten over die soesah met advocaten, en over al die beroerde listigheden, die het leven in bepaalde gevallen je als eisch scheen te stellen... Dat je niet kon trouwen zonder ergerlijke formaliteiten, die je eer in opstand brachten, dan stichtten, - en niet kon scheiden, zonder futiel gemarchandeer, waardoor het eer een sport werd dan een tragische gebeurtenis...

‘'n Verdomd rare kijk moet zoo'n advocaat

wel op de wereld krijgen,' zei hij gewild-ruw, 'die den godsganschelijken dag geen andere bezigheid heeft, dan de in de knoop geraakte verbindtenissen van zijn medemenschen weer los te peuteren.'

'Afschuwelijk,' zei ze alleen; en liep er dan weer over te peinzen, hoe dat nu kón, dat je, na een intimiteit van zooveel jaren, een vreemde in je teerste moeilijkheden liet rondtasten, ze liet rubriceeren en er handig wettelijke profijten uit liet slaan.

Misschien was voor een buitenstaander, voor wie het besluit opeens als een onverwachtsche klap was gekomen, dat alles moeilijker te begrijpen, dan voor de slachtoffers zelf, die hun contact geleidelijk hadden zien degradeeren en verslappen. Maar voor haar herinnering stond nog steeds het gezin intact: de sterke, magere, rechte en energieke vrouw, met haar klare oogen en intelligenten mond; en hij, jonger schijnend, uitbundiger en kinderlijker; met zijn gulle grappen en zijn driftig verzet tegen wat hij 'de zotte santekraam van de wereld' noemde, een aantrekkelijk correctief tegen haar soms te geduldige redelijkheid; beide altijd zóó vervuld van algemeene quaesties, van belangrijke vraagstuk-

ken, dat het bijna geen leegte had gelaten, dat ze geen kinderen hadden.

Naar dit huis was ze toegevlucht, als ze zich eenzaam of gedrukt had gevoeld; - ouderwordend meisje, met een vriendelijk, maar wat emotieloos bestaantje; - hier had ze altijd een sfeer gevonden, die haar geest prikkelde en bevrijdde.

Ze had zich de vriendin gevoeld van hem èn van haar, aan haar in bewondering verknocht van uit hun schoolmeisjestijd, toen zij altijd de knappere, de bijzondere, de leidende persoonlijkheid was geweest; met hem in een contact van plagen en speelsch opdrijven van meeningen, waar zij altijd weer ernstig in liep, en altijd weer verlegen onder werd. Soms had ze gedacht, dat hij haar niet lijden mocht, omdat hij haar heilige overtuigingen bespottelijk maakte, en haar woorden draaien kon, tot er geen stuk aan heel bleef; dan schreide ze bijna van boos verzet, en nam zich voor nooit meer zich tot een debat te laten verlokken; maar dan kon hij opeens zoo zachtmoedig lachen, en zoo vriendelijk: ‘nee, dat is niet aardig van me’ zeggen; - dat ze, geheel ontwapend, zichzelf kinderachtig vond, en beschaamd in een gesprek met Bertha

vluchtte, die altijd koel en helder en rustigmakend was.

Elk bezoek was een verfrissching en een bevrediging geweest; onmiddellijk bij het binnenkomen in de lichte kamer, waar hij en zij ieder met een boek of met een tijdschrift zaten, had ze het gevoel gehad in een betere, hoogere wereld te zijn getreden; - en daarom was het het ongelooflijke geweest, de booze nachtmerrie, waaruit ze vergeefs worstelde om los te komen, toen ze dien zomerdag argeloos binnengekomen was, en Bertha alleen had gevonden, die met een eigenaardige weifeling van haar bureau was opgestaan, en ineens strak had gezegd: ‘Ik zal 't je maar vertellen. Binnenkort hoort toch iedereen het. Het ging allang niet goed tusschen Iwan en mij. En gisteren is hij weggegaan.’

Ze wist het nog precies, hoe Bertha daar gestaan had in de late middagzon, en door de roode geraniums naar buiten had gekeken. En ze voelde nog, als op dat eerste oogenblik, het felle, smeekende verzet in haar hart: laat het nièt waar zijn; laat dit huis nièt uiteenvallen.

Het was, alsof ze door dit eene feit aan de vooze onbetrouwbaarheid van het heele leven had geraakt; dit menschenpaar was haar illuzie

geweest, en het had die illuzie verstoord. Ze had een onredelijk gevoel van tekortgedaan te zijn, en daarnaast een vage angst, alsof haar iets bedreigde; alsof er nu de betaling van een schuld bij haar geëischt kon worden, die ze niet zou kunnen voldoen. Ze had vertwijfeld de oogen van de vrouw tegenover haar gezocht, en er een zoo hard verzet in gelezen, dat ze ineens had begrepen, dat het leven voor twee menschen samen moeilijker kon zijn, dan voor één alleen.

En nu, nu ze hier naast hem liep op het landweggetje, en hij als een lam zoo geduldig haar witte hoedje en haar jersey droeg, moest ze opeens weer denken aan de stem van Bertha, toen ze dien middag donker en wild had gezegd: 'Jij, je leeft maar zoo'n beetje langs de diepte heen, met lieve droomen en idealen. Je weet niet, wat een man en een vrouw elkaar aandoen kunnen, als ze eenmaal samen in het juk loopen... Je weet niet, hoe ze elkaar kunnen neerhalen en verwoesten, en hoe ze den ander gaan haten om de eigen ondergang. Dat stapelt zich dan op, soms jaren lang...'

Toen had ze onmiddellijk, vrouw naast vrouw, een brandend mededoogen gevoeld, en een afkeer voor den man, die roekeloos vertreden en ver-

nietigd had. Was Bertha niet nobel en intelligent? Waarom had hij haar wezen niet aangevuld in plaats van het te wonden in haar teerste gevoelens? O, hij moest een bruut zijn geweest, als zijn eigen vrouw zoo over hem spreken kon.

Maar den volgenden dag was hij bij haar gekomen, en zijn typische mannen-geslotenheid, die maakt dat een betrouwbare man eindeloos meer betrouwbaar is dan een betrouwbare vrouw, had haar alle vijandigheid doen vergeten. Hij was haar bemiddeling komen vragen, om ondergoed en een regenjas en een lijstje boeken uit zijn huis te krijgen; hij was zoo maar ineens weggeloopen met een tandborstel en een stukje zeep, als in de beste jaren van zijn studententijd... En toen was hij maar verslagen voor zich uit blijven staren. Hij had niet gepleit tegen zijn vrouw, en niet vóór zichzelf; hij had alleen gezegd, dat 't een beroerde boel, en dat 't leven niet prettig was, en ze had begrepen, dat het makkelijke voor de één partij kiezen en dan daarmee de quaestie voor afgedaan houden, hier volkomen misplaatst zou zijn.

'Een vrouw heeft altijd behoefte naar den eenen kant absoluut te veroordeelen, en naar den anderen kant in volkomen appreciatie te aan-

vaarden,' had hij vroeger eens gezegd. Ze was er trotsch op, dat ze nu redelijker voelde, dan de meeste vrouwen, en met honderd argumenten, dingen, die ze zorgvuldig vooruit bedacht had en dingen die haar onder 't praten invielen, had ze, ontzet over haar eigen durf, vóór hun beiden en tègen hun beiden gepleit, steeds fanatiek vasthoudend aan die eenheid, die misschien al in scherven lag...

Dat het toch niet aanging een huwelijk van jaren ineens te verbreken, alsof het een koopcontract gold; dat het toch laf was, iets dat niet geslaagd was, gewoonweg, onaf, mislukt, in den steek te laten; dat twee goeie menschen toch noodzakelijk samen een dragelijk leven moesten kunnen opbouwen; en over het voorbeeld voor anderen en over de waarde van de zelfoverwinning...

Hij was niet boos geworden en hij had haar niet uitgelachen. Hij had groot en geweldig in haar kleine meisjeskamer gestaan, en alleen een paar maal zijn hoofd geschud, omdat het om deze dingen eigenlijk niet ging...

En toen had hij iets gezegd, dat verbijsterend veel leek op de uitspraak van zijn vrouw: 'Jij hebt in je heele leven alleen te maken gehad

met redelijke verhoudingen; nu ja, met gemoedsverhoudingen, maar er was nooit iets, dat boven het controleerbare uitging, of eigenlijk dat er onderdoor glipte... Jij leeft nog in den zoeten droom, dat een mensch een redelijk schepsel is, die doet wat hij wil; en die weet wat hij doet. Genegenheden, vriendschappen, - je voelt ze met je heele hart, maar het blijft in de sfeer der klaarheid. Jij hebt nooit beleefd, hoe een man en een vrouw, die elkaar in die hoogere regionen met vreugde tegemoet zijn getreden, in het ondergrondsche elkaar martelen en vernielen kunnen. Je weet niet, wat 't is, tegelijk klaar intellect en donker-wroetend instinct te moeten laten samenstemmen. Wat de eene mensch den ander daarin aandoen kan, onwaardig, fnuikend.'

En weer had ze zich verbaasd over den argeloozen gang van haar dertig jaren; hoe ze altijd vlak naast deze hevigheden had meegeleefd, en er nooit door was beroerd, en er zelfs nooit aan had gedacht... Daar liep ze nu op den smallen landweg met den man, die de meest ontstellende geheimen met zich meedroeg; ze liep er zelf als een persoon in een schokkenden roman, en ze kon zich niet verweren; ze kon het niet van zich

afwijzen; het was nu eenmaal ineens zoo binnengeploft in haar stille leven; en ze begreep toch nauwelijks waar het om ging...

Ze keek even schichtig naar zijn hooge geweldigheid op, en zei toen, wat haar het eerste inviel: ‘'t Is voor een vrouw altijd veel erger dan voor een man.’

‘In 't algemeen, ja;’ gaf hij onmiddellijk toe; ‘maar als je samen de keten hebt gedragen, tot je hart er onder heelemaal vervreten en veretterd is... Nee, dan kan er tenslotte van terugverlangen geen sprake meer zijn, aan geen van beide zijden.’

Weer werd ze stil van verwondering: het was waar. Voor een week zaten ze nog samen in hetzelfde huis, namen alle maaltijden gemeenschappelijk, zagen uur aan uur elkanders gezicht. En nu, - hij wist toch, dat ze Bertha geregeld sprak, en het was niet in hem opgekomen naar haar te vragen... En Bertha had alleen gezegd: ‘Bemoei je met hem, zooveel als je kunt, maar spreek me liever niet over hem. En wil je hem zeggen, dat ik dat excerpt uit de Grundrisz voor hem afmaken zal; dat stuur ik hem dan wel over de post.’

Dat laatste had haar toen weer tot tranen ge-

roerd; een vrouw wàs in die dingen toch veel liever en aandoenlijker dan een man, die zich dadelijk weer in zijn eigen wezen afsloot.

'Een vrouw doet meestal veel meer haar best iets moois van een huwelijk te maken,' begon ze weer als een Zondagschooljuffrouw. 'Omdat ze er dieper van doordrongen is dan de man, dat het voor het heele leven is, stelt ze er meer àlles op, de dingen mooi te houden, van binnen en ook naar buiten...'

'Een sfeer te scheppen, een kamer homely te maken is zeker meer een vrouwelijke dan een mannelijke gave,' gaf hij, bijna onverschillig, toe.

'Nee, zoo meen ik het niet. Ik meen al dat andere, dat in den verlovingstijd juist veel meer van den man uitgaat, de hofmakerij, de attenties, de liefkoozingen, de,... alles...'

Ze bloosde, alsof ze een diepe zelfopenbaring had gedaan. Ze was eens, bijna, verloofd geweest. Dat was de roman van haar leven. Ze was toen achttien jaar, en hij had haar gekust en een armband gegeven. Den armband had ze later teruggestuurd, maar aan de kussen droeg ze een plechtige herinnering. Als ze vertrouwelijk werd, vertelde ze graag van dien tijd. Ze zag

hem als een zeer belangrijke episode in haar leven, en als iemand haar van teleurstelling of verlangen sprak, placht ze even een toespeling op haar verren droom te maken, alsof ze zeggen wilde: ‘Je hoeft mij niets te vertellen. Ik weet wat liefde en verdriet is.’

‘En dan wordt, na het huwelijk, de verhouding ineens omgedraaid,’ voltooide ze verwijtend, toen hij zwijgen bleef. ‘Dan wordt de vrouw aanhankelijk en verdiept; dan wordt zij de gevende; en de man wordt nonchalant; hij zit op zijn pantoffels en raapt niet op, wat zijn vrouw laat vallen. Hij wordt alleen weer charmant, als er andere vrouwen bij zijn, hij doet niet zijn best haar te boeien en altijd...’

Ze verwarde zich onder zijn verbaasden blik. Nee, ze geloofde toch eigenlijk niet, dat hìj zoo was; hij was juist altijd bereid Bertha naar en van vergaderingen te geleiden; hij kon juist zoo correct haar een boek brengen, dat ze noodig had, plaats voor haar maken, als ze wilde schrijven; hij bezat de politesse du coeur, die niets, wat hààr belangstelling greep, lusteloos aan zijn aandacht voorbij liet gaan...

Wat was het eigenlijk alles verschrikkelijk ge-

compliceerd, en hoeveel manieren waren er niet, waarop huwelijken mislukken konden! Ze wilde het zoo duidelijk uiteen zetten, waarom 't niet mócht; waarom ze tot elken prijs naar elkaar terug moesten gaan; en dan ineens leek alles haar weer uit de handen te vallen. Ze voelde een kinderachtigen drang tot schreien; ze had wel willen roepen, dat 't haar allemaal niets aanging en dat ze er niet meer mee te maken wilde hebben;... maar hij sloeg nonchalant haar lichte jersey aan den haak van zijn stok en zei goedmoedig: ‘Zoo zijn er; zeker. Vrouwen, die in het huwelijk opbloeien en mannen, die in het huwelijk verslappen. Een beetje verslapt natuurlijk ieder mensch in daaglijkschen omgang... De vrouw draait na een paar weken weer papillotten in haar haar, en de man vergeet 's avonds zijn tanden te poetsen. Maar ach, dat zijn tenslotte maar futiliteiten...’

‘Voor een vrouw niet,’ stelde zij dadelijk weer scherp. ‘Het is de sans-gêne van het hart, waar ze onder lijdt; ze mist in al die kleinigheden den innerlijken drang, de belangstelling van de ziel. Ze is blijer met een paar onverwachtsche bloemen, dan met een zakelijk, kostbaar geschenk, ze vergeeft gemakkelijker een

zware zonde, dan een rij schrijnende nonchalancetjes... Zij zal...'

Hij keek glimlachend op haar neer. 'Meisje, meisje,' zei hij plagerig, 'daar schiep je de vrouw naar jouw beeld en gelijkenis. De kinderlijk-overgegevene, als ze op haar best is, zooals jij... De leeghoofdige-in-'t-kleine verdiepte, die haar man in één adem verwijt, dat hij haar geen geld genoeg geeft om die mooie schoentjes te koopen en dat hij den datum van hun engagement heeft vergeten, - als ze op haar slechtst is. Dat type ken ik, bij vrienden. En vooral de laatste soort wórdt dikwijls schandelijk verwaarloosd, als een soort revanche op den verlovingstijd. God, zooals ik die kerels heb zien rondspringen om een meisje van niets, om een paar roze wangen en een sierlijk kapsel. Als gekken, als minderwaardige idioten streken ze met een schuchtere hand over een zachten arm, of bonden, verteederd geknield, hooghakkige schoentjes vast aan teedere voetjes... En dat zoo als vulling van veel kostbare uren... Je begrijpt, hoe zóó'n verhouding in het huwelijk afknapt, als er niets overblijft dan een banale pop... Ja, dan zijn mannen dikwijls wreed en onredelijk tegen hun onnoozele slachtoffers,

maar er zit dan ook zoo'n geweldige wrok, over hun eigen ridiculiteit, en die is zoo moeilijk te vergeven... En de vrouwtjes-van-niets, die zelf dom genoeg waren, om al die adoratie te aanvaarden als wezenlijk bestemd voor haar eigen persoon, voelen zich tot in hun binnenste verongelijkt, dat hij, nu 't geheimzinnige is weggenomen, niets overhoudt dan wat superioriteitsgevoel... Ach ja, zoo zijn er ook veel tragedies...'

Hij liep een tijd strak voor zich uit te staren; toen barstte hij ineens bot uit: 'En toch, en toch, heb ik al dikwijls gedacht, dat die mannen in hun laagbijdegrondsche stommiteit, die mannen, die er in liepen door een aardig mondje of een paar leuke oogen, dat die dan nog beter af waren, dan ik... die...'

Verschrikt keek Marietje op: waren dan toch alle mannen bruten, de besten ook, de fijnsten ook? Een vrouw als Bertha te hebben, zoo knap, zoo bizonder, zoo'n sterke persoonlijkheid, en dan anderen te benijden, die een dom, lief poesje in huis hadden. O, hij was haar niet waard geweest; hij had haar fiere noblesse natuurlijk beleedigd... Waarom moest zij hier met hem loopen, en doen, alsof ze iets met hem te maken had? 'Ik hààt hem,' dacht ze, warm en opge-

wonden; maar zijn drift was alweer gezakt, en haar booze oogen met zijn glimlach opvangend, zei hij rustig: ‘Nee, vriendinnetje; nu moet je niet naar huis gaan met het gevoel, dat je nu de quintessens van de quaestie in je zak hebt; dat het mij maar te doen is om een aardig gezichtje in mijn huis, om een speelpoppetje voor m'n hart; want dat is waarachtig ook niet veel. Maar ik kom juist heelemaal van den anderen kant, en ik weet nu wel, dat dat-hoogere-alleen je ook niet gelukkig maakt. Ach, ik wil 't je wel allemaal vertellen, maar ik weet niet, of je het begrijpen kunt. Je staat in zoo'n andere wereld.’

Ze liep naast hem, stilletjes-bang; ze wou maar liever, dat hij het nièt zei; ze zóu het wel niet begrijpen, en 't leek alles zoo donker en troebel, alsof ze nóóit meer als vroeger zou kunnen doorleven, nu ze dit had meegemaakt. En toch voelde ze tegelijk een brandend verlangen één keer aan de realiteit van het leven te raken; één keer te hooren, hoe échte menschen leefden en voelden en leden. In een hunkering, die een afweer was tegelijk, had ze snel naar hem opgezien, maar hij leek weggeleefd in een verre herinnering, en toen hij eindelijk begon te praten, was het, of dat verleden meeklonk in de

klank van zijn stem, en zij moest voor zich heen denken: ‘Als ik tóén eens hier met hem geloopen had; als ik tóén had mogen probeeren hem te begrijpen....’

‘Ik was dan wat je noemt een moderne man,’ zei hij langzaam. ‘Ik bedoel, dat ik vrouwen niet taxeerde met een kennersblik, alsof het paarden waren, maar altijd alleen menschen in haar zag. Dat zal jou allemaal vanzelfsprekend lijken; jij ziet van een man natuurlijk ook niet meer, dan zijn oogen en zijn handen en zijn haar... Maar onder mannen gaat het op een heel anderen toon... Ik weet nog precies, wààr ik me daarvan het eerst bewust werd. Het was na mijn eindexamen, en we maakten een voetreisje, drie klassegenooten en ik. Het waren waarachtig geen bizondere opscheppers, en toch voelde ik telkens, ondefinieerbaar, een scheidslijn tusschen hun-drieën-samen en mij-alleen. Den eersten avond zaten we in een buitencafétje, en één van hun zei, dat die waard zoo'n prachtvrouw had. Ze zat aan het eind van de verandah, en ik liep er in jongensnieuwsgierigheid heen, terwijl ik voorgaf, wat chocolaadjes uit de automaat te gaan koopen... Ik keek in een rond, vlak gezicht, met eenigszins bolle, uitdrukkinglooze oogen en

een onverschilligen mond. “Dat vind ik nou een gezicht, waar niets aan is,” zei ik een beetje uit de hoogte, toen ik terugkwam. Ze begonnen alle drie om me te lachen. “Gezicht! Wie kijkt er nou bij een vrouw het eerste naar 'r gezicht?” hoonden ze me. En ik wist waarachtig niet, waarnaar zij, in hun hoogere wijsheid, dan wèl keken...’

Hij zweeg even; en ze liepen, voor 't eerst dien middag, stil vertrouwelijk naast elkaar voort. Ze had hem willen zegenen, dat hij, de vijandig vreemde, de geheimzinnige, die alles van het donkere leven wist, nu opeens aan hààr kant was komen staan, als iemand, die het wonderlijke oordeelen en kiezen en nemen en verwerpen der andere menschen ook nooit had begrepen, die even kinderlijk verbaasd dien ondoorgrondelijken wirwar van genegenheden en hartstochten had aangezien. Ze had een uiteenzetting op de lippen van hoe bij hun op school al, juist de aardigste meisjes het minst door de jongens gezocht werden; hoe de domme gezichtjes, waar niets aan was, telkens bloemen en briefjes kregen; en zij altijd nog gedacht had, dat dat kwam, omdat de jongens, die de moeite waard waren, zich aan hun werk hielden en nog niet naar meisjes keken...; maar het betoog

leek haar kinderachtig; het was eigenlijk veel heerlijker zoo maar zwijgend naast hem voort te loopen, en in gedachte aldoor het felle, eerlijke jongensgezicht te zien, dat zoo eenzaam in het leven had gestaan, omdat het de dingen anders zag dan andere mannen...

'In mijn studententijd werd die apartigheid van mij nog erger,' begon hij toen opnieuw. 'Je moet je niet voorstellen, dat ik altijd maar in mijn eentje zat of liep... God nee, ik had een aardige club en ik was in sport veel te goed, om niet een zeker aanzien te genieten... Ze mochten me ook wel, maar ze vonden me een rare. Als na een fuif de heele schare naar madame Sydonie of naar weet ik wat voor gelegenheid trok, - dan ging ik niet mee. Ze hadden bovendien hun vriendinnetjes, winkeljufjes, volkskinderen, met wie ze uitgingen en die ze tracteerden; - ik stond er vreemd tegenover, en begreep niet, dat het prettig was. Ik was niet een soort verstarde heilige, die met banvloeken slingerde. Ik vond 't niet verschrikkelijk-zondig of afschuwelijk; maar ik had thuis altijd in een bizonder zuivere atmosfeer geleefd; ik mocht daar elke week weer onvervreemd in terugkeeren, en dat maakte, dat er een zware poort veilig

in mij gesloten bleef. Ik was als een tijger, die nooit menschenvleesch heeft gegeten: tot op zeker hoogte volkomen ongevaarlijk.'

Ze had een kort lachtje om de vergelijking, en om dat 'tot op zekere hoogte'; maar tegelijk flitste door haar hoofd, hoe zij, als heel jong meisje, - nauwelijks vijftien was ze geweest, - met een lustrumfeest in Leiden had gelogeerd, en al die nachten bijna niet had geslapen door de gespannenheid van vreugde en verwachting, die over de heele stad hing, en waarin haar onbewust-popelend hart voortdurend had meegetrild... 'Welk jaar was het geweest, welk jaar?' dacht ze vaag, zich altijd vergissend in data, met vrouwelijke onpreciesheid. Maar tegelijk wist ze zeker: 'Tóén was hij student; toen was hij één van die duizenden jongenshoofden, waar haar oogen in een stille belangstelling altijd weer heengetrokken waren; had hij misschien in de maskerade meegereden, en had ze om hem meegejuicht? Had ze met hem gedanst op dat eene bal, waar ze tot twaalf uur had mogen blijven? Had ze...' Ze speurde nogeens naar zijn hoog, gesloten gezicht. Neen, ze moest zichzelf nu niet misleiden; niet meenen te herkennen; niet meenen, dat ze elkaar toen al had-

den aangezien. Maar dìt scheen haar nu wel zekerheid: die lang-geleden nachten, dat ze wakker had gelegen in die vreemde, lichte kamer; en dat ze voor het raam had gezeten en in de grijze zoelte had geluisterd naar de vage muziek en de jonge stemmen, die met golven naar haar toekwamen, uit de feestvierende stad, had ze eigenlijk verlangd en zich toegeleefd naar dat andere jonge hart, dat in de zorgelooze blijheid zich toch alleen had gevoeld, en dat zoo wondergoed bij haar verlegen jeugd zou hebben gepast. Ze voelde, dat naast den droom van haar romantische bijna-verloving deze nieuwe droom overweldigend zijn rechten kwam opeischen... 'God, hoe wonderlijk,' dacht ze met een zoete bevreemding, 'al zóó jong geahnt te hebben, dat daar in die stad het fatum van m'n leven werd voorbereid... Hoe wonderlijk...' En ze schrikte, toen hij opeens zei: 'Toen ik Bertha ontmoette, was ik vier en twintig. Ik hield van de klaarheid, die om haar wezen hing. Andere vrouwen maakten me eindeloos rampzalig met hun geurtjes en hun trucjes, met hun manier zich te bewegen, en den verwarrenden gloed van hun oogen. Met Bertha kon ik praten en "mensch" blijven, zonder vernederende onrust, zonder

beschamende opwinding. Ik had in al die jaren zoo de gewoonte van zelfbeheersching gekregen, dat er eigenlijk nooit iets van m'n emoties naar buiten scheen. Ik was net een doovekool: als je 'm oppakt, ben je verbaasd, dat hij zoo gloeiend is. Als je 'm ziet liggen, lijkt hij zoo koud als een turf, die nog nooit in 't vuur is geweest..... Nou, ik wàs gloeiend en leek koud, maar ik maakte de vergissing, dat ik een koude briket, die niet wist, wat vuur was.....'

Marietje staarde den eentonigen weg af, en in haar hart wenschte ze, dat ze nu toch maar 'ergens' waren; ze liepen al zoo lang; als ze niet op tijd thuis was, zou haar vader ongerust worden, en wat hij nu allemaal vertellen ging, was toch weer zoo akelig dat 'andere' leven; waarom was hij dan ook met Bertha getrouwd? Waarom was hij in die lustrumweek niet naar hààr toegekomen, om haar al zijn verdrietelijkheden en verwachtingen op te biechten, toen ze hem nog had kunnen begrijpen en troosten, en niet aldoor die scheiding had gezien tusschen man-die-beleefd-had, en meisje, dat niet wist, wat 't leven borg...

'Heb je eigenlijk een plan?' vroeg ze, schich-

tig-afleidend. ‘Ik moet vóór 't eten thuis zijn, om vleesch te snijden, en vader...’

Zijn verbeten gezicht ontspande zich in een goedmoedigen lach. ‘Als ik je nu garandeer, secuurtje, dat je om kwart voor zes, opgekamd en gewasschen met het groote mes aan je buffet zult staan? Ik wou alleen even met je theedrinken in die boerderij, die daar in de verte opduikt... Dan zijn we vlak bij de halte van het lokaaltje... er gaat er een om 4.48; dan heb je nog zeeën van tijd om naar huis te komen, en als hij te laat mocht zijn, nemen we een taxi aan 't station.’

Ze knikte, en voor de zooveelste maal sloeg haar stemming om; het wàs toch dol om met een man uit te zijn, die allerlei onverwachtsche plannen maakte, met wien je, op een dood-gewonen dag, opeens in een onbekende boerderij en in een treintje te land kwam; bij wien alles van den inval van het oogenblik scheen af te hangen en ondertusschen sloot als een bus... Met een bijna-bitter gevoel, dacht ze aan haar zondagmiddag-wandelingen met haar vader naar de Witte Brug, waar hij altijd onveranderlijk zijn advocaatje dronk, en onveranderlijk de muschjes brood voerde, uit het zorgvuldig aan de koffie

klaargemaakte bonbondoosje. Waarom moest haar leven zoo stil en emotieloos vergaan, terwijl het toch eerst zoo glorieus begon, met den armband, en de omhelzingen, toen ze nog een kind was, en niet begreep, wat de liefde brengen kon? En nu, nu ze een vrouw was geworden...

'Ik vind het een prachtig plan,' zei ze, rustiglief; en hij, omdat ze het huis genaderd waren, en nu weer onder menschen zouden zijn, reikte haar het witte hoedje, en praatte luchtiger door over een plan om er een maand uit te trekken, naar 't Zuiden van Frankrijk, waar hij sinds den dood van zijn moeder niet meer was geweest...

Tusschen de bezette tafeltjes door liep ze met schuchtere statigheid, achter zijn hoogen, stoeropgeheven rug; ze voelde weer beklemmend het kijken en de stille belangstelling der menschen; ze verbeeldde zich, dat iedereen het wist van die scheiding, en er haar met verholen misprijzen op aanzag, en tegelijk voelde ze zich trotsch en blij: het was toch heel wat anders, rustig en bereid achter zijn doortastend zoeken mee te loopen, dan met haar vader, wankelend van gang en gebaar, overal te staan voelen, of 't daar niet te veel woei, en of daar niet juist een reet was,

waardoor het tochtte... Als op een ontrouw betrapte zij er zich op, dat ze nu al voor de tweede maal dien middag den ouden man in gedachten had gedesavoueerd, en ze stelde zich met teederheid zijn lieve, witte hoofd voor, om dadelijk weer hem volkomen te vergeten, toen Iwan met een: 'Aha, juist wat ik zocht' bezit nam van een tafeltje, dat onder een laag neerhangenden boom was verscholen. Eerst bleef hij nog druk in de weer, om haar een rieten stoel en een bankje te bezorgen; bestelde thee en toast en was dan weer ongeduldig op om lucifers te zoeken; maar toen zaten ze, in het stille groene licht ineens recht tegenover elkaar, oogen in oogen, en ze verlangde bijna, dat ze maar weer op den weg zouden loopen, waar je zooveel rustiger voor je uitkijken kon, zonder iets van den ander te zien...

'Luister nu eens, Marietje,' begon hij weer gemoedelijk, terwijl hij verstrooid met haar zijden handschoenen speelde, 'ik wil niet, dat je naar huis gaat met het gevoel, dat ik den middag heb gebruikt om mezelf in jouw oogen schoon te wasschen. Ik kan die mannen niet uitstaan, die altijd maar zich beklagen, dat Alida zooveel kleedgeld noodig heeft, en dat Mien niet genoeg de dienstmeisjes nagaat en dat Annie nooit eens

mee uit wil. In een huwelijk, dat niet slaagt, zijn natuurlijk altijd twee schuldigen en twee slachtoffers; je laat elkaar allebei te kort komen en je grieft elkaar allebei. Ik bepleit niet, dat ik een miskende engel ben, maar ik bepleit, dat ik weggaan moest, omdat het onze ondergang was.'

Een zonneplekje viel door de ritselende takken, en danste over haar zachtblonde haar en in haar kinderlijk-stille oogen; ze wilde haar gezicht beschutten met haar smalle hand, maar met een jongensachtig gebaar trok hij die weg. 'Kom, laat je nu 's even in 't zonnetje zetten,' plaagde hij, 'je kunt 't best hebben, en aan mijn oogen kun je, nu we hier zoo zitten, toch niet ontkomen...'

'Maar Bertha was zoo knap,' ontviel haar, buiten alle verband, in een intuitief verweer tegen zijn zacht-verteederden blik, 'ik weet geen vrouw, die zooveel wist, en met wie een man zoo over alles praten kon... Jij toch ook.'

'Ja, ik ook,' gaf hij grif toe. 'En zelfs den laatsten avond, nu alles hard en koud tusschen ons was geworden, moest ik het haar nog zeggen, hoe dankbaar ik was, dat zij, onder onze uiteenzettingen, niet als andere vrouwen op alle mogelijke zijpaadjes verdwaalde, niet onlogisch

grieven op grieven stapelde, maar zakelijk en helder hààr kant en mijn kant zag, en, ofschoon niet begrijpend, toch aanvaardde... Maar weet je, wat ik zoo dikwijls gedacht heb, in den laatsten tijd? Of redelijkheid en logica en begrip door de vrouw niet dikwijls te duur worden betaald... O zeker, 't is heel prettig voor een man, als zijn vrouw zijn geest begrijpt en hem niet in den steek laat, als hij in verstandelijke problemen verstrikt zit; maar als onredelijkheid en toewijding, gebrek aan logica en vermogen om zich heelemaal weg te geven, nu eens in hetzelfde hokje zaten... Als je eens groote kans hadt, tegelijk met het eene het andere kwijt te raken... Ik wil niet generaliseeren. Ik oordeel naar één speciaal geval. Maar een vrouw, die op geestelijk gebied wezenlijk iets beteekenen wil, moet haar krachten spannen, dikwijls boven het normale. Ze is nu eenmaal in alles zwakker dan de man; zoowel het geestelijke als het instinctieve spreekt minder sterk bij haar, en als ze haar geestelijkheid óverbelast, zal haar natuurlijkheid heelemaal verschrompelen. Ik geloof niet, dat een man de waarde der intellectueele genietingen licht zóó overschatten zal, dat zijn menschelijkheid er door in het gedrang raakt. Maar bij een

vrouw slaat alles eerder uit zijn voegen. Ik heb dikwijls gehoord, dat ze bang waren een vrouw rechter te laten zijn, omdat ze zich te veel zou laten leiden door haar impulzen. Waarom is men niet veeleer bang, dat ze die impulzen zal verliezen? Die zijn haar aangeboren wijsheid, het beste, wat ze heeft; en de waarde daarvan is door geen aangeleerde ontwikkeling ooit meer te vervangen...'

Hij schoof zijn hoed van zijn warme voorhoofd, en Marietje, met een verlegen gebaar, strekte haar hand uit naar het theeblad, om in de afleiding van het rinkelen met lepeltjes en kopjes haar verwarring te verbergen; het leek den heelen middag wel, of haar wereld op den kop gedraaid moest worden; alles ging net andersom dan ze altijd had gedacht, en deugden en fouten speelden stuivertje wisselen voor haar verbijsterde aandacht.

'Luister nu nog even,' zei hij kort, nog eens haar hand aanrakend met zijn sterke vingers. 'Ik wou zoo graag, dat je 't een beetje begreep, al ligt het mijlen buiten jouw gevoelssfeer. Ik ben niet sentimenteel, maar ik sta nogal alleen op de wereld, en ik wou je vriendschap niet verliezen, Marietje.'

‘Nee,’ zei ze, stilletjes bang en ontroerd, ‘nee, Iwan.’ En het uitspreken van zijn naam deed haar zóó sterk blozen, dat ze de eerste woorden, die hij zei, niet eens verstond.

‘Ik heb het land aan die scheiding in de liefde van “hooger” en “lager”, waarmee jullie meisjes wordt opgevoed. Een liefde is alleen goed, als alles op zijn plaats aanwezig is, compleet voor elk onderdeel van den completen mensch. Het was m'n overtuiging in m'n jeugd, en daarom liet ik me nooit in met scharrelpartijtjes. En toen ik trouwde, dacht ik nog in m'n onnoozelheid, dat, omdat de bovenbouw, de geestelijke samenstemming tusschen ons er was, het andere zich wel vanzelf zou vinden. Ik dacht dat ieder mensch daarin gaaf was. Maar nu ik door zoo'n hel ben gejaagd, zou ik eigenlijk willen zeggen, dat wat men dan een “gevallen” meisje noemt meer eerbied voor het leven heeft getoond, dan een vrouw, die zich aan haar intellect ten offer brengt... Ik zou over de heele wereld willen uitroepen, dat het moederschap qua talis de vrouw verheft boven haar steriele zusters, en dat iedere vrouw, die een kind ter wereld brengt, al weet niemand, zij zelf ook niet, wie de vader is...’

Ze wóu niet laf of preutsch of kinderachtig lijken; had hij daareven niet zoo aandoenlijk een beroep op haar begrijpen gedaan? Ze was ècht niet bang; - ze wou niet terugtrekken. En 't was veel beter objectief op deze quaesties in te gaan, dan opeens te gaan schreien... Dan zou hij zich bedenken, dat zij óók maar zoo'n vrouw-zonder-waarde was, die maar voortvegeteerde, en nooit tegen het leven had dùrven optornen... Dan zou hij er opeens aan denken, dat zij ook nooit een kind had gehad, en ze zou zich niet weten te bergen van schaamte, omdat ze zich in dezen gedachtenkring zoo angstig beklemd voelde, en niet wist, waar ze met haar lichaam blijven moest.

Ze sperde haar oogen gewild-rustig open, en zei met kleurlooze stem: ‘Maar als je zulke theorieën wezenlijk ingang zou doen vinden, dan zou er alle kans zijn, dat het aantal onwettige geboorten onrustbarend toenam. Vooral onder de arbeidersklasse is 't alleen de angst voor schandaal, de angst voor de publieke opinie, die veel meisjes van een bandeloos leven terughoudt.’

‘Ik vermoed, dat jij het “een bandeloos leven” noemt, wanneer twee jonge menschen op de rechten van het huwelijk anticipeeren. Maar

weet je wel, dat er heele streken in ons land zijn, waar eenvoudig niét wordt getrouwd, voordat Hansje in de kelder is? Me dunkt, een volkomen gezonde opvatting. Waarom moet een vrouw zich afsloven met vervelende werkjes, als kopjes wasschen, en moet een man werken voor een gróóter huis dan hij noodig heeft, zoolang er niet een wezentje is, dat hen-samen noodig heeft, en dat hen-samen één ziet?'

'Je doet, alsof 't een straf is, altijd samen te moeten zijn,' verwierp ze bijna fluisterend, buiten adem over haar eigen durf; 'alsof dat niet 't eenige is, dat je verlangt, als je van elkaar houdt.'

'De eerste weken misschien,' gaf hij toe; 'maar in iederen man is genoeg van de nomade, om altijd weer verder en altijd weg te willen. Die hang geeft hij alleen op, als hij een reden ziet. En die geeft het kind.'

'Alleen het kind? Niet de vrouw, die hem noodig heeft?'

'Die heeft er toch ook meer aan, als hij frisch en verlangend bij haar komt, dan wanneer hij zoo huisbakken... zeg nu zelf. Een landschap, dat je voor den eersten keer ziet, boeit je aandacht. Je kunt er niet genoeg naar kijken. De

tweede, de derde keer ook nog; misschien wel honderd keeren. Maar als je het dag aan dag, ochtend, middag en avond voor oogen hebt, dan komt er toch een dag, onherroepelijk, dat je onmiddellijk je krant neemt, en niet meer kijkt, omdat 't je niets meer te zeggen heeft.'

'Hij kent de liefde niet,' dacht ze bezeerd. ''t Is voor hem alleen 't nieuwtje en de verandering.' En haar deernis omvatte voor 't eerst Bertha en zichzelf te zamen.

'Ik geloof toch, dat die opvattingen de algemeene verwildering in de hand zullen werken, en de gemeenschap op moreele schade zullen komen te staan,' zei ze toen alleen eentonig; zooals alle vrouwen ontoegankelijk voor herzieningen op het gebied der moraal, omdat elke herziening het bloed van martelaressen eischt.

'Als je dan maar begrijpt,' viel hij bijna dreigend uit, 'dat één kindermoord, uit angst voor de publieke opinie bedreven, de gemeenschap méér moreele schade doet, dan honderdduizend onwettige geboorten, door haar tolerantie geprovoceerd. Als je maar begrijpt...'

Maar opeens hield hij in, en glimlachte: de situatie was wezenlijk te absurd: daar zat hij, de rein-leven-knaap van z'n jonge jaren, de

rigoureuze idealist, de Unmoral te prediken tegen het schichtige nonnetje, dat met oogen, die zelfs niet durfden te knipperen, ostentatief-vreezeloos naar hem op zat te staren, maar dat straks, in haar veilige huis, zeker met een griezel aan de gesprekken van dien vreemden middag terugdenken zou. Als hij haar vertrouwen wilde winnen, moest hij waarachtig niet zóó beginnen... Maar zag hij nog wel zuiver in de dingen, geknauwd en uit elkaar getrokken door zijn worsteling, die geen plekje in hem gaaf had gelaten? Sloeg hij niet, beu van zijn eigen theorieën, nu in 't andere uiterste over?

'Ik meen 't niet zoo kwaad,' zei hij zachtmoedig, en voor de derde maal streelde hij haar lusteloos-neerliggende hand, de eenige liefkoozing, die hij haar durfde geven. 'Schenk maar eens gauw thee;... als ze bitter is geworden, is 't mijn schuld... Ik praat en betoog als een melkmuil... Ik heb je toch niet verschrikt, meisje? Ik bèn niet zoo'n windvaan, die naar alle kanten draait, en er zijn wel gezichtjes, die ik heel veel uren van heel veel dagen zou kunnen zien, zonder weg te willen...'

Zijn zachtheid bracht de tranen naar haar oogen, die haar angst zoo ijverig had weten weg

te slikken; niet ziende bewoog ze haar handen onzeker over het theegerei; ze voelde zijn blik met een nieuwe teederheid over haar gezicht, maar ze kon niet blij zijn. Het leven leek toch te forsch en te veel-eischend voor haar stille hart en haar broze armen; het was haar nog nooit zóó dicht genaderd; zoo, dat 't was, of ze maar te nemen had... Maar ze durfde haar handen niet uit te strekken, en ze voelde zich zoo moe, dat ze maar liefst haar hoofd op den tafelrand had gelegd, en zoo onbeweeglijk, overwonnen, was blijven liggen.

'Eerst, bijna, geëngageerd, en toen, bijna, getrouwd met een gescheiden man,' dacht ze met een vagen glimlach. 'Altijd bijna, maar nooit iets echt en heelemaal,' vulde ze toen triest aan.

En toen ze zijn thee had toebereid - toegevend aan een intuitieve behoefte hem naar zijn verleden terug te dringen, opdat de nieuwe droom van zijn hart nog ver zou blijven, en daardoor voor haar een lieve mogelijkheid zou kunnen schijnen, - begon ze voor de zooveelste maal opnieuw: 'Ik geloof toch wezenlijk, dat je Bertha miskent, als je het voorstelt, alsof ze geen hart had.'

Een cynische historie.

DIT is de historie van de vrouw, die een hartstocht had voor de ongelukkige liefde. Een ongelukkige liefde voor het leven, - het lijkt een tamelijk bescheiden wensch, en ik weet er genoeg, die deze gave van den hemel gaarne zouden willen afstaan, zonder te wachten, tot de ander er 'dank je' voor zei... Maar er zijn nu eenmaal menschen, die nooit veine hebben, zelfs niet met hun meest sobere begeerten; en het lot schijnt er bovendien een ongepast plezier in te scheppen ons altijd iets anders te geven, dan we verlangen. Zoo werd deze vrouw achtervolgd, beproefd, door het geluk; - waar de meesten onzer geen last van plegen te hebben.

En alles begon toch zoo gunstig voor haar aanleg. Ze had haar hart op een idealistisch dichter gesteld. Nu, wie dat doet, kan er vrijwel gerust op gaan, dat hij nooit met succes, rijkdom en gezonde werkelijkheid in aanraking zal komen. Met dichters zit men veilig op de wolken van onvervulbare droomen, met muziek

van weemoed en vaag verlangen in de lucht, in de kleederen van ontbering en gemis.

Het leek dan ook een liefde-zonder-eenig-uitzicht te zijn. Haar verlangens vlogen zich aan bloed tegen het rasterwerk van het wel-geordende, gematigde leven; ze zat nachten lang met geklemde handen in de duisternis te staren; ze kon schreien, dat haar bed schudde; het was een waanzin van verrukkelijke radeloosheid, waaraan nooit een eind hoefde te komen. Elken ochtend ontwaakte ze met denzelfden onbeduimelden droom; elken dag raakte ze aan zijn verre aanwezigheid door de kracht van haar gedachten; ze ging over de wereld, stralend en lichtend van volmaakte rampzaligheid, en ieder, die haar naderde, voelde, dat ze een wonderlijken schat droeg.

En wat ze zich niet allemaal voorspiegelen kon aan onbereikbaar geluk! Hoe heerlijk zij zich tot in de kleinste détails een leven kon afschilderen, dat nooit door een gebrekkige werkelijkheid hoefde te worden ontluisterd. Ze hief zich zelf van extase tot extase; ze plofte zich zelf in putten van vertwijfeling, en vischte zich zelf weer op; ze was nooit ongelukkiger dan ze zelf begeerde; ze hoefde zich nooit langer door een

zoete droomvervoering te laten begoochelen, dan haar zelf aangenaam was. Haar phantasie had kracht en kleur genoeg, om haar tot aan haar dood boeiende verdichtsels te vertellen; haar hart was meer fanatiek trouw, dan het hart van welke 'gelukkige' vrouw ook; voor háár bestond maar één man; maar één liefde, (die nooit bloeien, en daarom nooit dorren zou;) en ze zou er gespannen mee hebben kunnen doorleven, zalig-ellendig tot haar laatste oogenblik.

Maar toen werd hij aangegrepen door een afschuwelijke moreele overtuiging. Hij ontdekte, dat droomen en dichten weliswaar aangename en beminnelijke bezigheden waren, maar dat het leven toch iets aan tastbaar heil en tastbare pijn te bieden heeft, waar dat andere maar zoetige roze fondant bij lijkt. Hij verbeeldde zich, met potsierlijke hoogmoedigheid, dat hij verantwoordelijk was voor het jonge vrouwenleven naast hem, dat voor hem en door hem al zijn gevoelskracht in ééne richting had gestuwd. Misschien beangstigden hem ook de donkere overvloed en de bedwelmende geuren, die er uit opstegen, en wilde hij er daarom een open zonnig tuintje van maken; waarschijnlijk meende hij ook, dat hij intenser van de voor hem

opgestapelde schatten zou kunnen genieten, als hij er zijn hoofd in te rusten kon leggen.

Hij verbrandde zijn dichtsels niet romantisch in het open haardje; maar hij toonde onmiddellijk, dat het hem ernst was met zijn nieuwe, practische levenshouding, door ze zuinig uit te zoeken, ze te laten typen, en er een keurige uitgave van te laten maken op oud-Hollandsch papier en met smaakvolle vignetten versierd.

Hij kamde zijn zwarte dichterlokken in een nette, gladde scheiding; maar in zijn maatschappelijke betrekking bleef hij altijd ‘de man van smaak’, die graag de kunst protegeerde, en den kunstenaar zijn naïeve stommiteit vergaf. Alleen glimlachte hij superieur, als er over wereldhervormende revoluties werd gesproken; - en bleef ernstig onder de beursnoteeringen.

Ach, maar dat alles was nog het ergste niet. Ze zou hem wel liefgehad hebben met zijn gladden schedel en zijn grijze handschoenen; ze zou hem lief gehouden hebben, al was hij bankdirecteur of lid van den Raad van State geworden, - als hij maar niet een villa had laten zetten, en daar haar had willen laten tronen, met een ring aan haar hand, en bloemen om haar heen, met een groote portie geluk voor

iederen dag; als hij haar maar niet tot een ‘mevrouw’ had willen maken, ‘die alles had, wat haar hart begeeren kon,’ en daarom niets meer verwachten mocht. Geen emplooi meer voor haar phantasie; niets meer van den wilden, onbegrensden droom! Nooit meer het recht te hebben ongelukkig te zijn, het eigen hart uit te diepen in rampzaligheid; maar zoo maar vlot en voldaan verder te leven, omdat alles nu in haar handen lag!

Even stond ze verbijsterd. We zijn allen zoo sterk bevangen in het vooroordeel, dat het ons om ‘geluk’ te doen is, om ‘vervulling’, ‘bevrediging’ van verlangen, dat ook zij nu als 't ware van zichzelf verwachtte, dat ze zich in zijn armen zou werpen, en berustend haar lieve onvoldaanheden los laten zou.

Maar, opeens, bezon ze zich op het andere. En als een vrouw, die op het punt was, een monsterachtige trouwbreuk te begaan, nam ze snel haar kleed bijeen, en vluchtte voor het heil, dat haar bedreigde.

Het duurde lang vóór haar hart zich van deze ontzetting hersteld had; ze voelde zich eenzaam, want ze had niemand om zich naar toe te den-

ken; maar ze huiverde sidderend terug, als een sterk mensch haar naderde, die een vaste toekomst voor haar wilde bouwen, met de realiteit van een huis en dienstpersoneel, en een bloeienden bloementuin en bloeiende kinderen, alles forsch en gezond en licht; maar met droomen-in-een-gouden-kooi. Ze zag, dat iedereen zich een dergelijk leven inrichtte of tenminste begeerde in te richten; dan voelde het, alsof zij een zintuig miste, omdat zij het niet verlangen kon; en ze hield zich voor, dat haar hart te zwak was, om een werkelijkheid te kunnen dragen. Maar dan ineens zwol het weer zoo sterk in haar, dat het haar eer toescheen, dat geen werkelijkheid sterk genoeg was, om den heftig-stuwenden stroom van haar gevoel te kunnen bedden, en toen ze haar tweede ongelukkige liefde vond, meende ze opnieuw, in trotsche zekerheid: *zij* beleefde, in haar ontberen, er meer aan, dan de meeste vrouwen, die, in den kring van man en kroost, alles hebben meegemaakt, wat er menschelijk te ondervinden valt.

Hij was getrouwd; hij had vijf kinderen. De kinderen waren lastig en egoïst; de vrouw vriendelijk, maar in zichzelf verdiept. Ze begreep onmiddellijk, dat hij aan dit gezin alles wat maar

weggeefbaar was van zijn hart en van zijn geest had ten koste gelegd, om al de tekorten der anderen bij te betalen; - anders zou de onharmonische samenvoeging wel eerder gesprongen zijn, of zouden, zelf verveeld, door de automatisch terugkeerende conflicten, de delinquenten noodgedwongen hun fouten wel hebben herzien. Ze zag, dat het wrakke geheel op hem dreef, als op een kurk; en ze had hem lief, omdat hij warmhartig en zelfvergeten, omdat hij eenzaam en miskend, en omdat hij voor haar voor altijd onbereikbaar was.

Toen hij bovendien nog een keer in haar gezelschap eenige immoreele theorieën over de noodzakelijkheid van 'opzegbaar' huwelijk, en den voorrang van staatsopvoeding boven opvoeding in het gezin had ten beste gegeven, was ze er zeker van, dat ze op zijn gebondenheid bouwen kon als op haar eigen phantasie. Want alleen de allermoreelste menschen kunnen zich de weelde veroorloven de Unmoral te prediken; de zwakken zijn er bang voor, en leuteren liever wat zoete praatjes; de sterk-slechten doen het kwaad, en prediken de deugd, omdat ze weten, dat die toch beter is; maar slechts de harten zonder rimpel begrijpen niet, waarom al die be-

nepen wetten en voorschriften op de wereld bestaan; ‘als 't aan mij stond,’ zeggen ze... Maar bij de eerste nadering van een verleiding kijken ze schichtig den anderen kant uit en zeggen: ‘zoo had ik het niet bedoeld.’

Weest op uw hoede voor menschen met nobele principes! Die weten te goed, hoe leeg en verward het er aan den anderen kant uitziet! Maar laat u veilig neer naast den man, die u bij de eerste ontmoeting al toevertrouwt, dat een ‘mannelijke man’ in iedere vrouw een mogelijke verovering ziet. Pralende kinderen, die niet weten, waarover ze spreken...

Zoodra het tusschen hem en haar tot een sterk gevoel was gegroeid, bekende hij met ontzetting, dat hij zijn gezin nooit in den steek zou kunnen laten; en zij verzekerde edelmoedig, dat ze zijn vrouw en kinderen niets ontnemen wilde van wat ze bezaten; dat hij hun juist méér te geven zou hebben, omdat hij door haar liefde een rijker mensch geworden was, en ze beriep zich, zooals in deze omstandigheden gebruikelijk is, op Shelley, ‘that to divide is not to take away.’

Maar zijn vrouw, die in het huwelijk geleerd had, minder met de imponderabilia van het ge-

voel en meer met concrete feiten rekening te houden, vroeg op den man af, ‘hoe ver die “understanding” tusschen hen dan ging.’ Waarop *zij,* gewond door zooveel bekrompenheid, met een air, alsof een vorstin in een benauwd, krakeelend slopje werd getrokken, verzekerde, dat ze van alle rechten, die haar liefde haar gaf, afzag, en alleen in gedachten zich geheel aan hem toewijden zou.

Maar toen de zaken zoo juist tot aller genoegen geregeld schenen, (de vrouw had den man, de man had zijn plicht, met de genoegens, die daar nu eenmaal annex aan waren, en zij had haar droom-van edelmoedigheid), begon het aan zijn gevoelige hart te knagen, dat zij zoo nobel en zoo verlaten was. Als hij haar zag, met haar teederen, geresigneerden glimlach, had hij het gevoel van een beul, die een weerloos slachtoffer, aan zijn gemakzucht, aan zijn behoudendheid ten offer brengt. Het is voor een edel man gemakkelijker zijn wenschen te offeren, als *in* het huwelijk hem stomme verveling en er *buiten* hem verleidelijke vervoering wacht, dan wanneer de buitengeslotene het geheimzinnige van het onbekende met die lijdzame opofferingsgezindheid vereenigt, die van oudsher het privi-

legie heette van de wettelijke echtgenoote, die te kort werd gedaan.

Zoo kwam hij vaker bij haar, dan hij waarschijnlijk gedaan zou hebben, wanneer de dingen geloopen waren, zooals ze in een minder-gecompliceerde samenleving en met minder conscientieus-levende menschen plegen te verloopen; - en de duivel grijnsde in zijn hoekje. Want hij dacht: ‘ja, eerzame huispapa, jou heb ik óók in m'n macht. De een komt er langs den weg der zinnenvervoering, en dat is de koninklijke weg. De ander zoekt het zijpadje van het medelijden. Maar komen doen ze er allemaal, als ze niet onmiddellijk wegloopen.’

Hij kuste voorzichtig haar handen, en streelde haar strenge haar; hij trok haar moeë hoofd aan zijn schouder, en legde zijn handen over haar oogen. Hij aanbad haar om haar onbereikbaarheid, om haar bedwongen gloed, om haar altijd zichzelf wegcijferen, en haar altijd wijzen op zijn gezin, zijn gehechtheid-aan-zijn-vrouw en aan zijn kinderen...

Tot hij een middag uitbarstte, dat dat heele gezin hem gestolen kon worden; dat hij er zich beklemd voelde, als in een kooi; dat hij er altijd neergedrukt werd en altijd als een minder

mensch moest leven dan hij kon zijn, en dat hij nu eindelijk, eindelijk zichzelf wilde wezen, en met haar de hoogvlakte op.

Ze bemerkte met ontzetting, dat, als het schoone spel juist een hoogtepunt van gevoels-exaltatie had bereikt, een gezond mensch blijkbaar behoefte had er een einde aan te maken, door het in een doodende werkelijkheid om te zetten; - en in edelmoedige verontwaardiging verweet ze hem zijn plichtvergeten egoïsme, zijn kortzichtigheid en zijn ontrouw aan zijn eigen overtuigingen.

Maar toen hij haar als bezeten kuste, en hijgend verzekerde, dat hij alle plicht en alle principes aan zijn laars lapte, - snelde zij naar zijn vrouw, om haar de nieuwe levensinzichten van haar echtgenoot op te biechten, en haar te smeeken hem, tegen zijn eigen verlangen, tegen haar eigen verlangen in, te redden van deze nieuwe liefde, die zijn ondergang als met-zichzelf-in-vrede-levend mensch beteekenen zou.

De vrouw echter, ontwapend door zooveel zelfverloochening (en omdat 't ook heelemaal niet prettig is in 't feitelijke altijd je zin te krijgen als een bedorven kind, maar dan ook van alle hoogere aspiraties te blijven buitenge-

sloten) opperde de mogelijkheid, dat het toch maar beter zou zijn, als hij met háár meeging, en zijn gezin alleen liet betijën. Waarop *zij* weer klemmend betoogde, hoeveel hij van hun allen hield, en hoe ze hem veel te goed kende, om te kunnen hopen, dat hij zonder hen nog ooit gelukkig zou zijn.

Zoo was het conflict in een nieuw stadium geraakt: dat van driezijdige edelmoedigheid, waarin ieder altijd deed, wat hij meende, dat een ander begeerde, en nooit, wat hij zèlf wilde, wat toch ten slotte de eenig zekere richtsnoer van onze daden blijkt te zijn. Zelfs de vrouw, tot nu toe het eenige vaste punt, was door de ziekte der zelfoffering aangetast, en de verhouding zwikte en draaide naar alle kanten.

Ze spraken nu allen veel en openhartig met elkaar; er was maar een allerlaatste restje, één honderdduizendste greintje waarheid, dat ze elkaar niet konden zeggen, om de ander geen pijn te doen;... en juist op dat honderdduizendste kwam het aan, om de verhoudingen zuiver te stellen. Zoo werd alles altijd verwarder en verwikkelder; ze meenden altijd nieuwe mogelijkheden en nieuwe uitwegen te ontdekken, die altijd in nieuw kreupelbosch voerden; ze had-

den, na één dag, weer duizend nieuwe gezichtspunten; ze stelden hun intellect in dienst van hun blinden levenswil, en beargumenteerden iedere gemoedsbeweging, tot er geen plekje gaaf meer was aan hun heele hart.

Het is verbazingwekkend, hoeveel kanten de betrokkenen aan een quaestie weten te ontdekken, die voor een nuchter buitenstaander maar vier mogelijkheden biedt: de een, de ander, beide of geen van tweeën. Ten slotte kwam het zoover, dat hij in arren moede den ouderwetschen man benijdde, die zijn echtgenoote 'fideel' bedroog, en een andere vrouw 'fideel' verleidde. Die liep tenminste niet met een mom van quasi-eerlijkheid rond, die hij met duizend kleine gedachten verried. Die speelde niet voor 'hoogeren mensch', terwijl de honden elkaar in zijn droomen verdrongen...

Hij ging op reis; de vrouw ging op reis; *zij* ging op reis; ieder kwam met nieuwe inzichten terug, en begon opnieuw te redeneeren. Zooals Troelstra, in zijn studeerkamer, een revolutie voorbereidde, zoo bepleitten zij in koelen bloede de rechten van de 'spontane' liefde. De kinderen, voor wie voor het eerst van hun leven *niet* alle moeilijkheden door een zorgzaam vader uit

den weg werden geruimd, bij wie voor 't eerst niet elke kibbelarij met liefderijke wijsheid werd beslecht, toonden zich vriendelijker en hartelijker onder elkaar, en stonden sterker in het leven van alledag, dan toen het gezin zich nog op hen concentreerde. Zoo waren zij de eenige, die winst puurden uit de onwijsheid der ouderen, die meenden voor hen even onmisbaar te zijn als eten en drinken en rustige slaap.

Maar *zij,* ofschoon het logisch-in-elkaar-passen en verdedigen van de meest absurde situaties voor haar een geestelijke sport was geworden, waaraan ze zich niet opeens onttrekken kon, streed door met een moe hart, en alleen nog intellectueele belangstelling. Want haar liefde had een onherstelbaren knak gekregen, omdat... hij gezegd had, alles om haar te willen verlaten, en ze tegelijk had gevoeld, dat zij dat niet dragen kon. Wat is de troost van een ongelukkige liefde, als we niet voor ons zelf de overtuiging hebben, dat we haar gaarne tot een gelukkige zouden maken! Welke vreugde kunnen we aan onze eigen edelmoedigheid beleven, als we niet gelóóven, dat ze ons bovenmenschelijke krachtsinspanning kost!

Zelfs de meest cynische mensch heeft de stille

hoop, dat hij in een onbekend hoekje van zijn hart, misschien nog een gaaf, vertrouwend kind zal zijn gebleven, dat uit eerlijke overtuiging geeft en offert, zonder bijbedoelingen.

Maar toen ze eenmaal weer snijdend-duidelijk had gezien, dat ook deze edelmoedigheid aan impotentie om gezond-egoïst te *nemen* te wijten was, was haar eenige gedachte, om door een waardigen terugtocht den smaad van haar innerlijke nederlaag te bedekken; en toen een van zijn kinderen ziek werd en stierf, schreef ze hun-samen, dat ze in dit gezamenlijke verdriet geheel, en meer dan ooit voor elkaar moesten leven, waarom zij, die toch eigenlijk altijd een buitenstaanster gebleven was, zich voorgoed en eerbiedig terugtrok.

En zoo'n onverbeterlijk comediant is een mensch tegenover zijn eigen hart, zoo smeekend-verlangend naar het ‘nobele gebaar’, - dat ze zelf weer (tenminste gedeeltelijk) in haar ‘beau rôle’ geloofde, zoodat ze tegelijk schreide, omdat ze deze ziel, die haar zoo goed begreep, had afgestaan; en tegelijk opgelucht dacht: ‘daar ben ik nog net met eere afgekomen.’

Ze leefde nu als een non, die van de wereld is

afgestorven, en keek het rusteloos spel der menschen met moeë, alles-doorziende oogen aan. Maar het leven is làng voor hen, die zich niet aan de dagelijks-terugkeerende knussigheidjes vergapen, en haar dwars-ingestelde vitaliteit kon toch op den duur niet zonder eenige occupatie blijven. Op een reis naar Egypte ontmoette ze een man, dien de dood het gelaat als het ware al had geteekend, en die begeerde zijn laatste maanden onder de zengende zon te laten verschroeien. Ze had hem lief op het eerste gezicht, om het pathetische van zijn wegkwijnende jeugd, om het onafwendbare noodlot, dat over hem hing, en omdat hij alle hoop op geluk scheen te hebben opgegeven. Ze liet haar stem voor hem zingen, ze gaf hem haar stralende oogen, als een onverwacht geschenk; en hij staarde naar haar gezondheid, die zich tot zijn verworpen ziekheid neigde, als naar een wonder, dat uit den hemel kwam.

Hij had wel zeven kwalen, waarvan zeven specialiteiten verzekerden, dat ieder op zichzelf genoeg was, om een normaal mensch binnen zes weken ten grave te doen dalen; maar het was, alsof de eene ziekte de ander de prioriteit niet gunde om hem den genadeslag te geven; zoo

hielden ze elkaar in zekeren zin in evenwicht, en leefde hij, als een ‘medisch mirakel’, met een volkomen gedesorganiseerd binnenwerk, niet veel minder dan de meesten van ons, die toch altijd wel ‘één zwak punt’ hebben.

Zij echter bloeide in deze nieuwe liefde op, zooals ze nog nooit had gebloeid. Wie weet niet, dat de dood sterker is, dan al onze krachten; en wie zou niet graag strijden tot het uiterste, als hij zeker is een eervolle nederlaag te zullen lijden, in casu nu eindelijk, eindelijk een ongerepten droom te zullen winnen, die door zijn sterven boven de mogelijkheid van eenige desillusie zou worden uitgeheven?

Alweer: ze *zag* dit einddoel van haar bedoelingen natuurlijk niet; (wie zou den moed houden nog ooit een vinger uit te steken, als hij de diepst- innerlijke drijfveeren van zijn handelingen kende?) ze voelde alleen, dat ze dezen arme in den korten tijd, dien hij nog te leven had, zooveel liefs aandoen wilde, als ze maar met mogelijkheid kon, en ze stond zelf versteld over de schatten aan warmte en zachtheid, die haar hart zoolang verborgen had gehouden. Ze zorgde niet alleen voor hem met haar hoofd en met haar handen, maar met haar heele lichaam: als

hij het benauwd had, legde zij haar rug dwars voor zijn borst, zoodat hij tegen haar leunen kon, en hij ten slotte soms met zijn hoofd op haar zij insliep. Als zijn handen trilden, sloot zij ze in de hare, tot de spanning los liet, en hij ze slap neerleggen kon. Maar als hij hoofdpijn had, nam ze zijn hoofd op haar schoot, trok haar knieën op en boog zich over hem heen, zoodat ze aan alle kanten òm hem was, en dan spande ze haar wil zóó sterk, dat ze het van hem afnam.

Dat spelletje, dat ze 'ik geef je van mijn levenskracht' noemde, beviel hem weldra zóó goed, dat ze het elken dag herhaalden, en hij er elken dag pijnloozer en meer voldaan uit opdook. Ik geloof trouwens, dat het een groote vergissing is te meenen, dat er maar *enkele* menschen zijn, die de geheimzinnige gave bezitten, om een medemensch van ziekte te genezen. Wanneer wij maar niet, wanneer een ander ons een boeiend relaas doet van zijn lichamelijke nooden, achter ons meewarig gezicht allerlei gedachten verborgen, die mijlen ver van die kwalen verwijderd zijn, dan zou ieder van ons, in een periode van kracht, een ander, die juist een inzinking beleeft, daar even goed uit kunnen opheffen, als welke professional gezondheids-

bidder ook. 't Is maar, omdat een anders moeilijkheden en vooral zijn lichamelijke defecten, ons eigenlijk de koude kleeren niet raken, omdat we nooit uit ons eigen zelf weten uit te komen; - dat we een vriend, voor wie we ‘door het vuur zouden gaan’, niet eens van een stekenden likdoorn kunnen cureeren.

Zij kòn al haar gedachten op hem richten, tot het was, alsof háár adem zijn borst bewoog en haar leven in het zijne overstroomde; - en zoo kwam er een ochtend, dat de dokter verbaasd van het eene lichaamsdeel van zijn patient naar het andere tastte, luisterde, keek, weifelde en opnieuw begon, maar ten slotte uitbarstte, dat hier een wonder was gebeurd; dat alle gevaar voorbij scheen, en de jonge man als een gewoon mensch verder kon leven.

Maar toen hij daarop vormelijk aan de toegewijde verpleegster zijn compliment maakte, sneed er een zoo bitter-vertwijfelde lach over haar gezicht, dat hij midden in zijn zin afbrak.

Zij voelde het: voor de derde maal in haar leven stond ze aan den afgrond van wanhoop. Hoe blij, hoe overgegeven had ze al deze maanden geleefd, gelukkig door haar vermogen om

bij te staan, stralend om de zekerheid, dat deze droom haar nooit zou worden ontrukt.

Ze had hem liefgehad als den ten doode gewijde; ze had hem in den aureool der onafwendbare scheiding gezien; wat bleef er van hem over, als deze glans hem ontviel? Wat werd hij anders dan een man, dien ze niet kende, die waarschijnlijk honderd karaktertrekken zou hebben, die haar antipathiek waren, en met wien ze niets, maar ook niets gemeen had? Zou ze met hem door de straten moeten loopen, zou hij als een gewoon mensch met haar aan tafel zitten? Zou hij een hoed dragen en een boord, en een portemonnaie uit zijn zak halen om te betalen?

Drie dagen bleef ze nog bij hem, worstelend met haar onwil en haar vervreemding; ze had nog nooit zooveel van haar leven aan een liefde verspild; ze had nog nooit zoo sterk op haar hart vertrouwd; ze was bang voor de eenzaamheid, die volgen zou, als ze ook dit weer losliet, en zelfs geen herinnering zijn waarde zou behouden.

Maar toen hij den avond van den derden dag - een gewone man in smoking, met een teer, maar stralend uiterlijk, - met haar over het

terras heen en weer had geloopen, en voor 't eerst, ingehouden-gelukkig, over hun toekomst had gepraat, voelde zij zich zoo rampzalig-vereenzaamd, zoo hopeloos verlaten in zijn streelenden arm, dat ze dien nacht nog in alle stilte was verdwenen, zich bekennend, dat haar gevoel minder dan niets was geweest.

En juist dien nacht, op het bericht van haar vlucht, stierf hij.

Van al de wederwaardigheden en rampspoeden, waardoor de menschen, die hun heil in de liefde zoeken, getroffen worden, lijkt haar déveine me wel onder de meest tragische en de meest ridicule.

Het laatste hoorde ik over haar, dat ze haar hart aan een oud-Roomschen pastoor had verankerd.

Ik vermoed, dat de opheffing van het verplichte coelibaat nog nooit zóó goede kansen heeft gehad.

Uit opstandige jeugd

HET was, toen we net van onze vacantiereis terugkwamen, midden in den roes van een ontredderd huishouden. De kinderen, uit hun doen door de verandering van omgeving, eischten meer van mijn aandacht dan gewoonlijk; ik had een vijftal buitenstudies meegebracht, die ik zoo gauw mogelijk wilde uitwerken, voor de naderende herfsttentoonstelling, en ondertusschen moest ik telkens confereeren met de huisnaaister, hoe onze zeer in verval geraakte garde-robe te herstellen, en met het keukenmeisje over de inmaak, en het meest geschikte oogenblik om morellen en slaboonen op te koopen. Toen, midden in die drukke, volle en rijke realiteit, trof mij opeens het nuchtere courantenberichtje, onder stadsnieuws: 'Uit Parijs meldt men ons, dat onze vroegere stadgenoot, Frans van der Wilgen, den 9en Augustus aldaar is overleden. Hij heeft zich indertijd voor onze gemeente verdienstelijk gemaakt bij de oprichting van Kinderspeeltuinen, waarvan hij zich een krachtig voorstander be-

toonde. De laatste jaren van zijn leven bracht hij in het buitenland door. De overledene mocht slechts den leeftijd van 34 jaar bereiken.'

Ik zat geslagen: het was mijn jeugd; het was mijn tijd van strijd en hoop, heel onze roerige en verwarde academietijd, die plotseling voor me opleefde. Ik telegrafeerde aan Jaap Verhagen, om tenminste met één mensch over onze gemeenschappelijke herinneringen te kunnen praten; hij seinde terug, dat hij naar Parijs moest om Frans' nalatenschap te beredderen. Zoo duurde het drie weken, drie eenzame, onwennige weken, waarin ik al maar tot niets komen kon, omdat er over alle dingen een waas scheen te liggen - voordat Jaap pootig en grof, met z'n versleten fluweelen werkbuis aan, en z'n stevige heitrappers, in ons modieuse serretje zat geplant, bereid op al m'n vragen te antwoorden.

'Je krijgt een Thijs Marisje, en een paar Dysselhof's; - die zijn onderweg', begon hij dadelijk concreet; 'maar ik heb allerlei snuisterijen, die hij je ook nog vermaakt had, maar zelf meegebracht...' en hij grabbelde in z'n zakken, om er een drietal Japansche ivoren, een oude zilveren broche met paarlen bezet en een

ingelegd bijouteriekistje uit op te diepen. En toen ik de kostbaarheden voor me uitstalde en zwijgen bleef, in het kinderlijke besef, niet verdiend te hebben, dat hij in zijn laatste oogenblikken nog zoo nabij aan me had gedacht, vertelde Jaap verder op zijn ouderwets-onhebbelijke manier, diep-onderuitgezakt in een makkelijken fauteuil:

'Ik ben dan zoo iets als zijn boedelberedderaar geweest: er was eigenlijk niemand anders. Z'n zuster zit in het gekkenhuis, en een neef, die de aangewezen persoon leek te zijn, kwam me ook al half simpel voor; hij was tenminste als de dood, om alleen, in een vreemde stad, de spullen van een dooie man te moeten uitzoeken. 't Is eigenlijk een zielige familie, door en door rot. Wist jij, dat z'n vader ook?... dat verklaart wel veel in Frans; en z'n moeder jong gestorven. O, d'r is een hoop ellende. Nou ik zou dan gaan, omdat ik misschien nog 't meeste met hem geweest was, al was 't nou tusschen ons ook nooit zoo bizonder. 't Kwam me eigenlijk erg ongelegen, want ik was in een goeie werkbui, en ik wou net nog iets afmaken voor de vierjaarlijksche; - maar enfin, Parijs is ook wel weer eens een opfrisschinkje voor een kluizenaar;

en de familie betaalde de kaartjes; - maar ik ben er wel dikwijls beroerd geweest, hoor... Had die kerel toch verdomd sublimaat genomen; - als je zoo iets van plan bent, onderzoek je toch eerst, wat het beste werkt; met cyaankali wastie er zóó uit geweest; en nou heeft-ie wel een week liggen doodgaan, met de ellendigste pijnen. Alsof de dood en het leven 'm geen van beide wilden hebben... ja, onhandig was hij altijd, een stommeling en een pechvogel, ondanks alles wat hij financieel op ons voor had... Maar een trouwhartige, beste kerel ook; en als ik, na zoo'n dag snuffelen in z'n hebben en houen, 's avonds om te bekomen een beetje meedeed aan het losse leven, - dan kon 't me ineens zoo overvallen, midden onder 't lawaai en de muziek, hoe 'n ellende hij toch moet hebben doorgemaakt, vóór hij die tabletjes doorslikte.... En niks geen eigen werk achter gelaten;... alles, wat hij gemaakt had, altijd weer weggedaan, omdat het hem toch niet voldeed... Dàt lijkt me nog het ergste: als je je leven lang worstelt om het tot uiting te brengen, en je hebt toch nooit het gevoel, dat je ook maar een glimpse...'

Ja, dàt was Jaap, dacht ik stil voor me heen, ruw op het cynische af, gewoon zoo kaal moge-

lijk over zijn gevoelens te spreken, maar hartstochtelijk als het zijn werk betrof. Geen denker, geen dichter; ouderwetsch in zooverre, dat hij alle philosophische en geestelijke pretenties aan zijn laars lapte, nooit theoretiseerde over synthese of symbool, - maar spontaan smulde van een lekker, zonnig slootkantje of een welige wei met koeien. Op de academie, terwijl wij nog schoolsch aan allerlei kunstig opgebouwde stillevens zwoegden, trok hij er al in stilte op uit om een brok huizen in aanbouw of een romantischen parkvijver neer te penseelen; hij was meer schilder dan kunstenaar, verliefd op kleuren, verliefd op lijnen, op de heele tastbare werkelijkheid; zonder behoefte om te bespiegelen, om in verband te zien; maar met een ontembaren drang tot doen.

En dan daartegenover Frans, even stil en verfijnd als de voorname kunst, die hij me had toebedacht; maar zonder de gewijde rust van den Oosterling: hij, juist altijd ònrustig, zoekend, snuffelend, Frans-kijk-in-de-lucht, zooals de academiejongens hem noemden; die over de nieuwigheden, die zij spontaan ontdekten en met bravoure in practijk brachten, altijd een theorie gelezen had; die, wanneer we naar model werk-

ten, psychologische supposities zat te maken, naar aanleiding van den vorm van de ooren en de breedte van het voorhoofd in plaats van te teekenen; die bij een bepaalde kleur, aan een bepaald soort muziek moest denken, en zóó weinig schilder-van-aanleg was, dat hij den weldadigen handwerkskant van het vak, het genoeglijke mengen en smeeren en peuteren, waardoor je altijd nog wel iets uitvoeren kunt, als de goddelijke inspiratie zich laat wachten, - alleen als last, als een allervervelendste bijkomstigheid beschouwde.

Hij wou 'schilderen zonder te schilderen,' zei hij zelf, de wereld zien en in zich opnemen, de schilderij componeeren in zijn hoofd, maar nièt moeizaam gaan uitwerken, niet de teleurstelling beleven, dat, wat hij gloeiend had ingezogen, nuchter en onhandig neergezet werd. Zelfs de immaterieele materialisatie van een ontroering tot kleur en lijn was hem te werkelijk... Ach, lag in dien vagen onwil tegenover daden al niet de kiem van zijn laatste daad, die alles verder overbodig moest maken...

En dan denk ik aan mezelf; - ach, je kent jezelf tenslotte het minst; - maar zou het ook al aan mij te voorspellen zijn geweest in den

tijd, toen ik in een regencape met verstijfde handen 's wintersochtends in het donker naar het lokaaltreintje stormde; - toen ik om twaalf uur m'n boterhammen in het park op een bankje verorberde en van m'n werk bezeten was, zooals een andere achttienjarige van de gedachte aan de liefde; - zou het toen toch al aan mij te voorspellen zijn geweest, dat ik, langs een omweg, toch de veilige haven van een normaal huwelijk zou binnenzeilen, en daarin rustig zou doorgaan met schilderen, niet zonder talent, niet zonder charme, tamelijk gezocht, bijna populair; maar in mezelf de fatale zekerheid dragend, dat ik nooit iets wezenlijk nieuws te geven zou hebben; dat ik nooit boven m'n kleinen tijd, boven m'n lief milieu en m'n harmonische levenshouding zou weten uit te reiken!

O God, en toen het alles voor me begon, was ik toch zoo eenzaam, en zoo fel en verbeten, met een afkeer van alles, wat naar lieflijkheid of bekoorlijkheid zweemde, en gedragen door de sombere overtuiging, dat ik ‘het’ vinden zou en dat niemand het zou begrijpen.

Met de kracht van die zekerheid had ik me thuis, in ons strakke, sobere domineesgezin, door alle versperringen van vooroordeel en afkeuring

en financieele bezwaren heengeslagen; daaruit putte ik den moed, om elken nieuwen ochtend, half uitgerust, om zes uur gehaast m'n langen dag te beginnen, en tot den avond door te werken boven m'n vermogen. En die verbeten wil was het, die Frans het eerste aantrok; omdat hij nooit had behoeven te ‘willen’, en zoo ook niet vermocht iets door te zetten. Hij kon me 's ochtends met zoo'n verbaasden glimlach aankijken, als ik, na een treinreis, na een tocht van een uur, te voet, door een rommelige ochtendstad, me onmiddellijk op m'n teekening wierp en zelfs niet pauseerde, als hij chocolaadjes op den rand van m'n lessenaar legde; hij, vermoeid, oververfijnd stemmingsmensch, begreep niet onzen primitieven, niet-aflatenden honger naar de groote kunst, onze eerzucht, onze dwang er te komen. Hij hield van de schoonheid als een tot vergevensgezinde wijsheid gekomen Lebemann; wij met al de onredelijkheid, de blindheid, het veel-eischende en alles-gevende van een eerste liefde.

We hadden op de academie allemaal geldgebrek en waren allemaal uit zorgelijke milieus. Er heerschte een ruwe toon tusschen ons en meestal slechts oppervlakkige kameraadschap,

omdat ieder volkomen egocentrisch in eigen plannen en eigen toekomst verdiept was. Over het algemeen bestaat er geen armelijker contact dan onder jonge kunstenaars, omdat elk vecht om zijn plaats in het leven en onder de eeuwigheid en daarvan geen krachten overhoudt, om aan anderen weg te geven.

Maar Frans was anders van het begin af aan; hij vòcht niet voor zichzelf, en werd daarom door onze onbehouwenheid voortdurend onder den voet geloopen; voor hem was de wereld niet als een rijpe vrucht, die hij met een geweldigen hap zou wenschen te verslinden; - hij moet zich tusschen onze onstuimige begeerlijkheid jammerlijk misplaatst hebben gevoeld. Maar hij was niet verwend met omgevingen, waar hij zich wèl thuis voelde en zoo bleef hij bij ons, uit lakschheid, omdat hij zich nooit kon verzetten tegen iets ‘dat nu eenmaal zoo was’; en ook een beetje, omdat hij het prettig vond ons met allerlei kleinigheden te helpen. In zijn moeitelooze, vreugdelooze leven was zijn contact met onze roezige, opstandige, ploeterende bende de emotioneele noot, die hij niet kon ontberen.

Hij had minder talent, en vooral: hij kwam minder vooruit, dan de meesten van ons; als

echte ‘vrijgevochten schooiers’, (want zoo voelden we ons in die jaren), beschouwden we hem daarom met een lichte minachting. Daar konden zijn taartjes-fuiven en zijn mooie dassen geen verandering in brengen; maar voor zijn belezenheid, zijn algemeene ontwikkeling, zijn talenkennis en zijn kunsthistorisch inzicht hadden we juist weer een mateloos respect. We wisten, dat we maar een troep stoere, onbeschaafde, temperamentvolle kinderen waren; de eenige, die cultuur had, was hij.

En nu was het merkwaardige, dat hij juist dat, waarin hij onze meerdere was en waarin we bereid waren hem te bewonderen, zelf als minder dan niets telde. Hij voelde een fanatieke haat tegen beschaving; tegen alles, wat, zooals hij het noemde, ‘den mensch van de zuivere natuur afgevoerd had.’ Hij had een afkeer van geleerdheid, hij scharrelde altijd in boeken over primitieve volken; hij was bijna dronken van verrukking, toen hij het verhaal gelezen had van een Hollander, die, ergens op een onbekend eiland beland, daar het leven der inboorlingen had mogen meeleven, en zelfs zich tenslotte een vrouw veroverd had, die niets dan een zacht en aanhankelijk diertje voor hem was... En hij

voelde niet, dat hij, ondanks zijn sterke ‘literaire’ belangstelling voor dit oer-leven, er toch nooit in thuis zou kunnen raken, omdat hij zich zoo'n indigestie aan de cultuur had gegeten, dat zijn maag voor alle andere spijzen te zwak was geworden; - terwijl wij, die nog vrijwel geheel in ‘zielige natuurlijkheid’ leefden, hevig tegen hem in streden, over de nieuwe, mooie kameraadschap tusschen man en vrouw, en over geestelijke waarden, die ons boven alles gingen, omdat we in werkelijkheid er nog nooit aan hadden geraakt.

Het is wonderlijk er aan terug te denken, hoe we toen redeneerden, allen in onharmonischen groei, allen verward, maar fel in onze oogenblikkelijke overtuiging; de verkeerde woorden gebruikend voor de verkeerdere begrippen, zonder basis van eenig weten, zonder leiding; alleen er van overtuigd, dat het leven pas door ons zijn eigenlijke beteekenis zou krijgen, en dat, vóór ons, nog niemand zoo sterk had gevoeld en zooveel had begrepen... En dan te weten, dat wij allen, allen, menschen zijn gebleken, met meer of minder talent (gewoonlijk met minder), maar zonder één enkele geniale uitzondering; en dat er nu opnieuw een groep jonge menschen rond-

loopt, met gefronsde wenkbrauwen en hemelbestormende gedachten, die ondanks alle tegenspartelingen, ondanks snikkend verzet, toch ook weer tot het inzicht moet worden gebracht, dat bijna ieder mensch maar een heel bescheiden rolletje krijgt te vervullen, dat hij alleen maar even mag figureeren, of op z'n hoogst, een brief binnenbrengen, waarvan hij zelf den inhoud niet kent... En zoo weer een nieuw geslacht, en weer, en weer. O, de vermoeienis dit alleen maar te bedenken.

Frans was er altijd tusschen als een oudere broer, met meer inzicht, meer intellectueel houvast, maar zonder den meesleependen levenslust, die *ons* over de meest troostelooze levenstheorieën heentilde. Als wij onlogisch maar met brandenden ijver hadden gepolemiseerd over de onbestaanbaarheid van een God, over de zinneloosheid van de deugd en de onontkoombaarheid van den menschelijken achteruitgang, dan gingen wij toch even gezond en vroolijk naar huis, en genoten geen streepje minder van een grootschen zonsondergang of een onverwachtsche tractatie bij de boterham. Maar hij, die onze onklare bedoelingen voor ons verduidelijkt had, en die ons telkens bot in het zand verloopend debat leiding

had gegeven, was de eenige, die door onze onrijpe, levensafkeerige theorieën wezenlijk werd geraakt; hij bleef in een vaag en berustend gemijmer het hopelooze van alle daden verder en verder doorschouwen, omdat hij het correctief van een onbewusten, primairen levenshonger ten eenenmale miste.

Eens inviteerde hij ons een avond gezamenlijk bij zich in het groote, statige grachte-huis, waar hij alleen met zijn ongetrouwde zuster woonde. Die omgeving was wel het verbazingwekkendste, waar onze zelfverzekerde levenshouding tegenaan kon botsen. Alle mooie dingen, waarvan wij in onze kale zolderkamers droomden, dat wij ze eens zelf maken zouden, had hij om zich heen verzameld, van anderen: het mysterie van water, met erdoorheen flitsende visschen, Oostersche moskeeën, met eindelooze koepelingen onder diep-blauwe lucht, desolate brokken stadsleven, wonderlijk-nevelige landschappen, en vrouwefiguren, waarvan de oogen, als in tranen, glansden, - dat alles drong zich aan onze ongewende blikken op, terwijl ook de verdere meubileering zoo stemmig mooi en zoo tot in het kleinste détail verzorgd was, dat het ons toeschijnen moest, alsof déze wereld eigen-

lijk in geenerlei opzicht met ons eigen feitelijke leven van niets dan quasi-artistiek gebroddel met sarongs en boerenaardewerk contact had.

Ik geloof, dat ik, het meisje, door deze sfeer van schoonheid verreweg het meeste was geïmponeerd, want de jongens, al hadden ze zeker evenmin ooit ergens anders schilderijen gezien, dan in een museum, hadden er minder zeker van moeten zijn, dat zij eens iets maken zouden, waar al die 'gouë lijsten' maar prullen bij zouden lijken, om niet onmiddellijk, met feilloos zelfbewustzijn, bezit te nemen van de makkelijke stoelen, de Turksche sigaretten en den perziken-bowl, en hun gewone gesprek over algemeene levens- en kunst-waarheden voort te zetten, zonder de schatten om hen heen ook maar een blik waardig te keuren.

Het ging dien avond over een jongen van een lagere klasse, die, toen zijn moeder door den dood van zijn vader onverzorgd achterbleef, zijn heele 'goddelijke kunst' in den steek liet, en op een effectenkantoor klerkenwerk ging doen, om voor hen beiden het broodje te verdienen.

Jaap maakte er zich driftig over; hij verzekerde, met de groote woorden, die in dien tijd

bij ons in de mode waren, dat een mensch, die tot het heilige martelaarschap der kunst is geroepen, niet het recht had zich aan die goddelijke roeping te onttrekken; en dat geen familiebelang ter wereld eenig gewicht in de schaal leî tegenover de vervoering, die een kunstenaar-bij-Gods-genade door zijn werk aan de heele wereld kon geven.

(Ik kan tot goed verstand van de zaak de philistreuse meedeeling niet achterwege laten, dat het jonge mensch, naar aanleiding van wien we al deze groote begrippen omhaalden, een bleek, secuur mannetje was, met een lornjet en onafscheidelijke fietsclips, die het in zijn nieuwe loopbaan zoo ver heeft gebracht, dat hij nu in één jaar meer verdient, dan onze heele klas in zijn leven bij elkaar zal zien... Toch opperde niemand van ons de voor de hand liggende veronderstelling, dat hij misschien wel géén 'kunstenaar-bij-Gods-genade' zou kunnen zijn, want voor ons gevoel was er toen niets zóó dik gezaaid, als het genie, dat de wereld verlossen moest).

'Maar geloof jullie,' vroeg Frans, met zijn matte, doffe stem, 'dat iemand een verlossend gebaar voor de heele wereld kan maken, als hij

weet, dat zijn moeder van gebrek ondergaat? Wie niet zorgt, dat zijn leven in het klein in orde is, zal in het groot nooit iets kunnen bereiken. Kunst is toch iets van het hart, en een hart vol zelfverwijt, zal aan anderen nooit een bevrijding kunnen geven.'

'Ik geloof,' antwoordde Jaap, grootsch-somber, 'dat het genie zoo zeker moet zijn van zijn roeping, zóó blind voor alles wat niet zijn werk is, dat hij niet eens mèrkt, dat zijn moeder vlak naast 'm crepeert...'

'Zooals Christus, toen hij in den tempel was achtergebleven, zich ook niets van de onrust van Maria aantrok,' zei ik snel, mijn 'nieuwen wijn' van levensopvattingen nog altijd schenkend in de 'oude zakken' van mijn streng bijbelsche opvoeding.

'Alweer een bewijs, dat een vrouw nooit een genie kan worden, zonder haar vrouwelijkheid te verliezen, want een echte vrouw blijft altijd haar verhouding tot de menschen om haar heen het belangrijkste vinden,' betoogde een derde wijsgeerig, waarop Frans, gedachtig aan het primitieve geluk van den eilandbewoner met zijn 'ongerepte' vrouwtje, theoretisch begon uiteen te zetten, dat een vrouw alleen dàn op haar best

is, als ze niets anders weet, dan wat haar instinct in oer-wijsheid haar leert.

'Een vrouw, die van sommige dingen verstand heeft, die heeft gestudeerd, is toch altijd minder dan een intelligente man. Pas als een vrouw zich geestelijk begint te ontwikkelen, merk je, hoeveel ze bij den man achterstaat. Wie met z'n vrouw over z'n intellectueele beslommeringen praat, heeft 't gevoel, dat hij tot den gezichtseinder van den beginneling-in-z'n-vak moet afdalen. Een vrouw komt daar nooit bovenuit. En heeft meestal een geweldige pretentie, omdat zelfs dat beetje inzicht haar zooveel inspanning heeft gekost. Daarom is de volmaakt-domme vrouw de eenige, die een man nooit verveelt.'

'Het is alleen, omdat de meeste mannen zélf dom zijn, dat ze al die stommiteit in hun vrouwen begeeren,' riep ik persoonlijk gegriefd, en heelemaal niet 'op de hoogte' van het gesprek uit; maar omdat het amoureuze tusschen ons nog geen rol speelde, had niemand belangstelling voor mijn uitval, en weldra zaten we midden in een gloeienden twist over de vraag, of Thijs Maris, die slechts een visionaire suggestie gaf van wat hem beroerde, daarmee het terrein der schilderkunst had verwijd, of dat een schil-

der echt ‘schilderen’ moest, wat hij bedoelde. Jaap streed met smakelijke toewijding voor het métier, voor de kleurrijke weergave der materie, ‘zooals Breitner, maar beter’; een ander had het over de philosophie achter de dingen, omdat hij, als hij een schilderij van Israëls had gezien, een arm mensch eerder een cent zou geven; en toen kwamen we op een onderwerp, dat, om zijn alles-omvattendheid onze duizelende harten het meeste voldoening schonk: we spraken er over, dat alle kunsten te zamen moesten werken, dat ieder de andere moest steunen, en dat er weer een schoone eenheid moest ontstaan, zooals die eens in de oudheid geweest was.

‘Nou ja, muziek en dans en poëzie mag dan één zijn geweest,’ meende een cynicus, ‘maar de schilderkunst heeft daaraan dan toch nooit meegedaan.’

‘Zoo'n vrouw, die danste en zong, was een lévend schilderij,’ zei Jaap lyrisch, terwijl hij zijn bovenlijf wiegde.

‘Zulke levende schilderijen kun je nu nog alle avonden bij Scala en in Flora zien,’ schreeuwde een ander, bij wien de bowl begon te werken, ‘naaktstudies kan je dat noemen, nou, je kan er alles op studeeren.’

‘Naakt is nooit onkuisch,’ leeraarde een vierde, ‘die juffers zijn “uitgekleed,” maar het naakt van onze groote meesters is zoo kuisch...’

‘Leuter niet, vent,’ brulde Jaap er energiek tegenin, ‘je gelooft er zelf geen bliksem van. Zeg liever, dat kunst geen zondagschooltje is, en dat onkuisch net zoo goed mooi kan zijn. Kijk nou 's naar Rubens z'n vrouwen. Noem jij dat kuisch?’

‘Maar Van der Wilgen had toch laatst een Fransch versje uit een Engelschen roman, waarin werd betoogd, dat Rubens' werk juist zoo melancholiek en zoo spiritueel was. Dat het... maar verdraaid, waar is Frans nou?’

We schrikten allemaal. In den gloed van onze beweringen had niemand onzen gastheer gemist; we hadden er geen idee van, hoe lang hij misschien al weg was, en als betrapt keken we elkaar met angstige oogen aan. We zaten daar opeens met ons allen in een vreemd huis, in een ons onbekende sfeer, en hij, die de trait d'union tusschen dat andersgeaarde en onszelf was geweest, had ons in den steek gelaten. Een van de jongens opende voorzichtig de deur en staarde de breede gang langs, waar het licht gedempt op den zwaarrooden looper scheen: geen schepsel

te bekennen; een ander keek onbenullig uit het raam, als verwachtte hij Frans onder de boomen van de gracht te zullen ontdekken. Ten slotte werd ik er op uitgestuurd, om den verlorene te gaan zoeken. Ik liep met kloppend hart langs al de dichte deuren, doodsbang dat er opeens een geopend zou worden, en ik tegenover een vreemde zou staan; en eindelijk vond ik bij de afsluiting van m'n weg een donkere trap, die naar den zolder scheen te voeren. Ik klom op goed geluk naar boven, en daar, op een waschkist, blauwig verlicht door den maneschijn, zat Frans met z'n hoofd in z'n handen. De situatie deed me denken aan een banaal-romantische chromogravure, en tegelijk vond ik het een vervelend en griezelig geval. Hij keek met een zieligen blik naar me op, die me zoo in de war bracht, dat ik net zei, wat ik niet had willen zeggen: 'We hadden het heelemaal niet gemerkt, dat je weg was.'

'Nee, natuurlijk,' antwoordde hij bot, 'mij mist niemand.' En hij maakte een vreemd geluid.

'Maar we hebben je juist erg noodig om dat Fransche versje over Rubens, dat je laatst opzei,' drong ik snel aan. 'Van Moore was het geloof ik, en in het debat...'

‘Ik ga mee,’ zei hij gelaten. ‘Een erg correct gastheer ben ik niet. Jullie moet me maar vergeven.’

Ik was blij, toen we samen de donkere trap weer af waren, maar het kwam geen oogenblik bij mij op, mij in het geval zelf, en in de tragedie die er achter kon liggen, verder te verdiepen. Wij leefden bij ‘een mouw, waar je den arm niet onder voelde’, bij ‘groezelige achtergronden’ en een ‘rood, dat uit de lijst viel’; maar waarom Frans ons eerst allemaal bij zich had genood, en toen, midden onder het luidruchtige gesprek er stilletjes tusschen uit getrokken was en alleen onder de droogrekken was gaan zitten mediteeren, - dat lag volkomen buiten onzen gezichtskring.

‘Als ik 't zoo makkelijk had, als Van der Wilgen...,’ zeiden we dikwijls onder elkaar, omdat we allemaal moesten trachten, zoo gauw mogelijk bij te gaan verdienen, door lessen, door krabbeltjes voor derderangs tijdschriften... ‘Een paleis van een huis, altijd geld op zak; nooit, over iets, zorgen...’

Dieper peilde ons psychologisch inzicht niet.

Na afloop van m'n academietijd wilde ik les

nemen bij een bekend schilder, maar deze plannen stuitten op onoverwinnelijke financieele bezwaren bij m'n ouders. Ze vonden dat ik nu lang genoeg ‘opgeleid’ was, en wilden van hun eigen goedertierenheid wel eens eindelijk het nuttige effect beleven.

Ik voelde me vrij wanhopig, omdat ik er geen idee van had, hoe ik m'n werk productief zou kunnen maken, maar Frans, die me den laatsten tijd vooral tot portret-teekenen had aangezet, waarin ik een redelijke vaardigheid had gekregen, bracht me in contact met een paar families met kinderen, wier jeugdige bevalligheid de ouders wel op het papier vastgelegd begeerden te zien, à raison van *f* 25. - per portret.

Ik was in de wolken; niet alleen om de phenomenale verdienste, maar ook omdat ik er zeker van was, dat dit succes mijn aanzien thuis aanmerkelijk zou verhoogen; het duurde dan ook niet lang, of de lessen bij den schilder werden me toegestaan, die ik nu bovendien voor de helft zelf zou kunnen bekostigen, en ik leefde weer voort in een heerlijke werkspanning, met meer mooie plannen, dan in drie lange menschenbestanen uitgevoerd zouden kunnen worden, ego-

centrisch als een kind, vol ongeduldige voortvarendheid.

Omdat ik in die weken dikwijls langer, en ongeregelder in de stad moest blijven dan vroeger, en dit werk me ook oneindig meer vermoeide, vroeg Frans me voorzichtig, of ik, ‘als 't zoo uitkwam’ in 't vervolg bij z'n zuster zou willen komen eten, en toen die even blij bleek met wat afwisseling in haar dagen als haar broer, werd ik weldra een geregelde gast in het huis met de groote, sombere vertrekken, en de stille, sombere menschen, die geen handvat aan hun leven hadden kunnen vinden.

Later heb ik pas volkomen begrepen, wat het voor hun moedelooze, bleeke onverschilligheid beteekende een wezen om zich heen te hebben, dat met de felheid van een jongen hond op elke sensatie van vreugd of boosheid reageerde; hoe zij er van genoten op zoo'n manier toch nog iets van de wereld mee te maken, al kregen ze de emotie maar uit de tweede hand. Ik herinner me nu, hoe, als ze me een van hun portefeuilles met etsen lieten bewonderen, als we met ons drieën naar den schouwburg gingen of wanneer we een concert hoorden, de oogen van Nina telkens met een soort begeerigen honger naar mijn

gezicht gingen, als wilden ze de ontroering er van af drinken; onder mijn verhalen, doorspekt met onparlementaire uitdrukkingen, luisterde ze toe met de belangstelling van een met-moeite-begrijpend kind, maar nooit vergat ze het geringste détail, dat ze dan graag bij analoge gelegenheden in mijn eigen 'slang' weer te berde bracht.

'En toen was het donderen,' zou Bep zeggen; 'Maar de juffrouw had al lang geroken, hoe het in elkaar zat.' 'En toen snotteren tot de zakdoeken op waren.' Dergelijke, weinig-gekuischte uitdrukkingen begonnen haar keurig dames-vocabularium hoe langer hoe meer te ontsieren; en ik noemde haar in een onnaspeurlijke begripsverwarring 'Pygmalion,' maar Frans zei soms nadenkend, dat de vroolijkheid pas met de ruwe woorden scheen te komen, omdat er in hun huis nog nooit zooveel was gelachen, als sinds er zooveel werd 'gevloekt.'

Eerst was ik onder den indruk geweest van de gedistingueerde rust en den makkelijken overvloed, die in mijn nieuwe omgeving heerschten. Vooral het dienstpersoneel, geluidloos-correct, altijd klaar om te helpen, vormde een schril contrast met onze bazige, slordige meid-alleen,

die met de deuren sloeg, door het huis riep, en alléén meer leven maakte, dan onze heele, veeltallige familie bij elkaar.

Maar al gauw vond ik, dat die statigheid eigenlijk van-zelf-sprekend om me hoorde; ik genoot van het moment, als we met ons drieën, harmonisch en geanimeerd rond de blanke met bloemen versierde tafel zaten en het tweede meisje diende zwevende de soep rond. Ik genoot er van, zoodra ik het huis binnenkwam, m'n parapluie en m'n koffer over te geven, en 's ochtends, lui in bed te bellen om m'n ontbijt en de ochtendkrant. En toen ik er nog beter thuis was geraakt, debiteerde ik graag m'n anarchistische theorieën, terwijl ik een gekookt tongetje savoureerde, en voer naïef tegen de bezitters uit, alsof het stuk voor stuk mijn persoonlijke vijanden waren. Nina en Frans waren te zachtmoedig, en misschien ook te blij, ‘dat er wat gebeurde,’ om mij op het onlogische van m'n doen-en-denken opmerkzaam te maken.

Van dankbaarheid was er nooit sprake tusschen ons. Ik was er zoo diep van doordrongen, dat het minste wat de gemeenschap voor een kunstenaar doen kan, toch al is, hem een zorgeloos bestaan te verschaffen, dat ik het de meest

vanzelfsprekende zaak der wereld vond, als Nina haar etensuren richtte naar mijn wisselende lesuren, en als ik 's wintersavonds een houtvuurtje op m'n slaapkamer vond, en twee kruiken onder mijn gecapitonneerde dekens.

Wat Frans betreft, ik was er aan gewend geraakt, dat hij altijd onmiddellijk opdook, als ik ergens stond rond te kijken, omdat ik hulp noodig had; als ik met een koffer en mijn portefeuille moeilijk uit den trein stapte, vond ik zijn bereide handen, en een taxi wachtende vóór het station. Als ik ontstemd en moe van een teekenséance terugkwam, stond hij ergens op een hoek, met een gezellig plan samen thee te gaan drinken. Als ik pijn in m'n rug had van het staan, lagen de kussens al uitnoodigend op zijn divan opgetast, en wikkelde hij me warm in een zacht dekentje van eiderdons, met een zijden lap onder m'n kin, omdat anders de pluisjes me zouden kriebelen. Hij kende het programma van m'n dagen beter dan ik zelf, en zoozeer was zijn heele leven op het opvangen van míjn vermoeidheid, op het vergemakkelijken van míjn inspanning gericht, dat ik soms het gevoel had, dat de wereld draaide naar het tempo van míjn werk-

zaamheden. Wat ik in m'n ziel niet ongepast vond.

Als de dingen net zijn, zoo als we ze prettig vinden, denkt een mensch er weinig over na. Ik brak er mij het hoofd niet over, hoe armelijk en uitputtend mijn bestaan zou zijn geweest, als ik niet deze twee menschen had gevonden, die niets belangrijker schenen te vinden, dan alle materieele zorgen voor mij uit den weg te ruimen. Als Frans vroeg: 'Kan ik nog iets voor je doen?' had ik altijd vlot m'n lijstje besognes klaar; als hij terwijl ik rustte, m'n koffer al had uitgepakt, en met vrouwelijke zorg m'n spullen in de kasten had geborgen, erkende ik dit alleen door aan tafel uit te roepen: 'Wat heb jij me naar m'n haarborstel laten zoeken! Die leg ik altijd op den glazen richel boven de waschtafel.' En als hij dan fijntjes-ironisch glimlachte en hoffelijk antwoordde: 'Vergeef mij m'n misdrijf, prinses, ik zal er de volgende keer beter op letten'; - voelden we ons beide volkomen voldaan over onze reëele verhouding.

Maar het kinder-portret-teekenen voldeed me in geenendeele. Ik voelde me aangetrokken tot oude, doorploegde, verwoeste gezichten, waar het leven duidelijk de sporen van zijn klauwen

in had achtergelaten; ik wilde het portret geven als een uitroep, een aanklacht, een bekentenis; maar in de ronde, vlakke snoetjes, die ik op het papier moest brengen, was ik niet in staat iets belangwekkends te ontdekken; het werk verveelde me. Ik was in dien tijd ook veel te veel op m'n talent, m'n toekomst, m'n ontwikkeling geconcentreerd om echt van kinderen te houden; ik kon wel even verteederd met ze spelen, ze kussen en ronddragen; maar ik was in elke verhouding nog te veel degeen, die uitsluitend nàm, om me niet weldra door hun onhandigheid, hun hulpbehoevendheid in elke richting, geremd te voelen. Ik zocht menschen, die geestelijk m'n meerdere waren, en die van hun breedere kennis over mij uitstortten; een kind, dat altijd weer hetzelfde vroeg, en altijd weer hetzelfde spelletje opnieuw wilde beginnen, was me een sta-in-den-weg.

M'n kleine modellen, met de scherpe intuïtie aan hun leeftijd eigen, raadden onmiddellijk, dat ik m'n werk à contre-coeur deed; ze waren huilerig en ongehoorzaam, en soms greep me de woede aan, hen zóó weer te geven, als ik ze eigenlijk zag: met verveelde, eigenwijze, pruilerige gezichten, door de luxe bedorven, vóór ze

nog tot besef waren gekomen; onbelangrijke, kleine menschen, met al de fouten van hun voorvaderen in de wegkijkende oogen.

Frans, die in dien tijd juist een beetje aan Toynbee-werk deed (waar later zijn kindertuin-bemoeiïngen uit zijn voortgevloeid), kon zich niet begrijpen, dat het contact met het zorgelooze kleine goed me zoo weinig voldoening gaf. Hij kon middagen lang, met wat peuters om hem heen, in het volkshuis uit flauwe prentenboekjes zitten voorlezen; hij werd nooit moe een springspelletje tot in het oneindige te herhalen met z'n kleine club. Ik schaamde me dan over m'n geestelijke onrust, en trachtte ons verschil in opvatting tot een 'stands'verschil terug te brengen.

'Jij hebt te doen met kinderen uit het volk,' beweerde ik, 'dat zijn échte kleine menschen, zonder franje, met ernst en inhoud. Maar die wurmen van mij, die altijd tusschen gecapitonneerde wanden zijn gehouden; vergood als een prima donna, bedorven als een schoothondje; iederen dag gewogen en nooit te licht bevonden, die verwachten, dat iedereen aan hun voeten zal liggen; - daar kan ik geen ziel in vinden.'

'Misschien ben je nog te jong en te onstuimig,' zei hij voorzichtig; en nu pas, nu ik drie-

maal moeder ben geworden, en het leven me driemaal heeft ingebrand, dat de ontwikkelingslijn van de vrouw naar de zachtheid en het verdiept-zijn-in-anderen moet loopen, begrijp ik, hoe wáar deze uitspraak is geweest. Hoeveel eigendunk, ijdelheid, onrust en begeerlijkheid moet er eerst stil in ons zijn geworden, vóórdat we ons kunnen overgeven aan het teedere, onsamenhangende, maar volkomen-eigen leven van een jong beginnend mensch. Hoeveel moeten we van vertrokken, vertwijfelde menschen-gezichten hebben geleerd, - en weer vergeten, vóór we ons aan die allermoeilijkste taak kunnen wijden: het weergeven van dat gave wonder: een kind.

Maar ik vond in die dagen het werk verre beneden m'n waardigheid, en eindelijk, toen ik een gezin met vijf dochtertjes zou gaan vereeuwigen, kwam het tot een katastrofe.

Ik zou met de jongste beginnen, die bleek en rachitisch was, met slappe papwangetjes en schele oogen, waarvoor groote brilleglazen. Wie zelf zich verlustigt in den aanblik van eigen, misschien objectief beschouwd ook niet volmaakt geslaagd kroost, begrijpt, dat ouders in zoo'n was-wit poppetje, met lang blond haar en doorschijnende handjes, toch iets aandoenlijk-liefs

kunnen zien; maar mijn hartelooze jeugd ontdekte niets anders dan potsierlijke leelijkheid, en ouwelijke verwording, en met een paar kordate lijnen de teekening opzettend, besefte ik, dat ik dit kind niet anders geven kon, dan als een caricatuur, een oud, mal wijfje in een ragdunne, witte jurk en met strikken in de haren.

Deze opvatting gaf me opeens een gevoel van bevrijding, zooals ik het de vele maanden dat ik in de mooie huizen, tusschen de leeg-beleefde, oneerlijk-vriendelijke menschen werkte, niet meer had gevoeld. Het was, alsof ik al m'n opgekropte ergernis, al m'n verveling en opstandigheid aan dit eene lusteloos-neerhangende schepseltje botvieren kon, en ik teekende met het élan van m'n beste academiejaren.

Na een tijd kwam de moeder kijken, of ik opgeschoten was, en met een kreet van afschuw ontwaarde ze de ziekelijke vogelverschrikster, die ik van haar kind had gemaakt.

'Maar dat is monsterlijk! U begrijpt toch wel, dat ik zoo iets niet in m'n kamer wil hebben.'

'Ik kan haar toch niet anders teekenen, ik zie haar zoo,' antwoordde ik met onbewuste wreedheid.

‘Als u zoo weinig van kinderen houdt, moest u er niet uw vak van maken ze te teekenen,’ troefde zij, met méér gelijk, dan ze waarschijnlijk zelf vermoedde; en ik ben den hemel nóg dankbaar, dat ik toen tenminste niet uitgesproken heb, wat me balsturig op de tong lag: ‘Als u zulke leelijke kinderen hebt, moest u ze niet láten teekenen.’

Dien middag kwam ik opgewonden bij Nina en Frans thuis. ‘Ik verdraai het verder met die kinderen,’ riep ik woedend. ‘Ik heb ze er aan gegeven. Ik kán niet Marietje met haar vooruitstekende kin en haar meebijtende neus weergeven, alsof ze een mollig plafond-engeltje was. Ik heb toch waarachtig al die jaren niet zoo geploeterd om plaatjes voor sigarenkistjes te teekenen, of reclameprenten voor een kapperswinkel. Laat ze allemaal opvliegen! Als ik dit werk moest blijven doen, had ik net zoo goed leerares aan de industrieschool kunnen worden of gezelschapsdame bij een ouden baron.’

De stemming in huis was onmiddellijk fanatiek aan mijn kant; Nina, die door dik en dun mijn meeningen accentueerde, zoodat ik, zelf soms verschrikt over zooveel bijval, iets van haar stelligheden terugtrok, hoonde nu ook on-

bezorgd den dommen oudertrots, die pas merkte, dat de kinderen niet mooi waren, als ze ze getrouwelijk zagen afgebeeld; sneerde in mijn trant op ‘die menschen met geld, die meenen, dat met dat geld dan ook alles te verkrijgen is’; en liet gauw nog een blik ananas openmaken, om me over het bittere van m'n ondervindingen te troosten.

Maar ook Frans, ofschoon hij m'n eigen tekort aan ziel tegenover kinderen beter doorzag dan iemand anders, was te ridderlijk aan me gehecht, om, nu me iets tegenliep, me niet onmiddellijk met al zijn krachten bij te staan. Hij verdiepte zich in de mogelijkheid, dat ik voor een tijdschrift, waarvan hij den redacteur kende, de opdracht zou krijgen, een paar krabbels te maken van het socialistencongres, dat juist in de stad zou samenkomen; (‘felle koppen genoeg, en hier zou je je lust in het caricaturale kunnen botvieren’); hij bedacht, dat ik m'n schilderen in den laatsten tijd erg had verwaarloosd, en of het niet goed zou zijn voor mijn techniek een oud schilderij domweg te gaan copieeren, wat dan allicht te gelde te maken zou zijn; - en zoo ging de avond om met levendige gesprekken over mogelijkheden in de toe-

komst, waarin m'n opgewondenheid een uitweg zocht. Omdat ik in dien tijd voor 't eerst aan slapeloosheid leed, had Nina ingesteld, dat ik, vóór ik naar bed ging, altijd een lauw bad nam, en twintig minuten vóór mijn tijd-van-naar-boven-gaan, placht Frans te verdwijnen, om de kranen open te zetten, en de temperatuur te regelen.

Toen ik dien avond met m'n kimono over m'n arm binnenkwam, zat hij nog verdiept in het langzaam-stijgende water te staren, en even ging de herinnering aan de waschkist op den zolder door m'n hoofd; maar ik was te veel vervuld van m'n eigen dingen; en daarom bárstte ik onmiddellijk weer los: ‘O Frans, wat zullen ze er thuis toch van zeggen! Honderd vijf en twintig gulden zoo maar weggegooid! Als ze me nu in godsnaam m'n lessen maar niet afnemen! En ik had juist een nieuwe rok zoo broodnoodig.’

‘Ik wou, dat je over zulke dingen nooit tobde, Bep,’ zeide hij dof, en z'n stem was nauwelijks verstaanbaar door het loeien van het gas en het gekletter van het water, ‘ik heb toch geld genoeg, en je kunt het van mij toch aannemen.’

‘Ik tob er niet over,’ probeerde ik nog; maar 't ging niet op. Ik slikte m'n tranen weg en zei ongeduldig: ‘Dat zouën ze thuis immers nooit goed vinden; dat kan toch niet.’

Hij deed de kranen dicht, en er was ineens een vreemde stilte. Hij vischte de thermometer uit het water, en hing het zeepbakje aan den rand van het bad.

‘Als je met mij wou trouwen,’ zei hij op denzelfden kleurloozen toon, ‘zou niemand er eenig bezwaar tegen hebben. En je zou net kunnen doen, wat je wou.’

Ik begreep nauwelijks, dat hij het meende. Al was ik voor mezelf besloten, dat ik niet ‘aan de liefde wilde doen,’ - ik was er toch diep van overtuigd, dat het iets van geweldige bewogenheid, van fel aandringen en volledige overgave moest zijn. Het leek me, alsof Frans met zijn doffe stem een misplaatst grapje maakte, terwijl al m'n gedachten met concrete zorgen waren vervuld.

‘Ach, schiet op,’ zei ik prikkelbaar, ‘ik wil wat worden, ik wil er komen. En je hoeft me niet voor de gek te houden! ik kóm er toch.’

Met een vreemden, starren blik in zijn wijdopen, blauwe oogen bleef hij me even aanzien;

toen trok een rare lach zijn mond scheef, en ging hij zonder een woord de deur uit.

Twee minuten later zat ik in het bad, in m'n hart foeterend tegen Frans, die het, door z'n flauwiteiten, dezen keer veel te warm had laten worden.

De ontvangst thuis viel mee. Ik had een uitvoerig gesprek met m'n vader, waarin ik uitlegde, wat me tegenstond in m'n tegenwoordige werk, en nogeens al m'n gloeiende jeugdtheorieën uiteenzette over de heilige roeping van de kunst, haar behoefte om alleen aan eigen schoonheidswet te gehoorzamen, en haar verzet tegen begrenzingen, zooals de verlangens der moeders, dat hun kind op het voordeeligst uitkomen zou.

Ik praatte met dezelfde onbesuisdheid, als jaren geleden; ik herkende dezelfde argumenten, dezelfde intonatie in mijn eigen stem. Maar ik vond niet hetzelfde wantrouwen tegenover me; m'n vader had gemerkt, dat ik dan toch blijkbaar wat kon; van de ijdelheid der menschen had hij zelf last te over bij begrafenistoespraken en trouwplechtigheden; hij zei kort en goed, dat ik nu twee jaar thuis voor mezelf kon

blijven werken, net wat ik wilde en zooals ik 't wilde; en dat hij hoopte, dat ik dan ver genoeg zou zijn om m'n talent productief te maken.

Ik bleef even stil van verbazing: dit was voorzeker méér dan ik had durven hopen, en toch voelde ik tegelijk, dat het plan me niet geheel beviel. Ik wierp nog vaag even op, dat het voor m'n talent dienstig zou zijn, als ik wat zou kunnen reizen, maar hierop ging hij geen oogenblik in: wie het ernstig meende met z'n werk, kon in onze mooie streek met zijn typische bevolking, met de 'teekenachtige' huizen en de geweldige wolkenluchten, zeker inspiratie genoeg vinden... Dat trekken van het een op het andere was maar beuzelarij...

'Wie het ernstig meende met z'n werk...' Had juist m'n ernstige wil mijn jeugd niet tot één lange inspanning gemaakt, zonder een dag van zorglooze vreugd of verpoozing? Had die ernst me niet gedwongen door te zetten als ik moe was; en was het nu ook tenslotte niet mijn ernst geweest, die me m'n lucratief maar oneerlijk métier had doen opgeven, om weer geheel mezelf te zijn, met m'n werk alleen?

Toch, die eerste dagen, als ik op het nuchtere

zolderhokje, dat mij als atelier was afgestaan, stond te ploeteren op een kunstig geschikt stilleven, overviel me telkens een gevoel van onrust, alsof me iets onontbeerlijks ontbrak. Ik verlangde naar Amsterdam en de gezellige groote-stads-roezemoes, ik verlangde naar het applaus van Nina en Frans en de gemakkelijke vlotheid van hun levenswijze. De stilte van de slaperige dorpsstraat irriteerde me, en ik vond, dat de levensleegheid vingerdik op de gezichten der langzaam voortsloffende menschen lag.

Later, toen ik de omstreken verkend had, en een paar mooie boerenhuisjes had ontdekt, werd dat beter. Het buiten-teekenen, dat ik eigenlijk nooit had gedaan, kreeg een groote charme voor me. Ik trok er 's ochtends, met m'n schildergerei op mijn fiets, in alle vroegte op uit en bleef dagen lang in het kille licht van de allervroegste lente zitten werken, met stalgeluiden en schuchter geroep van vogels om me heen. Ik voelde me dan voldaan en stil-van-binnen, alsof ik ook een gaaf stukje natuur was, dat op m'n eigen manier zou mogen bloeien in den zomer; maar toen 't weer omsloeg en er weken van bolle stormwinden en triestige, grijze luchten kwamen, zakte m'n stemming opnieuw, en besefte

ik voor het eerst van m'n leven, dat de vrijheid te werken zoo lang, en wàt ik wilde, me niet gelukkig maakte.

Ik probeerde het met bloemstudies; ik probeerde het met een portret van m'n moeder; ik zette telkens andere dingen in vol vertrouwen op, maar ik wist al van te voren, hoe na een paar uur het geloof, dat dit nu eindelijk eens iets goeds zou worden, me weer begeven zou, en dan waschte ik alles weer uit, of dwong mezelf door te gaan zonder lust, waardoor er dan inderdaad iets dors en vreugdeloos' te voorschijn kwam. En toch wilde ik het niet opgeven... Als er in de familie gezellige zeiltochtjes werden beraamd, met een pic-nic op een zonnig eilandje; als er het evenement gebeurde van een bezoek uit de stad of een muziekavondje met de meisjes van den burgemeester; - altijd wist ik me aan de gemeenschappelijke vreugde te onttrekken, omdat ik werken, werken, werken moest. De zekerheid, dat wie de kunst dienen wilde, zich aan alle dagelijksche geneugten moest onttrekken, bracht me tot een lusteloos ascetisme, waar niemand vruchten van plukte, ik zelf het minst. Want als iedereen fleurig-beredderend de deur was uitgegaan, stond ik

alleen boven, voor m'n raam, en keek naar de toppen der boomen; ik voelde, dat het leven voorbijging als de wind, die langs m'n voorhoofd streek; en ik had ‘het’ nog niet gevonden. Het was, of alle menschen een zekerheid hadden en daar op aanstuurden, zelfs m'n jongste broertje, die tramconducteur wilde worden en zich daarop al vast voorbereidde, door alle omslagen van boekjes en alle losse papiertjes te verzamelen, die hij machtig worden kon, terwijl ik alleen iets begeerde, waar ik zelf geen weg heen wist.

En dan dacht ik aan de onwrikbare zekerheid van m'n jeugd; aan de pralende eenzijdigheid, waarmee ik eenmaal had geweten, wat ik zou bereiken; - en voor 't eerst begreep ik iets van Frans' weifelingen en verlangde naar hem toe te gaan om hem raad te vragen, en vooral om door hem verstaan te worden in m'n moedeloosheid, terwijl alle anderen nu juist van me verwachtten, dat ik volkomen tevreden zou zijn, omdat ik precies dat leven leidde, dat ik altijd begeerd had...

Frans werkte in dien tijd in Artis, en het daaglijksch contact met de dieren die hem geleidelijk begonnen te kennen, gaf hem een soort

surrogaat voor het leven in den natuurstaat, waar hij nog altijd mee schwärmde; hij had een wolvin geteekend, die door zijn daaglijksche bezoeken zoo aan hem gehecht geraakt was, dat ze zich als een hond liet streelen; hij converseerde met een chimpansé en een ziekelijken orang; maar z'n kunstenaarshart was het volledigst bij de goudfazanten, die, pronkend in de overweldigendste kleuren, als uittartende wandelende schilderpaletten in de zon heen-en-weer paradeerden.

Hij liet me zijn nieuwe wereld zien met den trots van een kind, en ik luisterde er naar met toegeeflijke belangstelling; ik was veel te veel vervuld met m'n eigen problemen om me te kunnen interesseeren voor de wijze van hofmaken tusschen een fazante-haantje en een fazante-hennetje, of om het belang in te zien van de prikkelbaarheid bij een jong mantelaapje. Het viel me eigenlijk tegen, dat hij opgewekter en spraakzamer was dan gewoonlijk; ik voelde me vereenzaamd in m'n moeilijkheden, al die bloeipracht van den tuin en de kreten der vogels in hun paartijdstooi maakten me nog hulpeloozer tegenover m'n leven, en het leek wel, of Frans, die er vroeger altijd minder dan

ik tegenop had gekund, nu een vast en rustig licht in z'n oogen droeg.

Tenslotte nam hij me mee naar het museum voor opgezette dieren, waar de directeur hem een hokje afgestaan had, om z'n schildersboeltje en z'n teekeningen te bewaren; de zon scheen er vol naar binnen, en het raam was wijd open geschoven. Er stonden bloemen en bonbons voor me klaar, en dat troostte me weer een beetje. Ik bekeek z'n werk met nieuwe belangstelling en raakte in verrukking over een schilderstukje van niets dan ijle veertjes, voorzichtig naast elkaar uitgespreid, zoo ijl, zoo levend, zoo subtiel van kleur, dat het was, of ik de teere haartjes zag wapperen.

'Maar dit is voortreffelijk,' zei ik opkijkend, met iets van benijden in m'n stem, 'dit is het beste, wat ik nog ooit van je heb gezien. Ik wou, dat ik...'

Maar ineens sloeg hij z'n arm om me heen. 'Ik ben zoo blij, dat je uit jezelf weer naar me teruggekomen bent,' zei hij met z'n doffe stem, zonder op m'n woorden te letten, en blind van zijn eigen verlegenheid drukte hij ruw en onbeholpen zijn mond naast m'n neus.

Ik schrikte heftig en trok onmiddellijk terug;

er sprong een knoopje van m'n blouse open, dat ik voor het raam ging staan vastmaken. Ik wist niet, wat ik moest doen en begreep niet wat dit beduidde; ik was nog nooit gekust, en m'n hart bonsde; het was een van die verbijsterende oogenblikken, waarin onze heele lange toekomst van één gebaar van den ander schijnt af te hangen.

'Wees niet boos,' was toen het eerste wat hij zei, alsof hij zelf ineens onzeker was geworden. Dat gaf me weer vasten grond onder de voeten. Natuurlijk, ik moest boos zijn, omdat hij m'n vertrouwen had geschonden; maar ik kon het ook niet zijn, en dat zou dan edelmoedigheid wezen. Ik besloot tot het laatste, en greep naar m'n mantel.

'Laten we er niet meer over spreken,' zei ik kort-af.

Hij keek me aan, en het licht was weg uit zijn oogen. Hij stond als een geslagen hond.

'Niet meer over spreken, ja dat's wel makkelijk', zei hij bitter. 'Daarmee is het voor jou dan afgedaan.' En hij begon zijn teekeningen op te bergen, alsof ik er niet meer was.

Ik voelde me gegriefd; ik was bij hem gekomen met een hart vol vragen en onzekerheden,

waarbij hij me helpen moest, en hij had me niet eens aan het woord laten komen... Hij had me den heelen middag loopen vertellen over het liefdeleven der dieren, dat me niet schelen kon; hij had me onverwachts gezoend, en nu speelde hij nog de verongelijkte. Ik begreep niet, waarom alles me in den laatsten tijd zoo tegenloopen moest, eerst met m'n werk, en nu in de vriendschap met Frans, die altijd zonder rimpel en volkomen voldoening-gevend was geweest. Ik voelde er wel iets van, dat hij op dat oogenblik óók een teleurstelling stond te verwerken, maar waarom was hij ook ineens zóó begonnen, terwijl ik z'n steun en raad meer dan ooit noodig had. Waarom had hij alleen terloops gevraagd naar m'n werk, en wel vijf minuten gezeurd over de wijze, waarop een tijger uiting gaf aan zijn gevoel, dat 't lente was geworden...

Zoo, terwijl we allebei boudeerden, bracht hij me naar den trein. Toen hij, zooals den laatsten tijd onder allerlei voorwendsels gewoonte was geworden, m'n kaartje wilde nemen (en dan werd het altijd eerste klas), drong ik hem voortvarend op zij, en nam uitdagend een biljet derde, en hierover leek hij nog meer verslagen, dan over al het voorafgaande.

‘Beppie, we zijn toch vrienden?’ vroeg hij needrig, toen ik al instappen wilde.

‘Ach ja,’ antwoordde ik onverschillig, ‘maar net als je een vriend het meeste noodig hebt, laat hij je toch in de steek.’

‘Dat is zoo,’ zei hij stroef, en we scheidden verongelijkt.

Maar met m'n werk ging het niet voorspoediger. Ik kwam tot de verbazingwekkende ontdekking, dat een mensch om in kunst iets werkelijk bizonders te bereiken nog veel méér noodig heeft dan tijd en aanleg en goeie wil; dat niemand uit een arm hart en een onbelangrijk hoofd de schoonheid te voorschijn zal kunnen tooveren, en dat persoonlijkheid ook hier de motor is, waardoor alles moet gedreven worden. Maar waarom had ik dat vroeger nooit gemerkt? Waarom had ik al die jaren met zooveel beslistheid doorgevochten, terwijl nu pas, nu ik, erkend als schilderes, niets anders hoefde te doen dan te schilderen, alle vreugde in den arbeid, alle zelfvertrouwen mij ontzonk!

Ach, hoeveel zwakke liefden, die binnen het jaar hun natuurlijken dood zouden zijn gestorven, hoeveel middelmatige kunstaspiraties wor-

den door den prikkel der fanatieke tegenwerking soms tijden kunstmatig in het leven gehouden! Hoe gemakkelijk is het lief te hebben een onbereikbare geliefde, een verre kunst, als alles, wat er onvolmaakt is in onze voldoening, op rekening kan worden geschreven van de belemmeringen van-buiten-af, en we nooit in de gelegenheid worden gesteld te ondervinden, hoe weinig we, met gebruik van al onze krachten, geheel vrij, er van terecht zouden kunnen brengen.

Ik worstelde als een wanhopige, want het was de idée-fixe van mijn heele jeugd, het was het leidende beginsel van m'n leven, dat me dreigde te begeven. Ik wilde me niet overgeven aan het gevoel van vermoeidheid, dat me hoe langer hoe meer bekroop; ik ontvlood meer dan ooit den familiekring, de gezelligheid; - iedereen had z'n uren van werk en ontspanning, maar ik trachtte de eeuwigheid te veroveren, en dan mocht de ijver geen uur verslappen, geen uur; - ik werkte aan karakteristieke karkasjes van dooie vleermuizen, die Jaap me had gestuurd; ik teekende een paar versleten schoenen van Vader en begon aan 'n zelfportret. Ik maakte het meedoogenloos-eerlijk; het werd bijna een

caricatuur; maar toen ik, een avond mijn kamer binnenkomend, het met objectieven blik bekeek, kreeg ik zoo'n afkeer van dat onrustige, ondiepe, ijdele gezicht, dat ik het met één ruk van den ezel trok, en het tegen den muur ketste. Wat was er te verwachten van zulke banaal knappe, leege, onbelangrijke trekken? Was ik niet een idioot, dit leven boven m'n geestelijken stand altijd maar fanatiek door te zetten? Van een kikker kun je geen veeren plukken.

Nooit had ik mezelf een kinderlijk pleziertje gegund, altijd als een gewicht m'n hooge roeping en m'n eerzucht meegedragen! En wat was het effect? Een niet onverdienstelijk stilleventje, een paar aardige aquarellen, een enkel portret, dat niet beneden de middelmaat was. Maar dit was ook zonder al die vermoeiende opgeblazenheid, zonder al dat felle ascetisme te bereiken. Als je dood-eenvoudig zei: ‘Ik maak schilderijtjes, zooals een ander handwerken,’ - en je nam al die groote woorden als ‘onsterfelijkheid’ en ‘kunstenaarschap’ maar nooit meer in je mond, omdat je nu wel wist, dat je misschien wel tot de geroepenen, maar toch zeker niet tot de uitverkorenen behoorde, om

wie het eigenlijk alleen maar gaat in de wereld...

Maar ik kon m'n trots er niet toe brengen in m'n eigen kring, waar niemand m'n drang ooit had begrepen, al werd m'n 'talent' er nu erkend, te spreken over m'n innerlijke nederlaag. Ik zette hetzelfde leven uiterlijk voort, zonder dat ooit meer het echte verlangen me naar m'n doeken dreef. Ik zocht een uitweg, die me niet verraden zou, - en vond hem als het eerste beste 'ouderwetsche' meisje in het huwelijksaanzoek van mijn man, een zakenvriend van m'n oudsten broer, die met rustig geduld het 'psychologische moment' had afgewacht, dat ik hem als m'n bevrijder zou binnenhalen. Hij had een volkomen zuiver begrip van m'n strubbelingen, wat me eerst verbaasde, maar waarvan ik later inzag, dat zijn sterk hart en zijn rechtuit verstand er hem den weg toe hadden gewezen. Hij was harmonisch, rustig, zonder excessen; hij zag m'n fouten, m'n exaltaties, m'n egoïsme, m'n zelfoverschatting, m'n ijdelheid; en hij durfde het toch met me aan, omdat we samen zoo zorgeloos over de dingen lachen konden, en in een grap elkaar altijd onmiddellijk begrepen.

M'n familie kon de blije mare nauwelijks gelooven, dat ik, het meest excessieve der kinderen, nu in een normaal huwelijk, met een normaal-verstandigen man nog zoo onverwacht goed terecht zou komen. Alleen m'n vader speet het bijna, omdat hij vertrouwen in m'n schilder-toekomst had; maar wie haar vreugde bijna niet op kon, en van den ochtend tot den avond zingende door het huis liep, was ik.

Ik kon niet, met de gereserveerde zachtmoedigheid der bruiden, me passief laten aanbidden en stil met blanke handen fijne monogrammen borduren op smetteloos linnen. Ik was den heelen dag in de weer als een koelie; ik leerde strijken, koken, inmaken, kamers-doen, en alles vond ik prettig en makkelijk, alles leek eenvoudig en licht.

M'n God, een vrouw, die de géestelijke worsteling heeft meegemaakt, weken en weken, in eenzaamheid, en die door wantrouwen aan haar eigen geestelijke kracht is geknauwd, zal zich niet licht beklagen over huishoudelijke moeilijkheidjes. Dat worden de blijmoedigste huisvrouwen, bij wie alles kan, omdat geen enkele zorg tot binnenin kerft.

Er was geen reden om lang te wachten; ons

huwelijk werd binnen drie maanden vastgesteld. Frans kwam op de receptie; hij was schichtig en veraf. Hij had ons één van zijn Mancini's present gegeven, een speciale lieveling van mij, maar toen ik er hem nadrukkelijk voor bedankte, weerde hij me af, alsof hij liever niets persoonlijks van me wilde hooren.

Later vertelde Jaap me, dat hij in dien tijd iets had gehad met een getrouwde vrouw. Als hij had doorgezet, had ze graag willen scheiden, want ze was ongelukkig met haar man, en ze vertrouwde, dat Frans haar geen stroobreed in den weg zou leggen. Ze had er eigenlijk op gerekend, dat hij er haar om smeeken zou, maar hij kòn juist niets doorzetten. Z'n levenskracht was niet sterk genoeg, om zelfs maar één oogenblik te vechten, zoo hevig begeerde hij ook niets; het moest zich zelf geven, of hij kreeg niets. Maar zij had gedacht, toen hij niet krachtiger aandrong, dat hij haar voor den gek had gehouden, en, om zich te wreken, een wreed, meedoogenloos spel met hem gespeeld, waar hij somberder dan ooit van achter was gebleven.

'Stomme donder,' zei Jaap, 'die haalt z'n endje ook niet makkelijk.'

Maar ik was niet in een stemming om me in

de liefdestragedies van anderen te verdiepen. Ik leefde het leven van iederen dag, en het was als drinken uit een klare, koele wel. Alle poorten stonden open, er waren geen duistere, gevreesde hoeken; alles bloeide gaaf, er was geen vrees en geen verlangen; er was werk zonder moeheid, en rust zonder eentonigheid. Voor het eerst ervoer ik, dat het niet noodig is, dat alles naar inspanning en ontbering smaakt; dat er ook blijheid kan zijn, blijheid zonder rimpel, om ieder licht uur van iederen nieuwen dag.

Als ik in dien tijd aan Frans dacht, was het met een vreemd, ver-af medelijden. Evenmin als ik m'n eigen halsstarrige eerzucht nog begreep, en m'n rigoureus doorzetten, evenmin kon ik doorgronden, waarom hij, rijk, met aanleg en belangstelling, niet iets moois van z'n leven vermocht te maken. Het kàn zoo heerlijk zijn; dat wilde ik iedereen maar toeroepen, zooals een herstelde, die jarenlang aan een kwaal heeft geleden, iedereen door zijn dokter wil laten genezen.

'Als je maar wist, welke schatten van geluk er geborgen zijn in het gewone alledaagsche leven.' 'Als je maar wist, hoe wonderlijk mooie torens je de hoogte in kunt bouwen, als je met

een eenvoudig, stevig fundament begint. Het komt, omdat de menschen met de versiersels van de torens beginnen, dat er zoo weinig van de meeste levens-bouwwerken terecht komt.'

In deze beschouwingen, gekrabbeld tusschen de aanteekeningen in m'n baby-dagboek, over de vorderingen van ons eerste dochtertje, trachtte ik voor mezelf iets vast te leggen, van wat ik tegen m'n man 'm'n nieuwe wijsheid' noemde.

'Ach wijsneus, pas toch op,' zei Herman alleen. 'Je registreert zoo getrouwelijk elken stap, dien je vooruit doet op het pad der deugd, dat je er onmiddellijk twee achteruit doet, uit pure zelfvoldaanheid.'

Maar na de geboorte van m'n tweede kindje kreeg ik een relaps in m'n oude zwakheid, die me althans van de zelfvoldaanheid voorloopig redden zou. Ik voelde me slap, en de roezigheid van ons fleurig huishouden maakte me moe. Ik zag m'n leven opeens als een aaneenschakeling van kleine, eentonige plichtjes, zonder achtergrond en zonder inhoud, en ik kreeg een fanatiek heimwee naar m'n schilderwerk. Ik speelde de martelares, die, voor het hoogere geboren, zich den heelen dag moet afsloven voor een

gewonen, goeien man en twee, nog gedachtelooze kinderen; ik zei, dat dat machinale werk van kleertjes herstellen en theeschenken door iedere betaalde hulp even goed gedaan kon worden; ik schreide, als ik iets moois zag, ‘omdat ik het schilderen wou,’ (ik was glad vergeten, dat ik het niet goed kón); en één avond in de schoonmaak kreeg ik bepaald een huilkramp, omdat de kamer zoo naar terpentijn rook, en dat me zóó aan m'n werk deed denken.

‘Kopjes-wasschen en luiertjes aandoen, - daar komt m'n heele leven op neer,’ snikte ik wanhopig.

‘Cijfertjes tellen en die van anderen controleeren, - dat is 't mijne, als je 't zoo stellen wilt,’ gaf hij kalm terug.

‘Jij hebt geen hoogere aspiraties,’ verweet ik met m'n oude onhebbelijkheid.

‘Tóch wel: een mooi, vol leven te leven; maar dat moet je jezelf maken; dat valt je niet in den schoot.’

Het hielp niet. Hij redeneerde kalmeerend tegen me, dat hij het heelemaal niets erg vond; dat ik vroeger zóó uitsluitend voor dat andere deel van m'n wezen had geleefd, en nu ineens zoo radicaal ‘bekeerd’ was, dat het eigenlijk

niet anders kon, of die ouë kant kwam 't me nog eens lastig maken... Dat het misschien ook goed zou zijn, als ik, zoodra ik me weer heelemaal sterk voelde, m'n schilderwerk weer opnam, waar ik misschien méér in zou kunnen bereiken, nu ik als mensch rijper geworden was.

Maar ik vóelde me niet rijper. Ik voelde me nogeens verward in een eindeloozen doolhof; het was alsof elke vrije beweging geremd werd. Ik was weer bezeten van den ouden intellectueelen honger, die me dreef naar boeken, naar belangrijke menschen, naar nieuwe omgevingen; en m'n dagen moesten vergaan met beraadslagingen over het eten, met badjes, en wagenritjes en sokken stoppen.

'Het is de onrust van de moderne vrouw, die in je woelt,' redeneerde Herman dan weer redelijk tegen me, 'in je werk had je je een persoonlijkheid gevormd, die nàm van het leven. Hier, met de kinders, met mij, moet je géven. Dat heeft je moe gemaakt, omdat je 't met tè veel animo hebt gedaan. Dat was het eerste élan. Nu moet je kalmer dóórzetten, volhouden...'

Ik wou wel, maar ik kon niet. Ik schaamde me zoo; m'n oude slapeloosheid kwam terug,

en erger; ik schreide bij elken maaltijd, omdat ik telkens weer aan alle pannen en schalen en borden moest denken, die daarvoor gebruikt waren, en het heele huishouden me een slechte oneindigheid leek van dingen, die altijd weer schoongemaakt moesten worden, en altijd weer vuil werden.

'Slecht geëquilibreerd noemen ze dat, hè?' zei ik dan tegen Herman, lachende door m'n tranen heen.

'Soms heb ik het gevoel, dat mijn gelijkmoedigheid net het beroerdste is, wat ik je kon aandoen,' antwoordde hij bedrukt. En toen hij me een middag in de kinderkamer had gevonden, in tranen over m'n oude teekeningen, besloot hij ineens, dat ik er uit moest. Ik verweerde me flauw; het gaf me een gevoel van weggestuurd te worden om slecht gedrag; ik sméékte hem bijna, of ik nu echt zoo verschrikkelijk egoïst moest zijn, dat ik om hem en de kinderen niet eens mijn zelf kon vergeten. Maar hij ging er niet meer op in; hij zei, dat we nu niet redeneeren moesten, maar dat ik vóór alles moest trachten beter te worden; en daarom ergens moest rond loopen, waar niet alles me uur aan uur aan dezelfde moeilijkheden deed

denken, in één kring van altijd eendere gedachten. Hij had bedoeld, dat ik naar het buitenland zou gaan, maar ik raakte zoo buiten mezelf bij de gedachte, dat ik dan, als er iets met de kinderen was, niet onmiddellijk thuis zou kunnen zijn, dat hij tenslotte zei: ‘Maar zeg dan zelf, waarheen je wilt, Beppie,’ - en toen koos ik m'n oude academie-stad.

Ik vertrok onder veel tranen, en de eerste dagen in het vreemde pension verging ik van zelfverwijt en onrust. Maar toen ik eenmaal wat aan de omgeving was gewend, kreeg ik er pleizier in, door al de oude buurtjes te zwerven, waar ik als kind zoo ernstig en vol idealen langs was gestapt. Ik liep er vredig te filosofeeren, over de vreemde werking van het ouder-worden, over het verstillen van ons hart en het verbrokkelen van onzen, eens op één punt gerichten, wil, - ik snuffelde aan oude-boekenstalletjes en neusde voor de ramen van antiquairs, - toen ik ineens vlak bij me Frans ontdekte, verdiept in de beschouwing van een kleinen Buddha van blanc de Chine.

M'n eerste beweging was naar hem toe te loopen, m'n tweede stil langs hem heen te gaan: hij zag er somber en in-zichzelf-gekeerd uit en

hij leek mager en oud geworden. Maar hij had me al ontdekt, en met een diepe verbazing in z'n ronde oogen zei hij langzaam: ‘Bep, hoe kom jij hier?’

‘Ach,’ zei ik verlegen, ‘ik was een beetje van streek, en toen was 't me te druk, zoo 't huishouden en alles. En nu ben ik hier alleen, om bij te komen.’

‘Ja natuurlijk,’ antwoordde hij dof; ‘of je nu trouwt of niet trouwt, dat blijft allemaal hetzelfde. Op den duur zullen menschen als jij en ik het toch nooit kunnen vinden, in het leven.’

Ik voelde me er geprikkeld over, dat hij ons zoo samen nam.

‘Jij en ik staan er overigens vrij verschillend voor,’ zei ik ongeduldig, ‘ik doe alles met een te eenzijdig élan, en daardoor ben ik telkens door m'n krachten heen; en jij komt juist nooit tot iets...’

‘Nee, ik kom nooit tot iets,’ herhaalde hij automatisch, en nu versomberde hij geheel. Hij scheen volkomen vergeten te hebben, dat ik naast hem stond, en staarde broedend op den muur tegenover ons.

Ik vond het een onbehaaglijke ontmoeting.

‘Hoe is het met Nina?’ vroeg ik onrustig, omdat ik het zwijgen niet meer harden kon.

‘O, die zit in een gekkenhuis, - nou ja, een zenuwlijders-gesticht noemen ze dat voorzichtig’, verbeterde hij, toen hij m'n verschrikten blik zag. ‘Die kon op den duur de eentonigheid toch niet aan, en toen is ze...’

‘Kan ze beter worden? Zoek je haar wel eens op?’ vroeg ik dringend, omdat ik opeens het gevoel had, alsof ik, wanneer ik maar niet zoo abrupt was weggebleven, haar wel voor deze ellende had kunnen behoeden.

‘Nee, ik kan er niet tegen; ik word er gewoon ziek van.’ Hij keek me hulpeloos en met angst in z'n oogen aan: ‘Ik ben zelf niet erg goed in den laatsten tijd, Bep,’ voegde hij er zachtjes bij.

Z'n lip trilde en hij scheen verder te willen spreken; maar ik had het gevoel, dat ik alles beter vond, dan daar in dat donkere achterstraatje de confidenties te moeten aanhooren van een man, die toch ontegenzeggelijk lichtelijk toqué was; ik trok hem energiek het trottoir af, en troonde hem mee in de richting van de stad, terwijl ik op een toon, die alle vertrouwelijkheid afsneed, zei: ‘Kijk 's, ik vind het ge-

zellig, dat ik je ben tegengekomen; en laten we nu 's ouderwets samen gaan theedrinken. Maar ik ben hier om beter te worden en opgewekt en sterk, hè; dan moet je nu ook niet met muizenissen aankomen; we moeten fleurig zijn met elkaar, en over mooie dingen praten, net als vroeger.'

Ik kan me nog haten, om die koele, zelfverzekerde woorden, al hadden ze voor het oogenblik een voortreffelijken invloed op Frans. Maar wie van ons, gezonden, weet, hoe een eenzame zieke kan hunkeren om éénmaal, éénmaal zijn wonden open te leggen; en of het bitterste van de pijn niet misschien al voorbij is, als er tenminste maar één schepsel ter wereld is, die alles weet, en die met meegevoel heeft geluisterd en begrepen? We zeggen, dat het beter is voor den patient zelf er niet in te roeren; we zeggen, dat het hem maar opwindt, als hij er over spreekt, en dat we om zijn bestwil geen belangstelling toonen... Maar ik weet tenminste van dezen eenen keer van mij tegenover Frans heel zeker, dat het was, omdat ik het griezelig en vervelend vond, dat ik hem zoo resoluut van z'n bekentenissen afbracht. En nu, nu zijn leven dit tragische einde heeft genomen, vraag ik me

met ontzetting af, of dat niet afgewend had kunnen worden, wanneer we niet allemaal, veilig ingebouwd door onze principes, maar gezond en cordaat langs hem heen geleefd hadden, met een nonchalant ‘cheer up’, of een quasi-gemoedelijk: ‘wees een man, beste kerel’; - als er maar eens één was geweest, die hem al z'n benauwenissen rustig had laten uitklagen, en die daarmee zeker veel vagen angst van hem zou hebben afgenomen.

Hij bleef verder gewoon, ofschoon meestal stil; we slenterden samen langs het water, door de musea, in oude winkeltjes; we zaten als vroeger in confiseries, en ik ging een paar keer in Artis teekenen. Dan dwaalde hij door den tuin, speelde met de kleine tijgertjes en 'n jongen aap; maar aan werken scheen hij niet meer te denken. Toen we een avond samen naar de comedie waren geweest, schreef ik Herman over hem; een dag later stond m'n man onverwachts in m'n kamer; hij gaf voor, dat hij zoo-maar-eens kwam kijken; dat hij toch voor zaken in de stad moest zijn... Maar z'n tweede vraag was al: ‘Wie is die Van der Wilgen?’ en ik lachte om hem en om Frans, met de meedoogenloosheid, die zich van een vrouw meester maakt, als

ze ten onrechte voor iets wordt gewaarschuwd.

‘Die vriend van de academie, dat schreef ik je toch,’ antwoordde ik droogjes.

‘Als jij met 'm uit gaat, zou ik 'm ook wel eens willen leeren kennen.’

‘Je hebt 'm op onze receptie gezien.’

‘Maar daarvan krijg je toch geen indruk, en volgens je verhalen was hij vroeger...’

‘Nu, in elk geval, je kunt 'm vanmiddag bekijken, want hij zou me komen halen om me naar Artis te brengen,’ zei ik verveeld. Ik had een hart vol vragen over allerlei détails van de kinderen, en of de juf goed zorgde, en of hij 't niet al te ongezellig had; en nu zeurde hij tien minuten over iets, dat er niet op aan kwam.

‘Vertel nu eerst,’ drong ik ongeduldig aan; en toen kwamen ook wel de begeerde inlichtingen, maar het bleef alles wat koeltjes en mat tusschen ons.

Toen Frans dien middag kwam, was ik niet in de kamer, maar toen ik een paar minuten later de deur binnenstoof, kwam Herman me met een opgeklaard en blij gezicht tegemoet. Ik wilde eerst nog boudeeren, maar 't was te bespottelijk; ik moest wel teruglachen, met een zie-je-nou-wel in m'n blik: ofschoon hij niet lee-

lijk en niet lomp was, moest iedereen onmiddellijk zien, dat Frans ‘sans conséquence’ was. Er was een gebrek aan sfeer om hem heen; er ontbrak iets onbeschrijfelijks. We hadden dan ook verder een genoeglijken middag en Herman noodigde hem nadrukkelijk uit de kinderen en den boomgaard te komen bewonderen.

Toen we later alleen gebleven waren, en Herman nog eens voldaan tegen me knikte, zei ik: ‘Nu moet je niet denken, dat *jij* zoo'n Adonis bent.’ - En daarmede was het heele incident voor ons afgehandeld, zooals we altijd bij voorkeur alleen met grapjes onze gevoelens benaderden. Maar toen hij 's avonds weer weg zou gaan, smeekte ik hem, dat hij me mee zou nemen; ik voelde me zooveel beter, en ik verlangde zoo naar de peuters. Hij verzette zich zakelijk; we hadden afgesproken, dat ik minstens voor een maand van huis zou gaan; nu moest ik niet na drie weken al willen deserteeren; ik moest nu grondig en rustig, desnoods met verveling...

Drie dagen hield ik het nog uit. Maar den ochtend van den vierden dag overviel me zoo'n brandend heimwee, dat ik een expresse-brief naar Herman schreef om me onmiddellijk te

komen halen, en toen, zonder kracht tot wachten, dadelijk achter dien brief aan reisde.

Iedereen moest lachen, toen ik er was, tot de baby in de wieg toe. Ik had weer de levenskracht en de vreugde van m'n eerste maanden terug, en genoot van ieder uur van den lichten dag. Het eenige nieuwe was, dat ik 's ochtends vóór de koffie eenigen tijd zat te teekenen of schilderde op m'n eigen kamer, die eenigszins in een atelier herschapen was. Daar maakte ik de portretjes van m'n twee kleuters, - en hoe anders verdiepte ik me nu in hun argelooze gezichtjes en hun onbeheerschte gebaren, dan vroeger, toen dit alles me alleen dom zou hebben geleken; - daar legde ik me toe op het maken van miniatuurtjes, en begon ik de serie bloemstukken, waarmee ik naam zou maken.

Frans kwam maar één keer bij ons; het was op een Zondag, onverwachts, en Herman en ik hadden afgesproken met een auto vrienden te gaan bezoeken, die in een naburig dorp woonden. We stelden Frans voor mee te rijden, omdat het een aardige weg was en het dorp een mooi stadhuisje bezat; maar hij vroeg als gunst bij de kinderen te mogen blijven. Later hoorde ik van juf, dat Beppie, de oudste, den heelen

middag bij hem op schoot had gezeten, en dat hij zulke ‘prachtige’ sprookjes had verteld, dat juffie zelf in een hoek van de kamer was blijven luisteren.

Aan het eten was hij redelijk spraakzaam, zoodat, toen hij ons 's avonds om negen uur verliet, Herman en ik allebei vonden, dat hij ‘toch misschien nog wel in het leven ingroeien zou op den langen duur,’ - maar toen Herman om over elven nog even de deur uit was gegaan, om brieven naar de bus te brengen, schrikte ik ineens van stemmen in onzen tuin. Ik opende in der haast het raam, en hoorde nog net, hoe m'n man met z'n vriendelijke, kalmeerende stem zei: ‘Maar natuurlijk blijft u bij ons logeeren; we hebben er alleen niet op aangedrongen, omdat we dachten, dat u bepaald nog naar de stad terug moest. Maar als we ook maar een vermoeden hadden gehad, dat u nog zóó in de buurt was, hadden we u al eerder binnen geroepen, voor een lekker warm grocje. Het wordt kil in den tuin.’

Maar Frans stond strak en zwijgend, en wrikte nerveus met z'n handen.

‘Nee,’ zei hij toen ineens, met een rare, huilerige stem, ‘nee, ik ga niet mee naar bin-

nen, en u mag niet aan Bep zeggen, dat ik er nog was. Ik zat nog maar even op het gras. Ik deed geen kwaad.'

Ik hoorde Herman nog trachten hem te overreden; toen gingen ze samen het hek uit.

'Vreemde kerel,' zei Herman dien avond bij het naar bed gaan; 'hij praatte den heelen weg honderd uit over de kinderen, maar hij had iets in z'n gezicht, alsof hij in de hel had gekeken...'

Maanden lang hoorden we niets van hem, toen kwam er een brief uit Dublin met een pop voor Beppie en een paar reproducties voor mij. Ik schreef hem terug; en we waren hem al weer bijna vergeten, toen er een brief uit Parijs kwam, weer met presenten, waaronder zelfs een fleschje met mijn lievelingsparfum. Ik had toen net m'n derde kindje, en droeg Herman op, hem een aankondiging te zenden. Later wilde ik hem zelf schrijven, maar een brief, die al lang geschreven moest zijn, kan altijd nog wel een dag wachten, en zoo stelde ik het uit, van maand tot maand. Toen, opeens, het dorre krantenbericht.

Als ik nu denk, hoe hij de laatste weken, terwijl hij al met z'n sinistere plan rondliep, in die vreemde, volle stad, alleen, misschien heeft

gewacht op de stem van één, die nog aan hem dacht, een stem uit het gewone leven, die hem vasthield, die contact met hem zocht... En ik zat ondertusschen twee uren per dag met toewijding te penseelen aan mijn modieuse bloemenstukken, waar de even modieuse dames op de tentoonstellingen voor te hoop loopen, omdat ze 'zoo echt gedinstingueerd', omdat ze 'zoo vrouwelijk voornaam' en 'zoo decoratief' zijn...

Bah, wat weten we weinig, welke dingen de moeite waard zijn in het leven, en hoe oogsten we altijd den meesten lof met de dingen, die het *niet* zijn. Als ik hoor, hoe unaniem m'n aangenaam werk wordt geprezen, hoe het de beste prijzen maakt en altijd grif van de hand gaat, dan voel ik neiging om uit te roepen: 'maar dit vlotte succes is voor mij het zekerste bewijs, dat ik niet de rechte weg heb gevonden...' En dat ik, om dit leege gedoe, of eigenlijk: omdat ik arm van hart en kortzichtig was, een menscheziel heb laten ten onder gaan, in eenzaamheid en bitterheid, zonder dat ik een hand naar hem uitstak, - ik weet niet, wat me van m'n schuldgevoel daarover zal kunnen ontslaan.

'Te kort,' dat is wat bij het ouder-worden

ons aan alle kanten in het leven tegengrijnst. ‘Te kort aan hart,’ - waardoor we anderen vlak naast ons laten lijden zonder zelfs begrip te hebben van onze eigen wreedheid; ‘te kort aan persoonlijkheid,’ waardoor ik nooit iets heb kunnen maken, waarvoor ik met m'n heele wezen instaan wil, terwijl ik toch wel aanvoel, hoe dat zou moeten zijn en het ook onmiddellijk herken bij anderen; - zoodat ik nooit, zooals m'n kinderlijke familie, er zelf in loopen zal en meenen, dat m'n werk toch nog zoo min niet is, om de vermaardheid van m'n naam en de hooge prijzen, die het opbrengt.

Ik leef meestal in vrede en behaaglijkheid voort, onder het etiquet van een goede echtgenoote-en-moeder, en een talentvolle kunstenares. De ‘superieure vrouwen,’ en de mannen, die graag tolereeren, dat een vrouw wat kan, als ze haar huishouden maar niet verwaarloost, wijzen op mij, als op een voorbeeld, dat al deze dingen best te vereenigen zijn; maar ik weet in m'n ziel, dat dit praatjes zijn: ik was niet uit het hout der grooten gesneden, en door m'n tevreden leven ben ik nog verder getemd en zoetjes naar beneden gezakt. Want bijna niemand is zoo sterk, dat hij in tevredenheid moedig blijft; voldaan-

heid maakt laf; je denkt tenslotte, dat de wereld en de groote ‘men’ toch wel gelijk zal hebben. Waarom altijd tegen den stroom op te roeien, als het zoo plezierig is, zachtjes, geleidelijk mee te drijven? Waarom de wereld niet te geven wat ze vraagt, als dat zoo gemakkelijk gaat, en je er beroemd en rijk van wordt; - en het toch ook heusch wel ‘lief’ is?

Er zijn menschen, die zoo volslagen gerangeerd raken, dat ze met hun heele hart kunnen getuigen, dat ze nu eigenlijk pas begrijpen, waar het om gaat in het leven. Die zien op de afdwalingen van hun jeugd met een supreem dédain neer. Maar ik, die (met al weer een tekort), toch nog net genoeg van de onverstandige wijsheid van m'n jonge jaren heb overgehouden, om te weten, dat zuinig beleid oneindig veel minder waard is dan de goddelijke roekeloosheid, - voelde iets als schaamte en honger, toen ik weer tegenover Jaap zat in zijn sjofele werkbuis, met z'n verweerden kop en z'n frissche idealen.

Hij heeft ook niet bereikt wat hij bedoelde; evenmin als ik het ooit bereikt zou hebben. Maar hij is door dat niet-bereiken tenminste niet tot welstand en eer en aanzien gekomen. Hij is net

zoo vergeten en arm, en net zoo ‘echt’ gebleven, als welk groot kunstenaar ook.

En toen ik dien avond na al ons praten, na het herleven van verre herinneringen en het herproeven van den geur onzer strijdende jeugd, in m'n luxueuse slaapkamer aan m'n toilettafel zat, met niets dan weelde en verfijning om mij heen, toen moest ik ineens aan den verloren zoon denken, die na de luidruchtigheid van den feestmaaltijd, na de unanieme instemming van zijn vrienden en magen, en de soliede voedering met het gemeste kalf, - ook wel plotseling hartstochtelijk zal hebben terugverlangd naar z'n roze zwijntjes, en zijn eenzaamheid onder den wijden nachthemel.